Pr. dr. LEON DURĂ

NUNTA DIN CANA

Consilier editorial:
Pr. Prof. Dr. Nicolae Dură

Macheta şi tehnoredactarea computerizată:
Valentin Piţigoi

Coperta: Ioan 2, 1-11

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DURĂ, LEON
Nunta din Cana / Leon Dură – Râmnicu Vâlcea: Logos, 2004
158 p.; 20 cm
ISBN 973-98791-6-0

821.135.1-4

© **Editura Logos** Râmnicu Vâlcea

Pr. dr. LEON DURĂ

NUNTA DIN CANA

Carte tipărită cu binecuvântarea
Prea Sfinţitului Părinte
CALINIC
Episcop al Argeşului şi Muscelului

Editura Logos
Rm. Vâlcea – 2004

Cea dintâi formă a vieţii de obşte, familia, este celula de bază a societăţii omeneşti. (Facerea 1, 27-28)

Căsătoria, instituţie naturală şi socială, devine Taină prin binecuvântarea Bisericii. Această Taină se numeşte „Cununie", întrucât atunci când este săvârşită se pun cununi pe capul mirelui şi miresei.

Pentru Biserica Ortodoxă, „nunta este Taina în care un bărbat şi o femeie, învoindu-se în mod liber să trăiască împreună toată viaţa, pentru a se iubi unul pe altul, a naşte şi a creşte copii şi a se ajuta reciproc, primesc – prin preot – harul care sfinţeşte legătura lor şi ajută la atingerea scopului ei"[1].

Familia se întemeiază – potrivit învăţăturii creştine – prin cununie, adică prin legătura dintre bărbat şi femeie, binecuvântată de Dumnezeu în faţa sfântului altar, după cum prevede Legea Noului Testament.

I. NUNTA DIN CANA

1. În Sfânta Scriptură ni se spune că, la început, Dumnezeu a făcut cerul şi pământul (Fac. I, 1). Din referatul biblic al creaţiei, reţinem deci că „cerul" înseamnă lumea nevăzută a îngerilor, iar „pământul" înseamnă lumea văzută. Toate făpturile zidite de Dumnezeu „erau bune foarte" (Fac. I, 31).

Sfânta Scriptură ne descoperă de asemenea că în ziua a şasea, după ce a făcut toate celelalte fiinţe, Dumnezeu l-a adus la existenţă pe om. Existenţa omului a fost hotărâtă de Dumnezeu înainte de facerea lumii, ca de altfel şi stăpânirea Sa asupra acestuia[2].

Despre facerea omului şi stare lui de dinainte de păcat, din Sfânta Scriptură reţinem că omul nu a fost făcut din poruncă, ci din mâinile Lui Dumnezeu (cf. Iov 10, 8) şi după chipul şi asemănarea Sa (Fac. I, 26).

Omul este „chipul" Lui Dumnezeu prin faptul că este înzestrat cu „raţiune", care îl ridică la rangul de stăpân al lumii. Încă de la Creaţie, Dumnezeu l-a împuternicit „...să poruncească tuturor celor văzute şi patimilor care se ridică în el; să comande, iar nu să fie comandat. Iar dacă părăsindu-şi puterea de a comanda – spune Sfântul Ioan Gură de Aur – el se va lăsa mai degrabă comandat, în loc să comande, el va înceta să mai fie om şi în locul numelui de om va merita numele animalelor..."[3]. Omul are putere de stăpânire fiindcă poartă chipul Lui Dumnezeu.

Cât priveşte noţiunea de „asemănare" cu Dumnezeu, aceasta „...marchează eforturile pe care trebuie să le depună pentru a se face, pe cât îi este cu putinţă, asemenea Lui Dumnezeu (prin blândeţe, bunătate şi toate virtuţile)"[4].

Omul, fiind făcut după chipul şi asemănarea Lui Dumnezeu, a fost hărăzit ca să trăiască în legătura dragostei şi comuniunii cu Creatorul său.

Arătându-se cinstea deosebită dată de Dumnezeu omului, Sfânta Scriptură ne mai spune că Dumnezeu, luând ţărână din pământ, „a suflat în faţa lui suflare de viaţă" (Fac. II, 6). Pentru părinţii Bisericii, acest suflu de viaţă este sufletul nemuritor[5] pe care Dumnezeu l-a hărăzit omului încă de la Creaţie. Printr-un act de voinţă, Dumnezeu a făcut ca sufletul să trăiască veşnic, ca să-şi poată primi răsplata sau pedeapsa[6].

Din Sfânta Scriptură aflăm de asemenea că „...Dumnezeu a făcut pe om bărbat şi femeie..." (Fac. I, 27); cât despre femeie, acelaşi referat biblic ne spune că „...a făcut Dumnezeu din coasta pe care a luat-o din Adam, femeie, şi a adus-o lui Adam. Şi a zis Adam: iată acum os din oasele mele şi trup din trupul meu; aceasta se va chema femeie, pentru că din bărbatul său s-a luat" (Fac. II, 22-23).

În Epistola către Diognet – redactată la Alexandria spre sfârşitul secolului al II-lea – se afirmă că „...Dumnezeu a sădit la început în mijlocul paradisului pomul cunoştinţei şi pomul vieţii, tocmai pentru a arăta prin cunoştinţă viaţa. Cei dintâi oameni, pentru că nu s-au folosit bine de cunoştinţă, prin înşelăciunea şarpelui, s-au văzut goi"[7]. Autorul necunoscut al aceleiaşi Epistole către Diognet ţinea totodată să precizeze că „...nu cunoştinţele omoară, ci neascultarea omoară"[8].

Referitor la suflarea de viaţă – de care face referinţă Sfânta Scriptură, în actul creaţiei omului – trebuie reţinut că aceasta are „o profundă semnificaţie pentru antropolo-

gia creştină”[9]. Într-adevăr, „din sufletul insuflat şi din comuniunea începută prin Dumnezeu, care e una cu harul Lui, răsare comuniunea omului cu Dumnezeu”[10].

Legătura comuniunii Lui Dumnezeu cu omul – în care Dumnezeu a imprimat în fiinţa acestuia chipul Său – se menţine prin împărtăşirea harului necreat. Totodată, prin insuflarea Lui Dumnezeu, în om a fost pus o dată pentru totdeauna sufletul „înţelegător şi liber”, şi „...o dată cu el Dumnezeu intră şi în comuniune prin suflarea Sa cu sufletul sădit în om”[11].

Libertatea de voinţă a omului face parte din chipul Lui Dumnezeu în el. Or, după cum se ştie, „...omul n-a mai dat curs aspiraţiei sale funciare spre nemurirea Lui Dumnezeu, ci s-a întors către lume şi plăcerile ei sensibile, devenind robul legilor naturale ale compunerii şi descompunerii, ale stricăciunii şi morţii”[12]. Prin propria sa libertate, omul a introdus suferinţa în propria sa fiinţă şi în fiinţa cosmosului întreg. Dar, după cuvântul Apostolului Pavel, această făptură „...se va izbăvi din robia stricăciunii, pentru a ajunge la libertatea şi nestricăciunea fiilor Lui Dumnezeu” (Rom. 8, 21).

Destrămarea comuniunii omului cu Dumnezeu – prin propria libertate a omului – a avut şi urmări nefaste. În primul rând, aceasta a dus atât la destrămarea solidarităţii dintre om şi creaţie, cât şi la dizolvarea solidarităţii şi a comuniunii omului cu semenii săi. Uciderea lui Abel de către Cain rămâne paradigmatică în această privinţă.

Această stare nefericită în care se află lumea după cădere „...nu e urmarea vreunui act al Lui Dumnezeu, ci rezultatul exclusiv al faptei lui Adam... Robia lui Adam...

este rezultatul traumatizării proprii prin deviere de la drumul lui şi moartea e rezultatul depărtării de Dumnezeu”[13].

Din istoria mântuirii neamului omenesc ştim că stricăciunea şi moartea n-au fost făcute să dureze veşnic şi că prin moarte n-a fost omorât omul, ci „corupţia care îl învăluise”[14]. Rod al păcatului, moartea a fost îngăduită de Dumnezeu ca să nu fie răul fără moarte, cum se spune la slujba prohodirii morţilor.

Dogmatica ortodoxă ne mai spune că durerea, care este un efect al păcatului, devine mijloc împotriva păcatului. Primul păcat a constat întru plăcere, dar Dumnezeu, voind mântuirea omului, „a înfipt în plăcere contrariul ei, durerea, ca pe un mijloc de pedepsire, de oprire sau de nimicire a plăcerii. Acesta este motivul pentru care Ortodoxia consideră că din cauza păcatului chipului Lui Dumnezeu s-a slăbit, dar nu s-a distrus. Chiar în urma căderii există în om o aspiraţie spre infinit, spre transcendent, şi o tendinţă slăbită, dar funciară spre comuniune sau solidaritate umană”[15].

Prin acţiunea de răscumpărare făptuită de Mântuitorul, făptura a fost trecută de sub domnia întunericului în împărăţia luminii şi a iubirii lui Dumnezeu (cf. Ioan 3, 16). Acest act răscumpărător a avut urmări fericite şi asupra familiei, care avea să fie sfinţită prin participarea Mântuitorului Hristos la nunta din Cana Galileii.

Din mărturia Sfintei Scripturi, am reţinut că cea dintâi femeie, Eva, a fost făcută din coasta lui Adam. Scopul creării ei a fost înainte de toate acela ca omul să nu fie singur, şi să-i fie lui de ajutor. Totodată, Eva a fost făcută

pentru înmulţirea şi continuarea neamului omenesc. Şi i-a binecuvântat Dumnezeu pe ei – citim în cartea Facerii – zicând: „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul" (Fac. I, 28).

După cum am putut constata, mai întâi a fost făcut bărbatul, şi apoi, din el, femeia. Eva n-a fost făcută din ţărână, ci din coasta lui Adam, arătându-se, prin aceasta, că în bărbat şi în femeie există o singură fire trupească, un singur izvor al neamului omenesc[16].

Sfânta Scriptură spune de asemenea că, după ce Dumnezeu l-a făcut pe om, l-a aşezat în rai. Cât priveşte starea omului în rai, înainte de păcat, aflăm că omul – creat după chipul şi asemănarea Lui Dumnezeu – a fost împodobit cu raţiune, inimă curată şi voinţă liberă.

Starea omului în rai, înainte de păcat, a fost o stare de nevinovăţie şi nerăutate. Firea omenească era înfrumuseţată prin părtăşia ei cu Duhul Sfânt (Fac. II, 7). Această părtăşie îi asigura lumina sfinţeniei şi apropierea de Dumnezeu[17]. Harul care îl punea pe Adam în legătură cu Dumnezeu l-a înzestrat şi cu puterea ca el să dea nume făpturilor pământului[18]. Sfinţii Părinţi ne spun şi ei că protopărinţii neamului omenesc, fiind îmbrăcaţi în haina Duhului Sfânt, n-au avut nici pofta trupului. Într-adevăr, Adam şi Eva au trăit în rai fără trebuinţa îmbrăcămintei (Fac. II, 25), adică precum îngerii, împărtăşindu-se din bunătatea lui Dumnezeu: „Atâtea şi atâtea binefaceri" – adevereşte Sfântul Ioan Gură de Aur – „i-a făcut Dumnezeu omului pe care l-a creat! Mai întâi de toate l-a adus de la nefiinţă la fiinţă; apoi l-a învrednicit de i-a făcut trup din ţărână, apoi, ceea ce e mai însemnat, prin suflare i-a

dăruit suflet; apoi a poruncit să se facă raiul şi a rânduit ca omul să locuiască acolo; după aceasta, iarăşi, ca un tată iubitor, îi dă omului, ca să nu alunece ca un copil tânăr, care se bucură de toate libertăţile şi înlesnirile, şi o mică şi neînsemnată grijă; îi porunceşte Stăpânul Dumnezeu lui Adam să lucreze şi să păzească raiul"[19].

După călcarea poruncii Lui Dumnezeu, Adam şi Eva au cunoscut însă goliciunea trupului lor[20]. Pierduseră prin păcatul neascultării Harul cel de la început.

Comentând textul de la Facere 2, 23-24, Sfântul Ioan Gură de Aur scrie că „...după călcarea poruncii a trăit bărbatul cu femeia; până atunci trăiau în rai ca îngerii; nu erau aprinşi de poftă, nu erau asaltaţi de alte patimi, nu erau supuşi nevoii firii, ci au fost făcuţi cu totul nestricăcioşi şi nemuritori, că nici nu aveau nevoie de îmbrăcăminte"[21]. Aşadar, erau „amândoi goi şi nu se ruşinau" (Fac. 2, 25) fiindcă „nu intrase păcatul şi neascultarea; erau îmbrăcaţi cu slava cea de sus; de aceea nici nu se ruşinau; după călcarea poruncii, însă, a intrat şi ruşinea şi au cunoscut că sunt goi"[22].

După căderea în păcat, osânda lui Adam este truda muncii (πόνος), iar a femeii naşterea de fii în dureri[23]. Mai mult, după alungarea lui Adam şi Eva din rai, din cauza păcatului şi a înstrăinării de Dumnezeu, femeia ajunsese „...în stare de robie faţă de bărbat, care o cumpăra de la păgâni, sau semisclavă, ca la evrei, unde viitorul soţ o lua dând multe daruri părinţilor şi rudelor tinerei (Fac. 24, 1-61; 29, 1-30). În ambele cazuri – preciza un teolog ortodox – căsătoria nu mai era o consimţire liberă între tinerii căsă-

toriţi, de aceea, soţiile cumpărate numeau pe bărbaţii lor: «domnul şi stăpânul meu» (Fac. 18, 21; I Petru 3, 6)”[24].

Mântuitorul, Care a eliberat femeia din starea sa de sclavie şi semisclavie, a înnoit instituţia căsătoriei, ridicând-o la rangul de Taină sfântă, încheiată prin libera consimţire şi sfinţită de Biserică.

Sfinţii Părinţi ne adeveresc că primii oameni, înainte de păcat, au dus o viaţă fericită[25]. Protopărinţii noştri au fost creaţi liberi, în stare de a ajunge fie la moarte, fie la nemurire, după ascultarea sau neascultarea lor faţă de porunca Lui Dumnezeu[26].

Starea omului înainte de păcat era o stare de curăţie, de fericire, de cunoaştere şi de eliberate, de unde putinţa de a nu muri, dar nu era o stare de desăvârşire deplină. Omul putea înainta spre această desăvârşire sau să se abată de la aceasta, datorită marelui dar cu care l-a înzestrat Creatorul său: libera voinţă.

Făptură aleasă a slavei dumnezeieşti, Omul a fost aşezat în rai ca să împlinească porunca Lui Dumnezeu. Prin aceasta, el se împărtăşea de fericirea de a cunoaşte şi a trăi în Harul Lui Dumnezeu.

Porunca pe care Dumnezeu i-a dat-o lui Adam a fost aceea de a nu mânca „din pomul cunoaşterii binelui şi răului”, pentru că în ziua în care va mânca din el „cu moarte va muri” (Fac. II, 17). Această poruncă a fost păzită de Adam şi Eva pentru oarecare vreme. Dar, din îndemnul diavolului în chip de şarpe şi sub pornirea mândriei lor, Eva întâi şi Adam după ea au mâncat din pomul oprit, călcând porunca Lui Dumnezeu.

Consecinţa neascultării poruncii Lui Dumnezeu a fost scoaterea lor din rai, dar le-a făgăduit pe Mântuitorul ca răscumpărător al păcatului lor (Fac. III, 15 ş.u.).

Acest păcat al protopărinţilor noştri, care se numeşte păcat strămoşesc, a trecut – după cum ne spunea Sfântul Apostol Pavel – la toţi oamenii. „...Printr-un om a intrat păcatul în lume şi prin păcat, moartea, aşa şi moartea a trecut la toţi oamenii, pentru că toţi au păcătuit în el" (Rom. 5, 12).

Acest păcat al neascultării îl înclină pe om spre păcat, spre încălcarea poruncii Lui Dumnezeu[27]. „După cum este scris: Nu este drept nici unul; nu este cel ce înţelege, nu este cel ce caută pe Dumnezeu. Toţi s-au abătut împreună, netrebnici s-au făcut. Nu este cine să facă binele, nici măcar unul nu este" (Rom. 3, 10, 12).

O dată cu păcatul strămoşesc, primii oameni au pierdut Harul Lui Dumnezeu şi, prin aceasta, legătura cu Dumnezeu. Păcatul strămoşesc a adus cu sine şi slăbirea chipului Lui Dumnezeu în om. Protopărinţii au pierdut totodată sfinţenia, curăţia şi putinţa de a nu muri[28]. Prin pierderea Harului, protopărinţii au pierdut şi roadele acestuia, ca urmare a neascultării poruncii Lui Dumnezeu, fiind scoşi din rai (Fac. III, 22).

„Prin neascultarea unuia singur"[29], firea întreagă s-a îmbolnăvit de păcat, trupurile protopărinţilor s-au deschis plăcerilor, trezind în ei pofta cărnii. Liniştea desăvârşită a trupului s-a pierdut, de Harul care-i acoperea au fost dezbrăcaţi şi apropierea de Dumnezeu nu a mai fost posibilă.

Sfântul Apostol Pavel spune că „plata păcatului" (Rom. 6, 23) a fost moartea, cu cele trei trepte ale ei: tru-

pească, sufletească şi veşnică, după cum însuşi Dumnezeu le vestise (Fac. II, 17). Neascultând porunca, pedeapsa protopărinţilor a fost moartea, şi aceasta nu pentru că au mâncat dintr-un pom al morţii, ci pentru că au călcat porunca dumnezeiască.

Prima familie instituită de Dumnezeu în rai avea să cunoască boala şi slăbirea chipului Lui Dumnezeu, iar apropierea de luminile curate ale Duhului rămâne ca o nădejde pentru ea.

Cu toate acestea, în toate lucrările lumii, în toată creaţia deci, Dumnezeu sprijinea orice lucrare bună, aşa încât, prin pronia divină, Dumnezeu – zice Sfântul Ioan Gură de Aur – „nu numai că a adus la lumină zidirea, dar după ce a dus-o, o îngrijeşte. De aici îngeri, de zici arhangheli, de zici puterile cele de sus, de zici toate cele văzute şi nevăzute, toate acestea se bucură de pronia Lui. Fără această lucrare, ele se duc, se scurg şi pier”[30].

În lucrarea Sa de a păstra şi conduce lumea, Dumnezeu conlucrează cu creatura Sa, cu omul, încercând să-l întoarcă spre bine, spre adevăr. Această lucrare a Lui Dumnezeu – fiind legată de categoria „noului” prin excelenţă, „iată, toate le fac noi” (Apoc. 21, 5) – l-a determinat pe Sfântul Apostol Pavel să ne îndemne să umblăm „întru înnoirea vieţii” şi „să slujim întru înnoirea Duhului, iar nu după slava cea veche” (Rom. 6, 4; 7, 6).

Sfântul Apostol Pavel opune „înnoirea Duhului” vechimii literei, sau legii, întrucât opune petrecerii în moarte viaţa învierii. Iar unde e legea, e semn că domneşte păcatul. „Boldul morţii este păcatul, iar puterea păcatului este legea” (I Cor. 15, 56). Or, „legea e puterea păcatului ducă-

tor la moarte, când ea nu pregăteşte spre depăşirea treptei atinse prin ea; când omul nu trage concluzia că «sfârşitul legii este Hristos», sau «plinirea ei este iubirea» (Rom. 10, 4; Rom. 13, 10), ca noutate continuă. Iar păcatul e semnul persistării omului vechi"[31].

Din Sfânta Scriptură reţinem că suntem solidari în păcat şi cădere cu Adam (I Cor. 15, 47-49), protopărintele nostru după trup. Prin descendenţă naturală, Adam ne-a asociat pe toţi morţii. Prin descendenţă harică, Hristos ne asociază pe toţi învierii Sale (II Cor. 4, 10, 11)[32].

Aşadar, precum prin Adam au căzut toţi, tot aşa prin Hristos se ridică toţi, subliniindu-se astfel temeiul egalităţii personale a oamenilor şi putinţa tuturor de a învia în Hristos[33].

Referitor la urmările păcatului strămoşesc asupra familiei, trebuie de asemenea să menţionăm şi faptul că pentru Părinţii Bisericii viaţa izvorăşte de la Dumnezeu, Care – prin Fiul Său iubit, Mântuitorul Hristos – a restaurat chipul omului deformat prin păcatul strămoşesc; noul Adam a distrus deci moartea prin moarte, jertfa sa expiatoare pe crucea de la Golgota. „Remarcaţi: Adam – scria Sfântul Ioan Gură de Aur – a fost creat, Hristos a fost născut; din coasta lui Adam a ieşit corupţia (φϑορα), din coasta Lui Hristos a izvorât viaţa; în paradisul terestru germina moartea, pe cruce moartea a fost distrusă."[34]

Prin jertfa sa, „al doilea Adam", Mântuitorul Hristos, „...a regenerat firea spre înnoirea vieţii"[35]. Or, prin înnoirea vieţii, Hristos a dat un nou sens şi familiei instituite de Dumnezeu în paradis.

Potrivit referatului biblic de la Cartea Facerea, familia a existat de la crearea omului, dar în acea stare paradisiacă ea avea un caracter pur spiritual, fecioria fiind nota ei distinctivă. După căderea în păcat însă, viaţa conjugală a protopărinţilor Adam şi Eva trebuie înţeleasă ca un pogorământ al Lui Dumnezeu, precum şi ca o mângâiere pentru firea umană slăbită şi pervertită de păcatul neascultării.

2. Prin nuntă (γαμος şi νυμφων) înţelegem „cununia sau căsătoria religioasă între un bărbat şi o femeie care întemeiază o familie”[36].

În noul Testament, cuvântul nuntă este folosit atât în sens propriu, cât şi în sens figurat (metaforic) (Mt. 22, 2-9; Luc. 12, 36; 14, 8; In. 2, 1-2; Efes. 5, 25-27; Apoc. 19, 1-10).

Din analiza textului Noului Testament, putem reţine că „în Evanghelii nu se găseşte un loc expres din care să vă vadă limpede că Mântuitorul a instituit Taina Nunţii, dar el a sfinţit căsătoria prin participarea la nunta din Cana Galileii (Ioan 2, 1-11). De altfel, Sfântul Ioan Evanghelistul ne adevereşte că Mântuitorul Hristos „...iarăşi a mers în Cana Galileii, unde prefăcuse apa în vin” (IV, 46). Apoi adesea a vorbit despre căsătorie şi despre indisolubilitatea ei în aşa fel, încât rezultă fără putinţă de îndoială că a privit-o ca Sfânta Taină (Matei 19, 6)”[37].

Sfinţirea familiei s-a făcut prin participarea Mântuitorului Hristos la nunta din Cana Galileii, când căsătoria – legătura bărbatului cu femeia – a fost ridicată la valoarea de Sfântă Taină. Dar, aşa după cum spunea şi Fericitul Augustin, „Hristos a întărit la Cana ceea ce a instituit în rai”[38]. Fiindcă „nici păcatul de la început, nici potopul – precizează slujba ortodoxă a cununiei – n-au stricat sfinţenia căsătoriei”[39]. Într-adevăr, „de la Adam până la Domnul, iubirea conjugală autentică era taină desăvârşită”[40]. Nu întâmplător, cu prilejul administrării Sfintei Taine a Cununiei se citeşte Evanghelia în care se istoriseşte minunea făptuită de Mântuitorul Hristos la nunta din Cana Galileii (In. 2, 1-11).

Biserica ne învaţă că: „Nunta este Taina prin care un bărbat şi o femeie, învoindu-se în mod liber să trăiască împreună toată viaţa, pentru a se ajuta reciproc şi a naşte şi a creşte prunci, primesc prin preot harul care le sfinţeşte legătura şi ajută la împlinirea scopului lor”[41].

Prin participarea Sa la nunta din Cana Galileii, împreună cu Maica Sa şi cu ucenicii Săi, Mântuitorului Hristos a arătat că întăreşte şi binecuvântează căsătoria peste veacuri (In. 2, 1). Nunta fiind cea dintâi dintre Tainele amintite de Noul Testament: „Răspunzând, el a zis: N-aţi citit că Cel Ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat şi femeie? Şi a zis: Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va lipi de femeia sa şi vor fi amândoi un trup. Aşa încât nu mai sunt doi, ci un trup. Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă” (Mt. 19, 4-6).

Legătura căsătoriei dintre bărbat şi femeie este înălţată, din ordinea naturii, în ordinea harului, prin participarea Mântuitorului la nunta de la Cana. „Săvârşind acolo cea dintâi uniune, prin puterea Sa mai presus de fire şi dând perechii ce se căsătorea să bea din vinul iubirii entuziaste turnate de El prin harul Său, El vrea să arate – preciza un teolog român – că începe înălţarea vieţii omeneşti în ordinea harului de la întărirea şi înălţarea căsătoriei.”[42]

Trebuie de asemenea evidenţiat faptul că Dumnezeu a creat-o şi pe Eva nu numai pentru ca să-l ferească pe Adam de singurătate, ci şi pentru a se completa reciproc. De altfel, „... numai pentru că se completează reciproc, ei sunt omul deplin... Omul este o unitate completă, deci chip al Lui Dumnezeu, pentru că unitatea sa de om – preciza părintele Dumitru Stăniloae – se realizează în dualitatea

personală neuniformă... complementară de bărbat şi femeie”[43]. Atât Cartea Facerii (I, 27), cât şi Părinţii Bisericii ţin să sublinieze această unitate completă a omului deplin. Sfântul Ioan Gură de Aur ne spune că „vorbind de doi, Dumnezeu vorbeşte de unul singur”[44].

La rândul său, Sfântul Chiril al Alexandriei ne spune că „Dumnezeu a creat coexistenţa”[45], adică coexistenţa lucrului deplin, bărbat şi femeie. Şi Dumnezeu a chemat numele acestui „...om (Adam), în ziua în care i-a făcut pe ei” (Gen. 5, 2).

Cât priveşte unitatea celor căsătoriţi, teologia ortodoxă afirmă că fiecare soţ devine „...omul întreg în unirea cu celălalt, iar această unitate pe care şi-a găsit-o fiecare nu se poate dezintegra şi reface cu alt partener”[46]. De aceea, soţii nu se pot trata, unul pe altul, ca obiecte de plăcere, fiindcă ei „...nu mai sunt doi, ci un trup”, şi, prin urmare, „ceea ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă” (Mt. 19, 4-6). Iată deci şi temeiul biblic pentru care Biserica Ortodoxă nu îi divorţează pe cei căsătoriţi decât în cazul în care unul dintre ei a rupt această unitate prin adulter.

Legătura cu care taina nunţii îi uneşte pe bărbat şi pe femeie este deci sfântă şi veşnică, pentru că este binecuvântată şi consfinţită de Însuşi întemeietorul Bisericii, adică de Mântuitorul Hristos. De aceea această legătură este şi asemănată de Apostolul Neamurilor cu legătura sfântă şi tainică dintre Hristos şi Biserică (Efes. 5, 23 ş.u.).

Din această binecuvântare şi consfinţire a tainei nunţii de către Hristos, rezultă de asemenea indisolubilitatea ei, adică caracterul său trainic şi statornic. Într-adevăr, ea

nu poate fi desfăcută, fiindcă cei care se însoţesc prin taina nunţii pecetluiesc unirea lor până la trecerea în viaţa de dincolo. Moartea însăşi nu-i desparte pe soţi decât vremelnic, pentru ca să-i unească din nou pentru veşnicie în cealaltă viaţă.

Sfinţirea familiei, prin participarea Mântuitorului Hristos la nunta din Cana Galileii, rămâne temei veridic pentru indisolubilitatea căsătoriei. Iată de ce Biserica nu îngăduie nici desfacerea căsătoriilor sau divorţul soţilor; pe cei care se însoţesc prin taina nunţii, omul nu-i poate despărţi (Mt. 19, 6), fiindcă, prin taina nunţii, soţii devin un trup (Efes. 5, 31).

Prezenţa Mântuitorului Hristos la nunta din Cana Galileii, ne îndreptăţeşte să spunem că „...cei ce se însoţesc prin nuntă s-au însoţit de la Dumnezeu şi sunt curaţi cu chemarea Celui curat. Să păzească deci, unul faţă de altul, nunta nespurcată şi în pace să vieţuiască în cucernicie. Cei ce au luat unire de la Dumnezeu întru cinste, dragoste întru curăţie, însoţirea într-un gând şi în pace, să le păzească unul cu altul ca un odor (...) şi să se îngrijească nu numai de trupul lor" – spune Sfântul Simeon al Tesalonicului –, „ci mai cu seamă de sufletele lor..."[47].

„Ceea ce frapează mai întâi de toate în Scriptură – constata un teolog ortodox – este faptul că «...viaţa umană poate fi sfinţită, că ea trebuie să fie»."[48] Această viaţă umană – care se transmite prin intermediul familiei – a fost sfinţită de Mântuitorul Hristos şi la nunta din Cana Galileii. Acolo, la Cana, prin participarea Sa, Hristos i-a binecuvântat pe cei doi miri şi a ridicat căsătoria lor la rangul de Taină a vieţii.

II. VIAŢA, DAR AL LUI DUMNEZEU

Binecuvântarea adresată de Dumnezeu lui Adam şi Eva, scopul prim al căsătoriei: conservarea şi înmulţirea neamului omenesc. Cel de al doilea scop, întrajutorarea reciprocă a celor doi soţi, era întărit de cuvintele Domnului Dumnezeu: „Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor asemenea lui" (Fac. 2, 18).

După căderea omului în păcat s-a adăugat şi un al treilea scop, acela de a pune frâu pornirilor trupeşti din firea omenească: „Dar din cauza desfrânării, fiecare să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul său" (I Cor. 7, 2). În fine, „dacă însă nu pot să se înfrâneze, să se căsătorească. Fiindcă mai bine este să se căsătorească, decât să ardă" (I Cor. 7, 9).

1. Viaţa este un dar al Lui Dumnezeu, El Însuşi este „Viaţa" (In. 14, 6). Despre acest dar al Lui Dumnezeu, care este o „Taină", s-a spus că „dacă viaţa e de la Dumnezeu, atunci e dumnezeiască"[49]. După învăţătura creştină, perpetuarea neamului omenesc – şi, ipso facto, viaţa însăşi – se realizează prin unirea unui bărbat şi a unei femei, în cadrul unei familii.

Porunca divină, „creşteţi şi vă înmulţiţi şi stăpâniţi pământul" (Fac. 1, 28), a avut drept scop principal perpetuarea neamului omenesc. Această poruncă divină – dată de Dumnezeu protopărinţilor noştri – a fost reînnoită de Mântuitorul Hristos prin sfinţirea familiei la Cana, având şi ea drept scop principal naşterea de copii (In. 2, 11).

Definită drept „unirea bărbatului cu femeia", căsătoria „după lege", adică aceea cu binecuvântarea Bisericii lui Hristos, are drept scop principal „naşterea de copii"[50], şi, prin aceasta, perpetuarea neamului omenesc.

Referindu-se la textele de la Facere 1, 28 şi 2, 18, Sfântul Clement Alexandrinul scria că „...acelaşi Om şi Dumnezeu, înnoind cele vechi, nu mai îngăduie poligamia – pe care Dumnezeu o cerea atunci când era nevoie să crească şi să se înmulţească neamul omenesc – ci instituie o singură căsătorie pentru naşterea de copii şi pentru gospodărirea casei, pentru care i s-a dat bărbatului ajutor femeia"[51].

După învăţătura Bisericii Ortodoxe, căsătoria încheiată după legea creştină este sfântă. De aceea, Părinţii Bisericii i-au condamnat cu vehemenţă pe cei care au considerat-o ca un pact. De pildă, Sfântul Clement Alex-

andrinul scrie: „Dacă este păcat căsătoria cea după lege, nu ştiu cum va spune cineva că Îl cunoaşte pe Dumnezeu, când susţine că porunca Lui Dumnezeu este păcat? Odată ce legea este sfântă, este sfântă şi căsătoria. Apostolul pune taina aceasta" – conchidea el – „în legătură cu Hristos şi cu Biserica"[52].

La rândul lor, Părinţii Sinodului de la Gangra (343) îi osândeau cu asprime pe cei care defăimau căsătoria. „Dacă cineva ar defăima nunta şi pe aceea care se culcă cu bărbatul său, credincioasă fiind şi evlavioasă, ar urgisi-o sau ar defăima-o, ca şi cum nu ar putea intra în împărăţia cea cerească, să fie anatema" (Can. 1).

Aceiaşi Părinţi ai Sinodului de la Gangra îi condamnă pe cei care „se dedică fecioriei şi înfrânării nu pentru bunătatea şi sfinţenia fecioriei, ci pentru că, scârbindu-se, se îndepărtează de căsătorie..." (Can. 9). Ei îi condamnă, de altfel, şi pe cei care îi batjocoresc pe cei căsătoriţi. „Dacă cineva dintre cei care trăiesc în feciorie pentru Domnul şi-ar bate joc de căsătoriţi, să fie anatema" (Can. 10).

În fine, declarând că ei cinsteau „legătura venerabilă a nunţii" (Can. 21), Părinţii Sinodului de la Gangra condamnau pe femeia care îşi părăsea soţul din adversitate faţă de căsătorie. „Dacă vreo femeie l-ar părăsi pe bărbatul său şi ar vrea să se retragă, scârbindu-se de căsătorie, să fie anatema" (Can. 14).

Metodiu din Olimp (+311) consideră căsătoria vrednică de elogii ca una care aduce naştere de copii şi astfel prelungeşte viaţa, asigurând Bisericii membri, ca şi „martiri şi adversari ai celui rău"[53]. De aceea, naşterea de prunci este după rânduiala Lui Dumnezeu şi nu trebuie

dispreţuită; el întreabă: „Deci, dacă şi acum Dumnezeu continuă să creeze pe om, nu este oare o îndrăzneală prea mare să arăţi scârbă faţă de procreare, de care Cel Atotputernic nu se ruşinează atunci când face (copilul) cu mâinile Sale cele nepătate?”[54]. Într-adevăr, căsătoria nu numai că „nu trebuie să ne dezguste”[55], ci, dimpotrivă, ea trebuie considerată o împreună lucrare a omului cu Dumnezeu. În acest sens se pronunţă acelaşi Părinte al Bisericii, Sfântul Metodiu din Olimp, atunci când zice că „pentru moment este necesar ca omul să colaboreze la (crearea) chipului Lui Dumnezeu, pentru că lumea încă se formează şi creaţia ei continuă”[56]. Şi tot el spune: „Principiul naşterii oamenilor este împreunarea bărbatului cu femeia; în virtutea unei puteri nevăzute, «osul din oase(-le noastre) şi carnea din carnea (noastră)» devine un om nou, creat de acelaşi meşter”[57]. Prin urmare, „...nu trebuie să ne dezguste principiul naşterii oamenilor, care este împreunarea bărbatului cu femeia...”[58].

Clement Alexandrinul susţine că „scopul celor care se căsătoresc este naşterea de copii, iar ţinta lor, să aibă copii buni”. El dă exemplul plugarului care aruncă seminţele în brazdă cu nădejdea dobândirii unei recolte bune. „Cu mult mai bun” – zice el – „este plugarul care seamănă un ogor însufleţit.” Acesta însă nu trebuie să risipească sămânţa, pentru a nu lucra contra raţiunilor firii. Omul devine chipul Lui Dumnezeu atunci când „conlucrează cu Dumnezeu la naşterea omului”[59].

Referitor la perpetuarea neamului omenesc, Sfântul Ioan Gură de Aur, Părinte al veacului al IV-lea, aminteşte că viaţa în rai a protopărinţilor noştri Adam şi Eva era

împodobită cu fecioria; căsătoria – preciza el – nefiind absolut necesară pentru înmulţirea oamenilor, aşa cum n-a fost necesară pentru aducerea la existenţă a primei perechi de oameni. „Spune-mi, te rog, - zice el – Adam a fost născut prin căsătorie? Eva a fost născută din durerile de naştere ale altei femei? (...) Milioane de milioane de îngeri slujesc Lui Dumnezeu, mii de arhangheli stau înaintea Lui, şi nici unul dintre ei nu există datorită căsătoriei, naşterilor, durerilor naşterii şi zămislirii. Prin urmare, Dumnezeu ar fi înmulţit cu atât mai mult pe oameni fără să fi fost nevoie de căsătorie, aşa cum a făcut pe cei dintâi oameni, din care provin toţi oamenii”[60].

Din cauza păcatului strămoşesc – spun Sfinţii Părinţi – omenirea a fost condamnată la moarte, iar în firea omenească a intrat concupiscenţa. De aceea, Dumnezeu a instituit căsătoria, realizând prin ea acest fel de înmulţire a neamului omenesc, „prin unire trupească”[61], şi o dată cu aceasta potolirea concupiscenţei. Perpetuarea neamului omenesc a fost deci legată de cel de al treilea scop al căsătoriei, adică înfrânarea poftelor trupeşti, care, la Sfântul Ioan, pare să aibă locul cel dintâi. După el, căsătoria „păstrează trupul curat; dacă n-ar avea această parte bună – continuă el – căsătoria n-ar fi de nici un folos”[62].

După Sfinţii Părinţi, legătura trupească dintre soţi ar trebui să nu fie întrebuinţată decât în vederea naşterii de prunci, după exemplul lui Avraam, despre care, conform referatului biblic, Sfântul Ioan spune că „n-a cunoscut-o” pe soţia sa decât „după ce a trecut floarea tinereţii”[63]; şi de asemenea, după ce a avut copilul, „n-a mai avut relaţii cu

femeia sa". El n-a urmărit patima trupească, ci servirea făgăduinţei Lui Dumnezeu[64].

În zilele noastre, căsătoria îndeplineşte mai mult acest scop, adică potolirea patimii trupeşti, deşi acum pământul este arhipopulat.

Dorinţa naturală a omului de a-şi perpetua seminţia, realizată prin naşterea de fii, este făgăduită în Noul Testament prin siguranţa învierii. „La început – spune Sfântul Ioan Gură de Aur – era de dorit să ai copii, pentru că fiecare să lase amintire şi urmă (rămăşiţă) a vieţii sale. Fiindcă nu era nici o nădejde de înviere, ci moartea era puternică, ..., a dat Dumnezeu această mângâiere, facerea de copii, ca să rămână chipurile vii ale celor ce mor şi ca neamul nostru să se păstreze şi ca să pregătească pentru cei ce mor şi pentru familiile lor o mângâiere foarte mare în lăsarea de urmaşi. Şi ca să înţelegi că mai ales pentru aceasta au fost doriţi copiii, ascultă de ce se plânge, după toate suferinţele, femeia lui Iov: «Iată, zice ea, pomenirea lui se şterge de pe pământ, şi în toată lumea numele i-a pierit»[65]. Şi iarăşi, Saul către David: «Aşadar, jură-mi pe Domnul că nu vei stârpi pe urmaşii mei şi nu vei şterge numele meu din casa tatălui meu»[66]. O singură pricină are căsătoria, să nu ne pângărim, şi de aceea s-a găsit acest leac."[67] Şi tot el zice, în alt loc: „Căsătoria potoleşte furiile firii noastre, nu lasă ca oceanul să se frământe, ci ne ajută să ducem totdeauna corabia în port. Pentru aceasta a dăruit Dumnezeu neamului omenesc căsătoria"[68].

Desigur, dincolo însă de scopul înfrânării, căsătoria are ca scop principal însăşi perpetuarea neamului omenesc. Textele biblice şi patristice – la care am făcut refe-

rinţă în rândurile de mai sus – dovedesc până la evidenţă această realitate divino-umană.

Pentru ortodocşi, Cununia sau Nunta este Taina „prin care Biserica binecuvântează şi sfinţeşte legătura bazată pe dragoste dintre bărbat şi femeie”[69], în vederea naşterii de prunci; a perpetuării neamului omenesc. După rânduiala creştină ortodoxă, cununia „nu se oficiază niciodată între persoane de acelaşi sex, după cum nu se admite nici căsătoria acestora, deoarece prin asemenea legături nu s-ar îndeplini scopul principal al căsătoriei – naşterea de prunci şi perpetuarea neamului omenesc, iar din punct de vedere religios, s-ar încuraja şi oficializa păcate forate grave care sunt împotriva firii”[70].

2. După Sfânta Scriptură, scopul principal al căsătoriei este înmulţirea neamului omenesc (Fac. 1, 28); cel de al doilea scop al ei este ajutorul reciproc al soţilor (Fac. 2, 18).

În ceea ce priveşte cel de-al doilea scop pentru care a fost instituită căsătoria, ajutorarea reciprocă, avem ca temei textul scripturistic care zice că „nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el" (Fac. 2, 18). Dumnezeu a hotărât deci să-i ofere omului un partener de viaţă. În această privinţă, Sfântul Ioan Gură de Aur spune şi el despre căsătorie că este rânduită „...ca să avem în casă un ajutor, să găsim un liman, scăpare şi uşurare de necazurile care ne apasă..."[71]. Acelaşi Sfânt Părinte, Ioan Gură de Aur, zice că „oricât de mare ajutor ne-ar da animalele, ajutorul dat de femeie lui Adam este altul şi cu mult mai mare"[72]. În altă parte, el adaugă că „femeia a fost făcută spre trebuinţă bărbatului"[73], arătându-i prin aceasta cinstea de care se bucură ea, căci fără ea viaţa bărbatului nu ar fi deplină.

Necesitatea întrajutorării reciproce s-a extins asupra întregii societăţii, aşa încât binele unuia este legat de folosul celuilalt, asigurându-se astfel buna înţelegere şi unitatea, nu doar în familie, ci şi în afara ei[74]. „În felul acesta, diversitatea sarcinilor şi a darurilor, în loc să-i separe, avea săi unească pe oameni, integrându-se în iconomia divină a caritătii inaugurată de Dumnezeu, când a luat-o pe femeie nu din pământ, ci din trupul lui Adam."[75] Munca a fost, aşadar, împărţită de Dumnezeu în sânul familiei, între soţi şi soţie, bărbatul având sarcina de a procura hrana, iar

femeia de a confecţiona îmbrăcămintea[76], şi după acest model, între toţi oamenii[77].

Părinţii Bisericii au ţinut de asemenea să precizeze că, în cadrul familiei, bunurile materiale sunt proprietate comună, destinate întrebuinţării, folosinţei reciproce. Sfântul Ioan Gură de Aur, de pildă, îi sfătuia pe soţi să dezrădăcineze din sufletele lor cuvintele „al meu" şi „al tău" şi să se obişnuiască astfel „...ca niciodată să nu mai zică al meu şi al tău"[78]. Desigur, nu poate exista un ajutor reciproc real, atât timp cât există în sufletul unui soţi ideea că bunurile sale materiale sunt doar ale lui, nu şi ale celuilalt soţ.

Supunerea femeii faţă de bărbat – prevăzută de textul scripturistic – nu este o stare de sclavie sau de anihilare a personalităţii soţiei. Din interpretarea unor Sfinţi Părinţi şi a unor teologi ortodocşi rezultă că această supunere este o „...robie care îşi are izvorul în natura omenească, în primul rând, nu în păcatul originar"[79]. Această supunere ar fi deci asumată conştient şi liber de femeie, fiindcă această stare de supunere este element organic al armoniei, al concordiei conjugale. Mai mult, această supunere este metamorfozată de iubirea totală a celor doi soţi şi potenţată de harul Lui Hristos, care cere ca soţii să se supună „unul altuia întru frica Lui Hristos". Ar fi deci vorba de acelaşi gen de supunere (Efes. 5, 21) la care sunt chemaţi atât femeia, cât şi bărbatul. În cazul relaţiei bărbat – femeie, această supunere se măsoară, de altfel, în obligativitatea bărbaţilor de a-şi iubi femeile, „...după cum şi Hristos a iubit Biserica şi s-a dat pe Sine pentru ea..." (Efes. 5, 25). Aşadar, acesta este sensul autentic al inter-

pretării pe care Biserica noastră Ortodoxă îl dă cuvintelor Sfântului Apostol Pavel: „Femeile să se supună bărbaţilor lor ca Domnul...” (Efes. 5, 22)

Referitor la această aşa-zisă „supunere” a femeii faţă de bărbat, un Sfânt Părinte al Bisericii Răsăritene îi cerea, de altfel, soţului să îşi manifeste întâietatea, în cadrul familiei, printr-o grijă sporită a formării sufleteşti a soţiei sale. După Sfântul Ioan Gură de Aur, bărbaţii sunt stăpâni ai femeilor „...nu cerând de la ele onoarea mai mare..., ci făcându-le un bine mai mare”. „Am arătat – menţiona Sfântul Părinte – că nu sunt mici binefacerile pe care le primim de la ele, dar dacă vrem să le dăm contravaloarea acestei binefaceri în ordinea spirituală, învingătorii suntem noi..., pentru marile binefaceri pe care le avem de la ele”[80].

Trebuie reţinut şi faptul că, atunci când Sfinţii Părinţi vorbesc de supunerea femeii faţă de bărbatul său, ei nu uită să precizeze două lucruri: mai întâi, faptul că – potrivit Sfintei Scripturi (Fac. 3, 16; I Tim., 2, 144) – femeia este deopotrivă cu bărbatul ei. În al doilea rând, ei au ţinut să precizeze că această stare de supunere a femeii faţă de bărbatul ei este o consecinţă a păcatului strămoşesc, „...intrat în lume prin Eva... Justiţia naturală a fost însă restituită” – menţiona un teolog român – „prin opera răscumpărării...”[81].

Despre această egalitate a femeii cu bărbatul ei, Sfinţii Părinţi ai Bisericii Răsăritene spun că aceasta se datorează faptului că atât Adam, cât şi Eva au fost creaţi din aceeaşi plămadă; amândoi au fost înzestraţi cu raţiune, voinţă şi sentiment; amândoi sunt capabili deopotrivă de evlavii şi virtute. Toate aceste calităţi ontologice învede-

reazã egalitatea lor naturală şi indisolubilitatea legăturii dintre bărbat şi femeie[82].

Această egalitate naturală, ontologică, este potenţată în toată sublimitatea ei de starea harică, edenică, în care a fost hărăzită dintr-un început prima familie.

S-a spus că „armonia dintre soţi, întemeiată pe iubire şi supunere, este necesară în primul rând pentru desăvârşirea vieţii în familia creştină”[83]. Această supunere a femeii faţă de bărbat este şi ea un element indispensabil în realizarea concordiei conjugale, a desăvârşirii în viaţă a soţilor, care se manifestă în mod vădit şi prin ajutorul reciproc, cel de al doilea scop pentru care a fost instituită căsătoria (Fac. 2, 18).

3. Căsătoria are drept scop în înfrânarea poftelor trupeşti. Sfântul Apostol Pavel cerea ca „fiecare bărbat să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie, bărbatul său, spre a evita desfrânarea" (I Cor. 7, 2). Şi, pentru ca soţii creştini să nu cadă „în neînfrânare şi desfrâu şi în mâinile diavolului"[84], din cauza abţinerii voite, de comun acord, a unirii lor conjugale, pentru o anumită perioadă de timp, Apostolul Neamurilor îi sfătuia să nu se lipsească „unul de altul decât cu bună învoială pentru un timp", pentru a se îndeletnici „cu postul şi cu rugăciunea", şi iarăşi să fie „împreună", ca să nu-i „ispitească satana, din pricina înfrânării lor" (I Cor. 7, 5).

Apostolul Neamurilor îi sfătuia pe creştinii din Corint, necăsătoriţi şi văduve, să se căsătorească „dacă nu pot să se înfrâneze. Fiindcă mai bine este – preciza Apostolul Pavel – să se căsătorească, decât să ardă" (I Cor. 7, 9). Mai mult, acelaşi Apostol le sfătuia până şi pe fecioare „să se căsătorească" dacă nu pot să se înfrâneze (I Cor. 7, 36).

Căsătoria, pentru Apostolul Pavel, este piedica principală împotriva păcatului desfrâului, adică împotriva celui ce „păcătuieşte în trupul său" (I Cor. 6, 18).

Urmând învăţătura Sfântul Apostol Pavel, privitoare la obstacolele împotriva desfrâului, Părinţii Bisericii au ţinut să atragă şi ei atenţia că cei care se căsătoresc trebuie „să trăiască raţional, desfătându-se înfrânt"[85]. De altfel, pentru ei, „...neînfrânarea şi desfrâul sunt patimi diavoleşti; dar neînţelegerea între soţi mijloceşte o căsnicie cumpătată; te face să te duci la rugăciune după ce te-ai înfrânat şi te îndrumă ca în căsătorie să ai grijă ca facerea

de copii să fie însoţită de înfrânare”[86]. Aşadar, înfrânarea soţilor mijloceşte şi păstrarea unei căsnicii trăite întru cumpătare şi bună înţelegere între soţi. În plus, căsătoria trăită întru înfrânare constituie un obstacol major împotriva desfrâului.

Apostolul Neamurilor a îngăduit şi căsătoria a doua tocmai pentru a împiedica orice tentaţie sau săvârşire a desfrâului. „Femeia este legată prin lege – preciza Apostolul – atâta vreme cât trăieşte bărbatul ei. Iar dacă bărbatul va muri, este liberă să se mărite cu cine vrea...” (I Cor. 7, 39).

Referindu-se la textul de la I Cor. 7, 39, Sfântul Clement Alexandrinul scria că „...dacă Apostolul dă cuiva, din îngăduinţă, a doua căsătorie..., acela nu păcătuieşte faţă de Testament, fiindcă a două căsătorie nu-i oprită de lege, dar nu mai împlineşte desăvârşirea aceea înaltă a vieţuirii după Evanghelie”[87].

După mărturia Sfântului Iustin Martirul şi Filozoful, creştinii trebuie să se căsătorească doar „în scopul de a creşte copii”, iar renunţarea la căsătorie nu trebuie făcută decât cu scopul de a se „înfrâna cu desăvârşire”[88]. Aşadar, nu există altă piedică împotriva desfrâului, decât înfrânarea cu desăvârşire de a săvârşi acest păcat. Cu alte cuvinte, „...dacă cineva voieşte să dobândească o virtute oarecare, nu poate să o aibă decât dacă urăşte mai întâi patima ce se împotriveşte acesteia”[89].

Un alt Părinte al Bisericii, Sfântul Clement Alexandrinul, ţinea să precizeze că „...nu căsătoria este păcat, ci desfrânarea”[90]. Prin urmare, adevărata piedică împotriva desfrâului este „...căsătoria făcută potrivit învăţăturii Cu-

vântului..."[91], adică acea căsătorie săvârşită după rânduiala Bisericii.

La rândul său, Sfântul Ioan Gură de Aur îl exorta pe cel căsătorit „...să nu desfrâneze, ci să-şi aibă pe soţia sa", pentru că numai astfel căsătoria „...procură sfinţenie şi împiedică sfinţenia cea dată prin credinţă să se întineze"[92].

Numeroşi sunt Părinţii Bisericii Răsăritene care au afirmat că, în Paradis, Adam şi Eva au trăit în chip feciorelnic, fără a cunoaşte dorinţa actului conjugal şi naşterea de prunci[93].

Potrivit Sfinţilor Părinţi ai Bisericii, viaţa conjugală le-a fost îngăduită de Dumnezeu oamenilor numai după căderea în păcat. Iată ce spune Sfântul Ioan Gură de Aur: „După ce prin neascultare a intrat păcatul şi după ce sentinţa Lui Dumnezeu i-a făcut muritori, înţeleptul Dumnezeu deci, rânduind, potrivit înţelepciunii Lui, dăinuirea neamului omenesc, a îngăduit ca neamul omenesc să se înmulţească prin unire trupească"[94]. Iar în alt loc afirmă: „Uită-te când s-a întâmplat asta! După călcarea poruncii, după scoaterea din rai! Atunci a luat început unirea trupească dintre Adam şi Eva. Înainte de călcarea poruncii duceau viaţă îngerească şi n-a fost vorba deloc de unire trupească. Cum putea să fie vorba de aşa ceva, când nu erau supuşi nici nevoilor trupeşti? Deci la început şi dintru început a stăpânit fecioria; dar când a intrat, prin trândăvie, neascultarea şi şi-a făcut intrarea păcatul fecioria a zburat, pentru că cei dintâi oameni s-au făcut nevrednici de măreţia unui atât de mare bun, şi a intrat deci în lume legea unirii trupeşti"[95].

După acelaşi Sfânt Părinte, căsătoria a ajuns necesară din pricina blestemului aruncat în Eden asupra protopărinţilor, care a adus după sine şi moartea trupească. „Când au ajuns în robia diavolului (Adam şi Eva) au fost dezbrăcaţi de această haină împărătească (fecioria), li s-a luat podoaba cea cerească; a venit peste ei stricăciunea morţii, blestemul, durerea şi o viaţă grea şi chinuită. O dată cu aceasta a apărut în viaţa omului şi căsătoria, acest veşmânt muritor (...). Ai văzut unde-şi are început căsătoria? Ai văzut din ce pricină a ajuns necesară? Din pricina călcării poruncii, din pricina blestemului, din pricina morţii. Unde e moarte, acolo e şi căsătorie; dacă nu există moarte, nu urmează nici căsătorie”[96].

Naşterea de prunci le-a fost lăsată oamenilor de Dumnezeu şi ca o mângâiere pentru pierderea nemurii. „Naşterea de moştenitori a fost pentru ei – spune Sfântul Ioan – cea mai mare mângâiere pentru pierderea nemuririi. De aceea şi iubitorul de oameni, Dumnezeu, îndată, chiar de la început, le-a uşurat greutatea pedepsei, a smuls masca înfricoşătoare a morţii, dăruindu-le celor dintâi oameni urmaşi. S-ar putea spune că prin asta Dumnezeu a schiţat o imagine a învierii, rânduind ca în locul celor morţi să se ridice alţii”[97].

Şi pentru ca Adam să n-o urască pe Eva, care-l ispitise, Dumnezeu l-a legat de ea cu lanţurile dorinţei reciproce[98], dorinţă pe care soţii o pot stinge, de acum înainte, prin viaţa conjugală. Referitor la aceasta, Sfântul Părinte scrie: „Stăpânul nostru obştesc, văzând slăbiciunea firii omeneşti, a legiuit căsătoria, ca să ne îndepărteze de desfrânare”[99]. De aceea, tinerii sunt sfătuiţi ca să-şi păstre-

ze castitatea: „căsătoria să le dea îndestulător ajutor, ca să-şi poată potoli şi săltările trupului şi să scape şi de osândă”[100].

Sfântul Ioan Gură de Aur admite totuşi că această „ardoare violentă” manifestată în atracţia dintre bărbat şi femeie are o origine mai veche, încă de la crearea omului: „E posibil” – spune Sfântul Ioan Gură de Aur – „ca o dragoste oarecare să fie ascunsă în natură, care fără ştiinţa noastră ne uneşte aceste trupuri”[101]. Acest fapt îl pune Sfântul Părinte pe seama originii comune a primei perechi de oameni. Dumnezeu făcând femeia din bărbat, apoi „...după aceasta, din bărbat şi femeie, se nasc ambele sexe”[102]. El exclamă apoi: „Vezi legătura nedezlegată şi cum nu a lăsat ca să se introducă vreo altă esenţă de dinafară?”[103].

Tâlcuind textul din Facere 2, 24, „De aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va uni cu femeia sa şi vor fi amândoi un trup”, Sfântul Ioan spune: „Şi n-a zis femeia, ci «omul», fiindcă mai mare este pofta în acela. Iar pofta lui de aceea a făcut-o mai mare decât a femeii, pentru ca pe cel mai mare să-l plece prin tirania dragostei şi să-l supună celui mai mic şi mai slab. Fiindcă trebuia a introduce şi căsătoria, apoi pe cel născut din femeie l-a făcut bărbat femeii. Căci la Dumnezeu toate sunt secundare dragostei... Ai văzut deci câte legături de dragoste a făcut Dumnezeu între bărbat şi femeie? Dar aceste garanţii de bună înţelegere întru dânşii, El le-a aşezat în însăşi natura lor...”[104].

„Tirania poftei”, cum numeşte Sfântul Ioan atracţia reciprocă dintre bărbat şi femeie, „nu provine – spune el –

din vreo necesitate sau silă, căci nimeni nu iubeşte cu de-a sila, ci de bună voia sa. (...) Nu acuz – continuă el – pofta în sine; însă ea a fost dată pentru căsnicie, a fost acordată pentru facerea de copii, şi nu pentru preacurvie şi corupere. Obişnuiesc şi legile să ierte păcatele forţate, însă din cele enunţate aici, nici unul nu provine din vreo necesitate sau silă, ci toate din dispreţ către Creatorul”[105]. Desfrâul este un dispreţ faţă de Creator, faţă de Dumnezeu.

Din analiza textelor biblice şi patristice, am putut reţine că „nu căsătoria este păcat, ci desfrânarea!”[106]. Căsătoria rămâne piedica sau obstacolul major împotriva desfrâului; nu există alt mijloc mai eficace decât căsătoria însăşi, trăită în respectarea făgăduinţei reciproce date cu ocazia administrării Sfintei Taine a Cununiei.

III. ARHIEREU ŞI MARTOR

În viaţa şi predica Mântuitorului aflăm numeroase referinţe şi la elementele de bază ale familiei creştine. Despre aceste elemente ale familiei s-au exprimat şi Sfinţii Apostoli în baza învăţăturii creştine formulate de Mântuitorul Iisus Hristos. De aceea, în evocarea familiei în viaţa şi predica Mântuitorului vom ţine seama şi de modul în care Sfinţii Săi Apostoli au înţeles şi reafirmat învăţătura Domnului Iisus Hristos privind familia şi elementele de bază (soţi şi copii) ale familiei.

Analiza textului Noului Testament – coroborat cu mărturiile şi comentariile făcute de Părinţii Bisericii asupra acestui text – ne va ajuta să desprindem învăţătura Mântuitorului şi despre instituţia căsătoriei, văduvie, feciorie etc. Desluşirea şi precizarea acestor elemente ale familiei în viaţa şi predica Mântuitorului ne vor ajuta să evaluăm şi condiţia familiei de astăzi în lumina Legii lui Hristos: iubirea.

1. Fără îndoială, nu putem vorbi despre elementele fundamentale ale familiei în viaţa şi predica Mântuitorului fără să ne referim la evenimentul istoric de la Cana Galileii, cu prilejul căruia Mântuitorul Hristos a ridicat căsătoria la rang de Taină a Bisericii Sale. Să vedem, aşadar, ce ne spune Noul Testament despre acest moment unic din istoria mântuirii neamului omenesc.

„Şi a treia zi s-a făcut nuntă în Cana Galileii; şi mama Lui Iisus era acolo. Şi a fost chemat şi Iisus la nuntă, precum şi ucenicii Săi..." (Ioan 2, 1-2).

De ce a consemnat acest eveniment Sfântul Evanghelist Ioan? Mai întâi în Cana începe Mântuitorul şirul nesfârşit al minunilor, care va dura trei ani şi şase luni. În al doilea rând, prin prezenţa Sa, Domnul Iisus Hristos, înconjurat de ucenici, binecuvântează familia. Dar ce reprezenta familia pentru Mântuitorul Hristos? Cum o vedea şi ce rol acorda familiei în planul de mântuire a neamului omenesc? Iată întrebări la care încercăm să răspundem în acest capitol. Desigur, familiile din timpul Mântuitorului Hristos, consemnate în Sfintele Evanghelii, erau familii închegate pe temelia învăţăturii Vechiului Testament: „Şi a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul Lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat şi femeie" (Facerea 1, 27). „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi-l supuneţi..." (Facerea 1, 28). Relaţia dintre soţi şi soţie este una de apropiere de Dumnezeu prin virtute. În interiorul familiei şi în afara ei, cei doi, soţul şi soţia, caută să recapete sfinţenia dintru începuturi.

Nunta din Cana L-a adus pe Fiul Lui Dumnezeu să binecuvânteze o tânără familie, pentru că „tot ceea ce este puternic, statornic şi sigur în sfinţenie şi în toată virtutea (...) îşi are ajutorul Lui deosebit în Duhul”[107]. „Astfel Mântuitorul Hristos întărea cu cuvântul, cu prezenţa Sa umană şi dumnezeiască, monogamia; ea fiind singura ce permitea unitatea totală a celor doi soţi, în timp ce poligamia făcea imposibilă această unitate”[108]. „Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va lipi de femeia sa şi vor fi amândoi un trup” (Fac. 2, 24).

Dacă cea dintâi familie s-a întemeiat în rai, având ca preot şi martor pe Însuşi Dumnezeu[109], putem afirma că cea dintâi nuntă „creştină” a fost cea din Cana, care a avut ca arhiereu şi martor pe Însuşi Fiul Lui Dumnezeu, Iisus Hristos Cel întrupat.

Întrucât Fiul Lui Dumnezeu, Iisus Hristos, nu venise să strice Legea, ci să o împlinească, la nunta din Cana Galileii, Mântuitorul nu numai că a binecuvântat familia, prin ridicarea căsătoriei la rang de Sfântă Taină, dar a şi adus-o „la unitatea şi indisolubilitatea ei de la început”[110].

2. Mama (μητηρ) este fiinţa feminină care dă naştere unui prunc. Mama Lui Iisus, Sau Maica Domnului, Sfânta Fecioară Maria – care L-a născut pe Mântuitorul de la Duhul Sfânt – rămâne modelul tuturor mamelor creştine. L-a purtat în braţe, L-a alăptat la sân, L-a dus la templu şi L-a închinat Domnului (Mt. 1, 18; 2, 11-21; Luc. 1, 43; 2, 48, 51; In. 2, 1.12; 19, 25; F.A. 1, 14).

Maica Domnului rămâne şi Mama care a mijlocit pe lângă Fiul Său ca să înmulţească vinul nuntaşilor la nunta din Cana Galileii – prin prefacerea apei în vin. Este aceea care – după Înălţarea Domnului – devine şi Maica bisericii şi a popoarelor creştine. Desigur, Maica Domnului rămâne Maica noastră a tuturor (In. 19, 27), după cum şi fraţii Domnului sunt toţi cei care fac voia Tatălui (Mt. 12, 48-50; Mc. 3, 33-35; Luc. 8, 21).

Cuvintele Mântuitorului Hristos, „Eu sunt întru Tatăl şi Tatăl este întru Mine” (In. 14, 10), revarsă lumină peste familia din Raiul pământesc. Chipul Lui Hristos este chipul protopărinţilor, în care dragostea faţă de creatură, Dumnezeu-Tatăl Şi-a arătat-o cu prisosinţă. Arhetip şi Fiu al Tatălui din eternitate, chipul Lui Hristos se regăseşte în plămada primilor oameni. Eva, viaţă, dată de Dumnezeu lui Adam, ca din pântecele ei să rodească mugurul adierii divine, devenea mama neamului omenesc.

Dacă, în Vechiul Testament, relaţia dintre Iahve şi Israel este descrisă în „Cântarea Cântărilor” drept o relaţie sublimă, de contopire în iubire conjugală, în Sfintele Evanghelii familia, comuniunea dintre bărbat şi femeie, se

raportează la relaţia sfântă dintre Iisus Hristos şi Biserica una, sfântă, sobornicească şi apostolească. Fiindcă, atunci când zicem „Ortodoxia, concepţia noastră de viaţă", nu înţelegem altceva decât că Iisus Hristos e prototip universal al vieţii lui Dumnezeu[111], deci şi al familiei creştine.

După teologia ortodoxă, trebuie să căutăm singura soluţie adevărată a raporturilor umane „în chipul dumnezeiesc"[112], adică în om. Or, pentru fiecare om, chipul cel mai drag rămâne chipul mamei, adică al celei care aduce la viaţă viaţa însăşi. Nu întâmplător deci, cuvintele Mântuitorului Hristos, atunci când sunt adresate unei mame, fac aluzie la aceea care perpetuează viaţa pe pământ. De aceea aceste cuvinte ne duc spontan cu gândul la o fiinţă care deţine binecuvântarea Lui Dumnezeu pe pământ, iar blestemul „...în dureri vei naşte copii" este poleit în iubire divină. Ca tată, Dumnezeu a certat „mama", pe Eva, pentru neascultare, dar pedeapsa era luminată de prima protoevanghelie, prima veste bună din planul de mântuire a neamului omenesc: „Duşmănie voi pune între tine şi femeie, între sămânţa ta şi sămânţa ei; aceasta îţi va zdrobi capul, iar tu îi vei înţepa călcâiul" (Fac. 3, 15).

Ca Fiu, Dumnezeu a şters lacrimile Mamei-Fecioare prin învierea şi înălţarea Lui întru slavă, alături de Tatăl Ceresc. Iar Mântuitorul, care de la Tatăl purcede şi Cela Ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi slăvit, a revărsat şi continuă să reverse darurile sale, în Biserică, asupra mirilor, la taina cununiei; precum şi asupra mamei care naşte şi asupra pruncului ce plânge ruperea din rai.

Aşa se explică de ce, în viziunea ortodoxă, omul îşi revendică paternitatea divină prin Fiul, în Tatăl, cu Duhul Sfânt.

Mama, cunoscând durerile facerii şi simţind mugurele de viaţă care răsare din pântecele ei, devine un „pământ umed" (Fac. 2, 6), în care umanul şi divinul duc peste veacuri mesajul Tatălui Ceresc. În acest sens se explică existenţa unor rugăciuni precum: „Preafericit pământ, Mireasă binecuvântată de Dumnezeu, care ai făcut să crească spicul nesemănat, izbăvitorul lumii, ajută-mă şi pe mine să-L primesc şi să mă mântuiesc"[113]. Şi atunci este uşor să recunoaştem că „principiul religios uman se exprimă prin femeie"[114].

Domnul Iisus Hristos i-a îmbrăţişat în mod egal pe oameni – bărbaţi, femei (mame), copii – chiar dacă starea chipului Lui Dumnezeu din ei era pervertită de păcat. Iar libertatea, adică voinţa proprie a fiecăruia dintre ei, Îl îndreptăţea pe Fiul Lui Dumnezeu să-i ierte (femeia prinsă în adulter) sau să-i binecuvânteze cu darul nepătimirii (vindecarea soacrei lui Petru). Iar mama, oricare ar fi ea, este îmbărbătată de cuvintele Arhanghelului Gavriil: „Nu te teme, Marie, căci ai aflat har de la Dumnezeu şi, iată, vei lua în pântece şi vei naşte fiu şi vei chema numele Lui Iisus" (Lc. 1, 30-31). Astfel, păcatul viitoarei mame, ca stare incompatibilă cu voia Lui Dumnezeu, este „în acelaşi timp o chemare acută la schimbarea în bine, o şansă pentru un început nou"[115].

În societatea Vechiului Testament, rolul femeii se accentua o dată cu naşterea de prunci, adică atunci când devenea mamă. Harul şi binecuvântarea Domnului Hristos

se revărsau şi se revarsă şi astăzi, nu numai asupra mamelor, în general, ci şi asupra femeii credincioase, în special, căci: „fiecare etapă a creaţiei este calificată de Dumnezeu ca fiind bună sau chiar foarte bună...”[116].

Ca mamă, Maica Domnului a transfigurat femeia în general şi mama în mod special, legând de sânul matern chipul Fiului Ceresc. Cântarea „Tu, cea care L-ai născut pe Fiul fără tată, pe Fiul născut mai înainte de toţi vechii din Tatăl fără de mamă” ne determină să spunem că „maternitatea Fecioarei este chipul uman al Paternităţii divine” (Ps. 44, 11); afirmaţie ce trebuie să ţină în trezie fiecare cuplu creştin, fiecare familie binecuvântată de Hristos, prin Duhul Sfânt, la Taina Căsătoriei.

Trăind în lumina celor zece porunci, dar având de îndeplinit planul Tatălui Ceresc, Mântuitorul Hristos a simţit dragostea Tatălui, prin motivaţia Fecioarei devenită Mamă, şi „bucuria tuturor făpturilor”. Şi, ca un Fiu ceresc, Iisus Hristos nu se sfieşte să-şi admonesteze Mama: „Nu ştiaţi oare că Eu trebuia să fiu în cele ale Tatălui Meu?” (Lc. 2, 49). Desigur, printr-o asemenea întrebare, Iisus Îşi dezvăluia „pe deplin Dumnezeirea Sa”[117], dar, în acelaşi timp, lumina peste veacuri conştiinţa mamelor care uită menirea adevărată a pruncilor, şi anume: să urmeze Tatălui Ceresc prin Fiul, în Duhul Sfânt.

Potrivit învăţăturii creştine ortodoxe, Sfânta Fecioară Maria „este Mamă a Lui Dumnezeu şi mamă a tuturor credincioşilor. Lui Dumnezeu Îi este mamă prin fire, iar credincioşilor le este mamă prin poziţie”[118].

Acest adevăr îl mărturiseşte Însuşi Iisus Hristos, atunci când, răstignit fiind pe cruce, a văzut-o pe mama

Sa: „Atunci Iisus, văzând pe mama Sa şi pe ucenicul pe care-l iubea stând alături, i-a zis mamei Sale: Femeie, iată, Fiul tău!" (In. 19, 26). Ca prin cuvintele de la urmă să o încredinţeze, ca mamă, ucenicului iubit, iar prin Ioan să o încredinţeze, nouă, tuturor celor de ieri, celor de azi şi celor de mâine, devenind astfel fii ai ei, după har, prin Fiul său, Iisus Hristos: „Apoi i-a zis ucenicului: Iată, mama ta! Şi din ceasul acela ucenicul a luat-o la sine" (In. 19,27).

Ca mamă a Fiului Lui Dumnezeu, Fecioara Maria primeşte har de la Atotputernicul şi devine mamă a familiei creştine. Şi pentru că o mamă îi iubeşte pe fiii ei, Sfânta Fecioară Maria ocroteşte şi se roagă „în duh şi adevăr" pentru familia creştină; căci dragostea ei este nemărginită, iar harul pe care-l împrăştie celor drage este în strânsă legătură cu credinţa exprimată prin rugăciunea de cerere a celor dragi ei: soţi, soţie, copii şi rude[119].

Familia creştină care îngenunchează în faţa icoanei Fecioarei Maria înţelege „că ea este Maică a Lui Dumnezeu şi Maică a creştinilor; şi ca Maică a Lui Dumnezeu are pe lângă Dumnezeu, Fiul ei, mai multă îndrăzneală decât toţi sfinţii şi îngerii; iar ca mamă a creştinilor ne dăruieşte nouă, copiilor ei, mai mari binefaceri decât toţi sfinţii şi îngerii"[120].

Viaţa spirituală în care a fost pregătită Fecioara Maria rămâne pilduitoare şi pentru pregătirea mirilor în vederea întemeierii unei familii prin taina sfântă a căsătoriei.

Din felul în care Domnul Iisus Hristos priveşte femeia, în general, şi mama, în special, se reflectă şi în modul în care „creştinismul ne învaţă că frumuseţea eternă

luminează ea însăşi cu strălucire suprapământească chipul muritor”[121], dintre care cel dintâi rămâne cel al mamei.

Îndemnul Mântuitorului Hristos, „Cine poate înţelege să înţeleagă”, „relevă nu numai învăţătura Lui despre indisolubilitatea căsătoriei, ci şi faptul că El recunoaşte egalitatea deplină a celor doi soţi”[122]. Într-adevăr, putem spune – cu îndreptăţire – că, în creştinism, femeia „nu formează o categorie antropologică sau sociologică inferioară”[123].

Scena biblică în care mama fiilor lui Zevedeu se înclină în faţa Domnului Iisus Hristos şi cere „Zi ca aceşti doi fii ai mei să şadă unul de-a dreapta şi altul de-a stânga Ta întru împărăţia Ta” (Mt. 20, 21) arată şi cât de mare este dragostea de mamă faţă de copiii ei, chiar dacă Iisus îi răspunde: „Nu ştiţi ce cereţi”. Într-adevăr, în dorinţa ei de a-şi vedea fiii protejaţi de aripa îngerilor care Îl slujeau pe Fiul Lui Dumnezeu, a uitat că „acela care va vrea să fie întâiul între voi să vă fie vouă slugă”. Cât de greu a suportat mama fiilor lui Zevedeu cuvintele spuse de Iisus, Evanghelia nu ne spune, dar deducem aceasta din dificultatea cu care Apostolii înşişi se confruntau în înţelegerea mesajului divin al noii legi. Vorbind de împărăţia Lui Dumnezeu, mama fiilor lui Zevedeu făcea, fără să vrea, legătură între cele două lumi: lumea trecătoare, în care fiii ei aveau o existenţă reală, dar care nu satisfăcea pe deplin, şi lumea cerească, în care Fiul trona alături de Tatăl, spre desăvârşirea firii umane, după har („kata harin”). Şi de această dată observăm structura dihotonică, prin care „omul merge pe pământ, dar râvna sa păşeşte în cer”[124].

Dumnezeu este prezent acolo unde credinţa este lucrătoare prin iubire. Mama fiilor lui Zevedeu credea însă că împărăţia cerurilor este dată în dar de Dumnezeu, uitând că cel care doreşte cu adevărat nu cere, ci se roagă şi lucrează pe „ogorul" Tatălui Ceresc, asemenea Mamei Fiului Lui Dumnezeu, Fecioara Maria.

Calitatea de mamă o implică pe aceea de soţie. De aceea, nu poate fi mamă bună soţia care nu-şi iubeşte bărbatul. Iubirea curată emană din preaplinul sufletului şi se revarsă peste cei din jur, asemenea gândului bun. Dragostea necesită un altul, la care să te raportezi şi căruia să-i dezvălui realitatea ta lăuntrică. Când în ochii celuilalt nu se descoperă dragostea, atunci cuvintele Sfântului Macarie Egipteanul devin profeţie: „Voi sunteţi cai, pentru că aveţi ochi de cal. Aceea însă este femeie, aşa cum a fost făcută, că apare aşa schimbată, pentru ochii celor amăgiţi"[125].

Mama rămâne soţie în măsura în care ştie să reziste ispitei din afară şi din interior, iar bărbatul rămâne soţ în măsura în care formează cu soţia sa un singur trup. Referitor la măsura acestui echilibru în manifestarea sentimentelor reciproce, un Părinte răsăritean sfătuia doi soţi creştini astfel: „Aşadar, atunci când femeia se supune, să nu fii stăpân absolut, nici tu, atunci când bărbatul te iubeşte, să nu fii îngâmfată. Nici dragostea bărbatului să nu semeţească pe femeie şi nici supunerea femeii să nu îngâmfe pe bărbat"[126].

Unitatea familiei creştine se păstrează prin iubire. Când aceasta dispare, familia se destramă. În lumina Sfintelor Evanghelii vedem că adulterul, divorţul, necredinţa sunt fapte ucigătoare de suflet, din cauza cărora cei doi

soţi nu se mai regăsesc, şi păstrarea legământului conjugal până la moarte nu mai este posibilă.

Faptul că mama adevărată îşi iubeşte copiii şi soţul, şi prin ei pe Dumnezeu, arată „că principiul religios în uman se exprimă prin femeie”[127]. Şi avem ca exemplu de iubire adevărată în persoana Elisabetei, mama Sfântului Ioan Botezătorul, precum şi la familia binecuvântată de Dumnezeu: Ana şi Ioachim, părinţii Sfintei Fecioare Maria, când Domnul Dumnezeu a auzit glasul rugăciunii lor şi a ridicat ocara de la familia lor, binecuvântându-i să aibă copii[128].

Sfânta Fecioară Maria şi dreptul Iosif – familia sfântă – reprezintă paradigma de netăgăduit pentru fiecare familie creştină. Dacă acolo, în Betleem, „naşterea la plinirea vremii” nu s-a făcut din sămânţă omenească, ci prin voia Tatălui Ceresc, creatura, viitoarea mamă creştină, împarte „durerile facerii” cu soţul, înţelegând în iubire cuvintele Domnului Dumnezeu: „atrasă vei fi către bărbatul tău şi el te va stăpâni” (Fac. 3, 16).

O dată cu întruparea Fiului, adevărul poleit de iubire a intrat în casele familiilor credincioase, pentru că „iubirea constituie puterea de iradiere a adevărului, iar adevărul, inima de foc a iubirii, adevărul lipsit de iubire nu poate găsi calea către inima credinciosului[129]. Or, cine alta decât mama creştină „poate să-i transmită copilului său dragostea de Adevăr”, singurul care ne face liberi.

În creştinism, încă din epoca apostolică, mama a avut un rol determinant în educaţia pruncilor săi. De pildă, educaţia creştină a lui Timotei, ucenicul Sfântului Apostol Pavel, a fost completată de bunica şi mama sa, care au fost

primele a primi botezul de la Apostolul Neamurilor (II Tim. 1, 3).

Mamele creştine au avut însă şi au un rol determinant mai ales în educaţia fiicelor lor. Referitor la acest rol, un Sfânt Părinte al Ortodoxiei ecumenice, Sfântul Ioan Gură de Aur, exorta mamele creştine să le înveţe pe fiicele lor „...să fie evlavioase, demne, să dispreţuiască averile, să fie simple şi fără pretenţii în îmbrăcăminte...", şi în felul acesta să le dea „în căsătorie"[130].

Fireşte, mediul sau atmosfera casei este „... factorul care are cea mai determinantă influenţă asupra vieţii copiilor"[131]. Această atmosferă a casei, a familiei, poartă în sufletele copiilor de ieri, şi ale adulţilor de azi şi de mâine, imaginea sau chipul mamei, fiindcă ea este cea care plămădeşte statura morală a pruncilor săi. Mama creştină trebuie să ia aminte la învăţătura Mântuitorului privind familia şi educaţia copiilor.

3. Cel de al „treilea element" al familiei în constituie „copiii"[132].

Copiii sunt expresia concretă a prezenţei divine în familia creştină. Fiecare copil este „fereastra neprihănirii prin care lumina pură a cerului pătrunde în casa părinţilor. El e mărturie vie, concretă, despre lumea transcendentă, a luminii, neprihănirii şi bucuriei veşnice. De aceea, copilul îi apropie pe părinţi de Dumnezeu, îi înalţă în sfere mai pure, le intensifică iubirea şi le-o înnobilează. Aici, mai mult ca oriunde în familie, se vede prezenţa Lui Dumnezeu"[133]. Or, din această prezenţă divină se naşte şi izvorul sfinţeniei, în a cărui imagine se oglindesc copiii.

În Noul Testament, naşterea de prunci este considerată un dar de la Dumnezeu[134]. Făpturi ale darului Lui Dumnezeu, Iisus îi dă ca model de curăţie şi nevinovăţie sufletească, arătând că aşa trebuie să fie şi inima celui care vrea să capete viaţa de veci: „Lăsaţi copiii să vină la mine şi nu-i opriţi, că a unora ca aceştia este împărăţia cerurilor" (Mt. 19, 14).

Referindu-Se la aceeaşi imagine a sfinţeniei sufletului copilului, Mântuitorul a spus cu alt prilej că, dacă inima omului nu-i fără vicleşug ca aceea a unui copil, să nu aştepte împărăţia cerurilor: „...De nu veţi fi precum pruncii, nu veţi intra în împărăţia cerurilor. De aceea oricine se va smeri pe sine ca pruncul aceasta va fi cel mai mare în împărăţia cerurilor" (Mt. 18, 3-4).

Sub Legea Noului Testament, copilul, imaginea sfinţeniei, este făptura Lui Dumnezeu, şi deci nimeni nu are dreptul să-i ridice viaţa, de îndată ce nu i-o poate dărui.

Sub imperiul Noului Testament, copilul nu mai este un simplu obiect de proprietate în mâna părintelui – ca în societate păgână – care putea să facă cu el ceea ce voia. Făptură aleasă a Lui Dumnezeu, el trebuie iubit, îngrijit şi instruit în învăţăturile cele bune şi folositoare.

Cu privire la comportarea părinţilor faţă de copii, cărţile Noului Testament ne pun la dispoziţie călăuze demne de urmat. De pildă, Sfântul Apostol Pavel îi exorta pe clerici să înveţe mamele „să-şi iubească copiii" (Tit. 2, 4). Totodată, le cerea părinţilor să nu întărâte „la mânie copiii", ci să-i crească „în învăţătura şi certarea Domnului" (Efes. 6, 4). De astfel, Apostolul Neamurilor ţinea să precizeze că numai părintele care-şi creşte bine copiii să fie chemat la conducerea Bisericii Lui Hristos. „Să-şi chivernisească bine casa lui, având copii ascultători, cu toată bună cuviinţa; căci dacă nu ştie cineva să-şi rânduiască propria lui casă, cum va purta grijă de Biserica Lui Dumnezeu" (I Tim. 3, 4-5).

Din Noul Testament, reţinem că părinţii au şi datoria să-i înveţe pe pruncii lor să săvârşească lucru bun şi primit înaintea Lui Dumnezeu. Or, plăcut înaintea Lui Dumnezeu este ca şi copiii, la rândul lor, să asculte de părinţi, să-i cinstească şi să-i îngrijească la bătrâneţe, fiindcă numai aşa vor primi binecuvântarea Lui Dumnezeu: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta, ca să-ţi fie bine şi să trăieşti ani mulţi pe pământ" (Ieşire XX, 10).

În Sfânta Evanghelie de la Matei, Domnul Iisus Hristos întăreşte porunca a cincea din decalog, clarificând pentru veacuri datoria copiilor faţă de părinţi: „Cinsteşte

pe tatăl tău şi pe mama ta, iar cel ce va grăi rău pe tatăl său şi pe mama sa să fie pedepsit cu moartea" (Mt. 15, 4).

Sfântul Apostol Pavel cere, totodată, ca pruncii să fie deprinşi a-i cinsti pe cei din casa lor şi a răsplăti ostenelile părinţilor lor. „...Copiii să se înveţe să cinstească mai întâi pe cei din casa lor şi să răsplătească ostenelile părinţilor, fiindcă lucrul acesta este plăcut şi primit înaintea Lui Dumnezeu" (I Tim. 5, 4).

La rândul său, Apostolul Pentru le cere fiilor duhovniceşti, inclusiv tinerilor, să dovedească ascultare şi supunere „preoţilor" şi să se îmbrace „întru smerenie, pentru că Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har" (I Pentru 5, 5).

De ce oare Mântuitorul Hristos, vorbind de împărăţia cerurilor, i-a dat ca exemplu pe copii?

O analiză atentă a textului de la Matei 18, 2 apropie ochii minţii noastre de imaginea creată de Iisus între ucenici, prin chemarea la Sine a copilului: „Şi El, chemând la Sine un copil, l-a pus în mijlocul lor şi le-a zis: Adevăr vă spun: De nu vă veţi reveni şi nu veţi fi precum copiii, nu veţi intra în împărăţia cerurilor" (Mt. 18, 3). Desigur, cuvintele Mântuitorului Hristos, „de nu veţi fi precum copiii", sunt îndemn spre smerenie, nevinovăţie şi curăţie a sufletului.

În tratatele de morală, smerenia este definită ca o virtute a credinciosului, îndreptată spre sine însuşi. A fi smerit înseamnă a te raporta, în tot ce faci, la Creatorul, conştient fiind că eşti plămada mâinilor Atotputernicului. În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur zice „să nu socotiţi că cele ce vi se par vouă folositoare sunt de fapt aşa, căci

pentru a putea deosebi aceasta, avem trebuinţă de ajutorul dumnezeiesc. Până într-atât este omul de slab, încât nu poate face de la sine nimic”[135].

Copilul, neavând încă desăvârşite cele trei facultăţi ale sufletului, adică sentimentul, raţiunea şi voinţa, simte nevoia să se raporteze la membrii familiei care îl înconjoară cu dragoste: mama, tata, bunicul, bunica. De aceea copilul are nevoie de afecţiune şi apropiere, de înţelegere şi devotament din partea celor dragi lui[136]. De altfel, familia este şi locul unde copilul învaţă obligaţia împlinirii „...exigenţelor moralei Sfintei Evanghelii...”[137].

Creştinul are obligaţia să se raporteze permanent Creatorului său cu sinceritatea şi smerenia de care dă dovadă copilul faţă de părinţii săi, fiindcă „cel ce se va smeri pe sine ca acest copil, - spune Domnul Hristos – acela este mai mare întru împărăţia cerurilor” (Mt. 18, 4). Adică, credinciosul care îşi recunoaşte limitele de creatură a Lui Dumnezeu, precum şi menirea sa de făuritor de bunuri materiale şi spirituale, pe pământul dat lui spre stăpânire, va cunoaşte virtutea smereniei şi, o dată cu ea, credinciosul va primi arvuna împărăţiei cerurilor.

Domnul Iisus Hristos se oferă ca exemplu, ca paradigmă de smerenie şi ascultare, pentru toţi copiii veacurilor. După „închinarea” la Templul din Ierusalim, la vârsta de 12 ani, Iisus s-a întors la Nazaret împreună cu Sfânta Fecioară Maria şi cu dreptul Iosif (Familia Sfântă), „şi le era supus” (Lc. 2, 51), iar când se afla pe cruce, pironit şi uitat de lumea pentru care se întrupase, o încredinţează pe Maica Sfântă ucenicului iubit.

Pentru a sublinia iubirea arătată de Mântuitorul Hristos copiilor, Sfânta Evanghelie de la Ioan menţionează minunea săvârşită de Iisus cu copilul orb din naştere: „...Iisus a văzut un orb din naştere (...), a scuipat jos şi a făcu tină din scuipat şi a uns cu tină ochii orbului. Şi i-a zis: mergi de te spală în scăldătoarea Siloamului – care se tâlcuieşte: trimis. Deci s-a dus şi s-a spălat şi a venit văzând..." (In. 9, 1-41). Dar fariseii, acuzându-L pe Domnul că nu ţine ziua de sâmbătă, s-au răzvrătit, învinuindu-L încă o dată pe Iisus de nerespectarea Legii şi a Prorocilor, „şi dezbinare era între ei". Încât iudeii au refuzat să creadă despre el că fusese orb din naştere. Dar, conştienţi fiind că tânărul orb era îngrijit şi protejat de părinţii săi, i-au chemat pe aceştia din urmă să depună mărturie despre starea sănătăţii copilului lor, de la naştere şi până în acel moment controversat. Părinţii, iudei fiind, crescuseră copilul, care se născuse orb, în Legea lui Moise, aproape de sinagogă, şi mâhniţi peste măsură că au adus pe lume un prunc fără de vedere. Nu aveau însă cum să ştie că „nici el n-a păcătuit, nici părinţii lui, ci pentru ca întru el să se arate lucrurile Lui Dumnezeu". Temându-se peste măsură de iudei, părinţii vor recunoaşte că l-au născut orb, dar vor refuza să dea detalii cu privire la miraculoasa lui însănătoşire. După cum se ştie, evreii care erau „scoşi din sinagogă" pierdeau drepturile de care se bucurau în interiorul comunităţii şi puteau fi chiar ucişi cu pietre[138]. Mai mult, cei care în timpul Mântuitorului şi după aceea îşi mărturiseau credinţa în Hristos aveau aceeaşi soartă.

Sfântul Apostol şi Evanghelist Ioan, iudeu şi el, ne spune că „în iubire nu-i frică şi iubirea desăvârşită alungă

frica, pentru că în frică este durere" (I In. 4, 18). De asemenea ştim că „orice act de imitare a Lui Hristos este rezultatul conlucrării voinţei creştinilor cu harul divin. Iar aceasta se face prin rezistenţa la asaltul plăcerilor şi răbdarea suferinţei în necazuri şi din iubire pentru semeni şi pentru Dumnezeu"[139].

Din vindecarea minunată înţelegem cu prisosinţă dragostea purtată de Dumnezeu-Tatăl, prin Fiul în Duhul Sfânt, copiilor. În planul de mântuire a neamului omenesc, Dumnezeu, pentru a deschide ochii credinţei iudeilor din timpul Mântuitorului, a ales un orb din naştere, ca prin vindecarea lui „să se arate lucrurile Lui Dumnezeu" (In. 9, 3).

De multe ori, Mântuitorul Hristos, pentru a se face înţeles, vorbeşte în parabole, folosindu-se de elemente cunoscute, de fii, fecioare şi familie (de exemplu, parabola celor doi fii, parabola nunţii fiului de împărat, parabola fiului risipitor, parabola celor zece fecioare ş.a.).

„Pe Iisus L-au ispitit mulţi şi de multe ori. (...) Ştim că replica Lui a fost întotdeauna promptă şi surprinzătoare, mai ales prin felul cum ştia să iasă din spaţiul temei în care Îl circumscriau, crezând că-L pot obliga să intre în foarfecele legii lor. Iisus ştia să le opună întotdeauna, pe neaşteptate, un «terţium datur» care le închidea gura şi le bloca mecanismele minţii, întorcând împotriva lor propriile lor argumente, fără drept de apel."[140] Aşa s-a întâmplat şi atunci când Iisus Hristos era înconjurat de farisei şi cărturari, care cârteau şi ziceau: „Acesta-i primeşte pe păcătoşi şi mănâncă cu ei"; Mântuitorul le-a răspuns, spunându-le o a treia parabolă: Parabola Fiului risipitor.

Pe lângă înţelesul cunoscut, dat acestei parabole de către exegeţi, şi anume că pocăinţa este de trebuinţă în viaţa fiecărui om şi că mare este bucuria Lui Dumnezeu pentru un păcătos care se pocăieşte, găsim în ea elemente legate de familie şi de copii în general. Fiul cel tânăr, care şi-a risipit averea, vieţuind în dezmierdări, se identifică cu tânărul care nu ascultă de sfatul părinţilor săi şi se face rob păcatului[141]. Fiul cel mare însă, ascultător, perseverează în cele ale credinţei şi rămâne odrasla dorită de orice familie creştină. Un lucru însă îi mai trebuia: să înăbuşe egoismul şi să-l accepte pe fratele lui, ca pe unul care îşi regretă faptele săvârşite până atunci. Fiul acesta este asemenea oamenilor „care, deşi bogaţi în (această) lume, (...) ei arată discernământ, nu se mândresc şi nu-şi pun încrederea în ei înşişi, ci rămân aceiaşi..."[142]. În fine, în parabolă, fiind vorba de o familie trăitoare undeva în Canaanul patriarhilor, tatăl îşi revendica titlul de stăpân, iar îmbrăţişarea reprezenta o adevărată binecuvântare pentru fiul risipitor.

Cu siguranţă, fariseii şi cărturarii, ca, de altfel, toţi cei care Îl ascultau pe Iisus, întrucât aveau copii, înainte de a se gândi la milostivirea Lui Dumnezeu faţă de cel rătăcit, cugetau la soarta odraslelor lor şi încercau să refuze că o astfel de situaţie neplăcută ar putea tulbura şi liniştea familiilor lor. Au plecat fariseii şi cărturarii cu gândul la bunătatea Tatălui Ceresc, sau roşi de viermele neascultării propriilor fii? Sfântul Evanghelist Luca nu ne spune, dar încercăm să credem că cei de faţă, cei care au ascultat parabola fiului risipitor, nu şi-au adus aminte de strigătul lui Isaia: „Acest popor se apropie de Mine cu buzele, dar inima lui este departe de Mine: degeaba şi în zadar Mă slă-

vesc pe Mine învăţând învăţăturile şi poruncile oamenilor”[143], căci iudeii încă nu ştiau să ierte pe aproapele lor şi greu le venea să accepte cuvintele tatălui din parabolă: „Aduceţi degrabă haina cea mai bună şi îmbrăcaţi-l pe el şi puneţi-i lui inel în deget şi încălţăminte în picioare” (Lc. 15, 22).

Chiar dacă „Biserica nu vede pe Domnul ei faţă către faţă în eonul prezent (...) ea năzuieşte spre deplina întâlnire cu Hristos la parusie...”[144]. Şi tocmai această năzuinţă trebuie să fie scopul urmărit de fiecare familie creştină, educând copiii în Legea Lui Hristos, Legea iubirii.

Copiii, „expresia cea mai concretă a prezenţei divine în familia creştină”[145], nu numai că au fost binecuvântaţi de Domnul Iisus Hristos, dar au devenit flacără a învierii din morţi, anticipând taina creştinătăţii: Învierea Fiului Lui Dumnezeu. Iisus i-a iubit pe copii, i-a luat în braţe, i-a înviat din morţi.

Pe când era lângă mare, a venit la El Iair, căzându-i la picioare. „Şi L-a rugat mult, zicând: Fiica mea este pe moarte; vino şi pune-Ţi mâinile pe ea, ca să scape şi să trăiască” (Mc. 5, 23).

Vechi evrei şi iudeii din timpul Mântuitorului ştiau că pruncii sunt binecuvântarea Lui Dumnezeu pogorâtă peste familia lor, pentru că ei, copiii, îi făceau pe părinţi să se apropie de Dumnezeu prin curăţia lor sufletească şi trupească. Dar ce-l aduce pe Iair la Iisus Hristos? Cererea şi răspunsul dragostei imediat?[146] Credinţa unui om de rând?[147] Noi înclinăm să credem că, în cazul lui Iair, dragostea părintească era mai puternică decât credinţa lui în Dumnezeu. Cuvintele Mântuitorului, „Nu te teme. Crede

numai!" (Lc. 8, 50), ne fac să deducem că mai-marele sinagogii deznădăjduia şi, totuşi, continua să fiarbă ca un muritor în lacrimile dragostei de părinte.

Iisus Hristos îşi arată dragostea faţă de copii: „Şi apucând-o pe copilă de mână, i-a grăit: «Talita Kumi», ceea ce se tâlcuieşte: «Fiică, ţie-ţi zic, scoală-te!»" (Mc. 5, 41).

Putem afirma că Mântuitorul, prin cuvinte precum „Cine oare este omul acela dintre voi căruia fiul său îi cere pâine şi el îi va da piatră?" (Mt. 7, 9), sau ascultând chemarea „s-a dus la El şi L-a rugat să Se coboare şi să-i vindece fiul, că era pe moarte" (In. 4, 47), le cere părinţilor să-şi iubească odraslele şi să se roage la Dumnezeu pentru copii. Fără îndoială, cine nu iubeşte copiii este împotriva preceptelor divine şi a iubirii, ca virtute fundamentală, care stă la baza fiecărei familii binecuvântate de Dumnezeu prin taina căsătoriei.

Încă din primele secole, Părinţii Bisericii i-au condamnat pe părinţii care „...îşi părăsesc propriii lor copii... Ar trebui mai bine – zice Clement Alexandrinul – să nu se însoare cel care nu doreşte să facă copii, decât să ajungă ucigaş de copii din pricina neînfrânării poftei"[148].

Pentru Părinţii Bisericii Răsăritene, soţii creştini nu primesc numele de „părinţi" pentru că nasc copii, ci pentru că îi cresc conform principiilor morale creştine, adică întru învăţătura Legii Lui Hristos şi practicarea virtuţilor creştine. Într-adevăr, „nu natura, ci virtutea lor face părinţii"[149], „...nu naşterea de copii face pe cineva mamă..., fiindcă naşterea de copii aparţine naturii. Prin urmare – preciza Sfântul Ioan Gură de Aur – nu naşterea de copii

face pe cineva mamă, ci creşterea lor în virtute."[150] De aceea, acelaşi Sfânt Părinte îi sfătuia pe părinţii creştini să nu dea nume întâmplătoare copiilor, „ci numele sfinţilor bărbaţi care au strălucit în virtute..."[151] Virtutea era deci – pentru Sfântul Ioan Gură de Aur – scopul primordial în procesul de ecuaţie creştină a copiilor. Sfinţii – întruchipări ale virtuţii – erau aşadar modelele pilduitoare de urmat!

Părinţi ai Bisericii Răsăritene cereau părinţilor să-şi împodobească copiii cu virtuţile creştine, ca astfel odraslele lor să fie cu adevărat „chipul şi asemănarea Lui Dumnezeu". Educaţia lor sufletească creştină să fie clădită pe baza principiilor morale aflate în Sfânta Scriptură. Dar aceste principii trebuiau trăite – la nivel de virtute – mai întâi de către părinţi, şi apoi de către propriii lor copii. Educaţia presupunea – după ei – traducerea în faptă a cuvântului. „...Filozofia sufletului – afirma Sfântul Ioan Gură de Aur – este cu atât mai grea şi cu mai multe eforturi, cu cât este mai greu să faci un lucru decât să-l spui şi cu cât sunt mai anevoioase faptele decât cuvintele."[152] Această filozofie a sufletului, adică această educaţie a sufletului copilului, trebuie să fie făcută „din copilărie" (Ecclesiast 7, 25).

În educarea copiilor, soţii au deopotrivă datoria să-şi înzestreze copiii, din fragedă copilărie, cu arme spirituale, deprinzându-i cu citirea Sfintei Scripturi şi cu evlavia creştină.

Încă din epoca apostolică şi post-apostolică s-a cerut părinţilor să-i înveţe pe fiii lor „frica de Dumnezeu"[153], adică să-i deprindă cu evlavia, rugăciunea şi iubirea de

Dumnezeu. De aceea, părinţii sunt îndemnaţi să le dea copiilor lor „...creşterea cea întru Hristos; să-i înveţe ce putere are smerenia înaintea Lui Dumnezeu şi ce poate dragostea curată în faţa Lui Dumnezeu”[154].

Părinţii Bisericii Răsăritene au cerut şi ei mamelor şi taţilor să „exercite sufletul copilului” pentru deprinderea virtuţilor creştine, şi să-i conştientizeze asupra pericolului ce îl constituie ataşarea idolatră de bunurile materiale, prin acumularea cu orice preţ de averi[155]. Sfântul Ioan Gură de Aur ţinea de asemenea să-i sfătuiască şi pe tineri să nu-i invidieze pe cei care moştenesc – fără „osteneala” muncii lor – averi de la părinţii şi neamurile lor, ci să-i admire doar pe „...cei ce au moştenit de la părinţi virtutea, adică cei ce au moştenit bogăţie duhovnicească”[156].

Părinţii trebuie de asemenea să-şi păstreze copiii „în înfrânare”, fiindcă „...cel care a fost înfrânat mai înainte de căsătorie cu atât mai mult este înfrânat după căsătorie. Cel care este deprins cu desfrânarea înainte de a se căsători va face lucrul acesta şi după căsătorie...; pentru aceasta se pun pe cap cununile, simbol al biruinţei, deoarece fiind neînvinşi se apropie astfel de patul căsătoriei, fiindcă nu au fost învinşi de plăcere”[157].

Urmând preceptele aceleiaşi învăţături neo-testamentare, Aşezămintele sau Constituţiile Apostolilor – redactate în secolele III-IV – îi îndeamnă şi ele pe părinţi să-şi educe copiii întru învăţătura Domnului şi să nu pregete a-i înţelepţi apelând chiar la pedepse în caz de neascultare. „Iar voi, părinţilor, educaţi pe copiii voştri în Domnul... şi învăţaţi-i meserie folositoare şi potrivite Cuvântului Lui Dumnezeu, ca nu cumva, petrecând în trândă-

vie şi fiind nesupravegheaţi de părinţi, înainte de vremea când se iartă, să se împotrivească binelui."[158] Îndemnând părinţii să nu pregete a-i pedepsi cu asprime atunci când este cazul, Constituţiile Apostolilor trimit şi la diferite texte biblice (Prov. 12, 2; 23, 13-14; 19, 18; 29, 17; Sirah 30, 11-12; II Tim. 3, 15). Aşezămintele Sfinţilor Apostoli îi îndemnau totodată să nu le fie „...teamă a-i bate, înţelepţindu-i cu asprime, căci, pedepsindu-i, nu-i omorâţi, ci mai vârtos îi mântuiţi, după cum zice şi Solomon... Cine se fereşte, prin urmare, de a dojeni şi pedepsi pe fiul său îşi urăşte copilul, de aceea învăţaţi pe copiii voştri cuvântul Domnului şi faceţi-i ascultători..."[159].

Constituţiile Apostolilor îi sfătuiau pe părinţii creştini să-şi căsătorească copiii „...la vremea căsătoriei, ca nu cumva tocmai în floarea vârstei să aibă loc obiceiuri desfrânate, căci vouă vi se va cere socoteala în ziua judecăţii de Domnul Dumnezeu"[160].

În Cuvântul său adresat tinerilor, Sfântul Vasile Cel Mare spunea că „singurul bun care nu se pierde este virtutea; rămâne atât celui în viaţă, cât şi celui căruia i s-a sfârşit viaţa"[161]. Or, această virtute o deprind copiii în familie, care rămâne laboratorul în care se plămădeşte însăşi imaginea sfinţeniei.

Referindu-se la educaţia creştină a copiilor, Sfinţii Părinţi îi sfătuie pe părinţii acestora să-i crească îndeosebi în învăţătura Evangheliei. „Vreţi să aveţi un fiu ascultător- scria Sfântul Ioan Gură de Aur – creşteţi-l din pruncie în disciplina şi ştiinţa Domnului (ε□ν παιδεία□ και□ νουδεσία□ κυρίου). Nu consideraţi lucru inutil de a-l face

să asculte dumnezeieştile Scripturi; căci el va auzi întâi de toate: «Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta»..."[162].

Acelaşi Sfânt Părinte îi sfătuia pe părinţii creştini să-şi educe şi cultive copiii nu numai „în cunoştinţele profane, ci şi în pura şi divina filozofie"[163].

După Sfântul Ioan Gură de Aur, „...noi facem din copiii noştri adevărate portrete ale Lui Dumnezeu când îi formăm în practicarea binelui, a blândeţii, a iertării injuriilor, a exercitării generozităţii, a dispreţului de lucrurile temporale"[164]. Acelaşi pedagog creştin, Sfântul Ioan Gură de Aur, spune că ceea ce distinge educaţia copiilor creştini de a altora este „virtutea sufletului (η της ψυχης αρετη)[165]. Tocmai această „virtute a sufletului" este cea care dă imaginea sfinţeniei copilului. De aceea, şi grija permanentă a Mântuitorului, a Sfinţilor Săi Apostoli şi a Sfinţilor Părinţi ai Bisericii din primul mileniu ca părinţii creştini să-şi facă din creşterea şi educarea pruncilor lor, întru virtute, preocuparea lor majoră, constantă şi stăruitoare.

4. Un filozof creştin, N. Berdiaev, scria că „...libertatea presupune primatul existenţei...", şi că „întreaga metafizică creştină ar trebui să-şi găsească expresia în lumina acestei priorităţi a libertăţii în raport cu fiinţa"[166].

După învăţătura creştină, omul – bărbat şi femeie – a fost creat de Dumnezeu cu voinţă liberă. Această voinţă liberă trebuie deci să se manifeste întotdeauna şi în relaţiile conjugale. De altfel, Sfântul Apostol Pavel ţinea să precizeze că „nu mai este parte bărbătească şi parte femeiască", fiindcă „toţi una" suntem „în Hristos Iisus" (Galat. 3, 28). Aşadar, creştinismul a ridicat femeia din starea de înjosire faţă de bărbat, în care se găsea mai înainte, şi a aşezat-o în toată vrednicia ei de fiinţă creată „după chipul Lui Dumnezeu" (Fac. 1, 28).

Apreciind puterea fizică şi sufletească a femeii în general şi a soţiei în mod special, Sfântul Ioan Gură de Aur îndeamnă bărbatul, „ştiind că femeia e slabă, să-şi dea toată silinţa să fie îngăduitor cu ea, ca să-i alunge supărarea şi să strângă legătura păcii şi unirii"[167].

După cum se poate observa, Sfinţii Părinţi ai Bisericii păstrau cu sfinţenie cuvintele spuse cărturarilor şi fariseilor de către Domnul Iisus Hristos, atunci când aceştia au adus-o la Domnul pe femeia prinsă în adulter: „Cel fără de păcat dintre voi să arunce cel dintâi cu piatra asupra ei" (In. 8, 7).

Şi tot Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „castitatea este aceea care naşte iubirea, iar din iubire se nasc mii de

bucurii. Aceasta a făcut-o Hristos şi ne-a îndemnat pe toţi să urmăm această pildă a Lui”[168].

De la castitate (feciorie) la a deveni soţie, erau prevăzute precepte clare în legea mozaică. Cele zece porunci ţineau la adăpost, din punct de vedere moral, poporul ales, determinându-l să respecte porunca lui Moise de a nu se încuscri cu cele şapte neamuri canaanene, pentru a rămâne (poporul evreu!) departe de închinarea la idoli şi de cultul idolatru. Vechii evrei, conştienţi că trupul omului a fost creat de Dumnezeu, întocmai ca şi sufletul, căutau să rămână cât mai departe de păcat, reţinându-se, trupeşte şi sufleteşte, de la orice act care putea deveni ispită pentru cei din jur[169]. Aşa se face că, în familiile urmaşilor lui Avraam, desfrâul era condamnat şi interzis.

Încercând să evite desfrâul, cât şi implicaţiile lui sociale, israeliţii încheiau căsătoria copiilor la o vârstă care nu reflecta maturizarea mirilor din punct de vedere fizic. Rămânerea logodnicei în casa părintească, până la data nunţii, îi determina pe tinerii evrei logodiţi să-şi păstreze fecioria până la încheierea căsătoriei, chiar dacă din punct de vedere social logodnica era soţia tânărului care o ceruse în căsătorie. În cartea Deuteronom (cap. 22, 13-21) ni se înfăţişează felul în care era ucisă o tânără care-şi pierdea fecioria înaintea actului căsătoriei.

La vechii evrei, respectul conjugal se păstra, iar femeia (soţia!) căuta să nu cadă în adulter, pentru că atrăgea după sine pedeapsa cu moartea. Nu acelaşi lucru se întâmpla cu bărbatul. Acesta nu se considera în adulter dacă întreţinea relaţii în afara familiei lui, respectiv, cu sclavele sau chiar cu prostituatele (Fac. 38, 15-18).

Această clemenţă pentru bărbat şi respectarea întru totul a preceptelor legii în ce o priveşte pe femeie l-a determinat pe profetul Osea să exclame: „Nu voi pedepsi pe fetele voastre fiindcă au fost ticăloase şi nici pe nurorile voastre că s-au desfrânat, că ele însele merg laolaltă du desfrânatele şi aduc jertfă la un loc cu ticăloasele, astfel că poporul Meu merge la pieirea lui” (Osea 4, 14).

Unul dintre păcatele majore împotriva familiei este adulterul. Legea lui Moise cerea ca un astfel de păcat să fie pedepsit cu moartea (Cf. Deut. 22, 22-24).

Pericopa din Evanghelia a IV-a despre femeia prinsă în adulter şi adusă de cărturari şi farisei înaintea Domnului Hristos (In. 8, 3-11) prezintă cazul clasic al unuia dintre soţi aflat în păcatul adulterului.

Evanghelistul Ioan ne spune că fariseii şi cărturarii I-au declarat Mântuitorului Hristos că femeia respectivă fusese chiar „prinsă asupra faptului de adulter” (In. 8, 4). Ştiind că este pus în situaţia de a Se pronunţa într-o problemă de Lege şi practică juridică, Mântuitorul le-a zis: „Cel fără de păcat dintre voi să arunce cel dintâi piatra asupra ei... Iar ei, auzind aceasta şi mustraţi fiind de cuget, ieşeau unul câte unul, începând de la cei mai bătrâni şi până la cei din urmă, şi a rămas Iisus singur şi femeia, stând în mijloc” (In. 8, 7-9). Întrebată unde-i sunt pârâşii şi dacă a osândit-o vreunul dintre ei, femeia a zis. „...nici unul, Doamne. Şi Iisus i-a zis: Nu te osândesc nici eu. Mergi, de acum să nu mai păcătuieşti” (In. 8, 10-11).

Cărturarii şi fariseii nu au priceput că Fiul Lui Dumnezeu nu putea să fie prins în categoriile judecăţii omeneşti[170]. În această privinţă ar fi suficient să ne amin-

tim de cuvintele Sfântului Grigorie de Nissa, care spune că „tot ce există depinde de cel ce există şi nu poate exista nimic fără să-şi aibă existenţa în sânul aceluia ce este..., deci toate sunt de la El şi El este în toate”[171].

Femeia păcătoasă din Evanghelia de la Ioan rămâne nu numai cazul tipologic al celui căzut în adulter, ci şi al modalităţii prin care acesta poate fi uitat (şi reintegrat în Biserică). Din cuvintele Mântuitorului reţinem totodată că „...înainte de a lua o hotărâre conformă cu legea, trebuie să te cercetezi mai întâi pe tine şi să vezi dacă nu te-ai făcut vinovat exact de aceleaşi păcate pe care vrei să le condamni cu asprime la alţii... În felul acesta, Domnul Hristos îndeamnă la îndepărtarea ipocriziei...”[172]. Or, tocmai acest păcat al ipocriziei este mult mai prejudiciabil şi unităţii familiei decât păcatul adulterului în sine.

Din pericopa femeii păcătoase trebuie să înţelegem însă şi faptul că femeia nu purta singură vinovăţia păcatului. „Societatea în care îşi ducea existenţa o corupsese, de aceea şi Mântuitorul face apel al conştiinţa cauzatorului. Cuvintele Lui erau în acelaşi timp şi un aspru rechizitoriu la adresa contemporanilor săi, care erau vinovaţi în aceeaşi măsură ca şi femeia.”[173] Fără îndoială, Domnul a iertat femeia respectivă şi pentru faptul că nu purta singură vinovăţia păcatului ei. Societatea în care trăia îşi avea şi ea partea ei de vină. „Adultera n-ar fi înşelat, dacă bărbaţii n-ar fi ispitit-o, dacă bărbatul ei ar fi ştiut să se facă mai bine iubit.”[174] Iată de ce adevărata iertare trebuie să ţină cont nu numai de greşeala în sine, ci şi de factorii externi care i-au dat naştere.

Domnul a iertat-o fiindcă a citit în sufletul ei starea de pocăinţă. Această pocăinţă (nemărturisită) avea darul s-o transforme într-un om nou, reînnoit prin harul Lui Hristos. Prin iertarea femeii păcătoase, Domnul Hristos n-a aprobat păcatul adulterului. Iertarea nu trebuie deci înţeleasă ca o încurajare a adulterului. „Domnul o iartă pentru că citise în adâncul sufletului ei o pocăinţă sinceră şi o dorinţă de a-şi schimba felul de viaţă. De aceea, efectul pozitiv al iertării Domnului asupra femeii se vădeşte în transformarea ei radicală din punct de vedere moral..."[175]

Domnul Iisus Hristos nu era şi nu a fost de acord cu păcatul săvârşit de femeia prinsă în adulter, dar învăţătura Fiului Lui Dumnezeu trebuia să scoată din amorţire conştiinţa omului păcătos; să-l facă să înţeleagă că, dacă Îl poartă în inima lui pe Dumnezeu, atunci va face voia Lui. Iisus Hristos nu dorea moartea păcătosului, ci să se îndrepte şi să fie viu şi să ducă mai departe, peste veacuri, lumina adusă pe pământ de Fiul lui Dumnezeu.

„Dumnezeu a gândit" – spune Fericitul Augustin – „că pentru a smulge pe om din puterea diavolului trebuia să-l înfrângă nu prin putere, ci prin dreptate, ca oamenii, imitând pe Hristos, să învingă pe diavol prin dreptate, şi nu prin putere."[176]

În învăţătura Domnului Iisus Hristos, familia întemeiată prin taina căsătoriei este o continuare în ordinea creaţiei divine. Mântuitorul a căutat să restabilească unitatea şi indisolubilitatea familiei, deşi poligamia a făcut practic imposibilă această unitate binecuvântată de Fiul Lui Dumnezeu, Iisus Hristos.[177]

În vremea Mântuitorului Hristos, problema desfacerii căsătoriei determina o luptă înverşunată în sânul societăţii iudaice, având în vedere că existau două şcoli rabinice: cea a lui Hilel şi cea a lui Samai, care încercau să interpreteze preceptele Legii lui Moise şi să le adapteze, pe cât era cu putinţă, necesităţilor vremii lor. Hilel, exeget îngăduitor, în interpretarea poruncilor sfinte, îşi lua multă libertate în acţiunea întreprinsă de el cu privire la desfacerea căsătoriei. De cealaltă parte a Legii se află Samai, un interpret ad litteram, la care duhul Legii nu era vizibil. Aşa se face că iudeii, din timpul Mântuitorului Hristos, pendulau între două extreme: să alunge soţia „pentru orice pricină" (Mt. 19, 3) sau să o accepte până în momentul în care „a găsit ceva neplăcut la ea" (Deut. 14, 1)

Ca şi în cazul femeii păcătoase, fariseii, dornici de a-L prinde pe Iisus între Legea dată de Moise şi Legea iubirii, Îl întreabă: „Se cuvine oare ca omul să-şi lase femeia dintr-o pricină oarecare?" (Mt. 19, 3). De întrebarea fariseilor „depindea în mare parte fericirea unei căsnicii, a unei familii şi, în cele din urmă, a întregului popor aici, pe pământ".[178] De aceea, Iisus Hristos le răspunde: „ceea ce a unit Dumnezeu, omul să nu desfacă" (Mt. 19, 6).

Tulburaţi de răspuns, fariseii, în ipocrizia lor, vor face din nou apel la Legea lui Moise: „Pentru ce, dar, Moise a poruncit să-i dea carte de despărţire şi să o lase?" (Mt. 19, 7). La care Mântuitorul încearcă să-i facă să înţeleagă că în cuvintele lui Moise nu se desluşeşte o poruncă divină, ci un sfat dat „pentru învârtoşarea inimii voastre (lor!), (...) dar din început n-a fost aşa" (Mt. 19, 8). Prin această comportare, Fiul Lui Dumnezeu încerca să-i facă

pe iudei să înţeleagă că „oamenii au fost ridicaţi la demnitatea de fii ai Săi, de împreună-moştenitori ai împărăţiei Sale”[179], iar familia devenea ceva sfânt, luminată fiind de iubirea divină, „care ajută pe oameni să îndeplinească poruncile Sale”.[180]

O dată cu Legea iubirii, familia devenea un sfânt lăcaş, o „biserică mică”, după cum o numeşte Sfântul Ioan Gură de Aur, spre deosebire de Biserica Mare, care este mireasa Lui Hristos. Astfel, prin deducţie, putem ajunge la concluzia că, întrucât fiecare familie face parte din Biserică, poate fi socotită şi ea mireasa Lui Hristos. Prezenţa Lui Hristos, Care o uneşte cu Sine, face într-adevăr din familia creştină un organism în care pulsează veşnicia.[181]

Faţă de pofta trupească, morala ortodoxă nu cunoaşte decât două atitudini: „sau înfrânarea totală de la ea, în afara căsătoriei, sau o folosire a satisfacerii ei ca mijloc de unire sufletească şi de înaintare în ea, pentru cei căsătoriţi”[182]. Or, o astfel de concepţie morală „constituie o polemică, din când în când”[183], pentru teologii protestanţi, care sunt de acord şi cu alte tipuri de „pofte trupeşti”. Oricum, indiferent de concepţiile doctrinare, confesionale, privitoare la pofta trupească, familia creştină găseşte răspuns adevărat în însăşi învăţătura Mântuitorului Hristos cu privire la adulter şi la destrămarea familiei prin divorţ.

În Biserica Ortodoxă se practică şi înfrânarea totală în afara căsătoriei. Este vorba de viaţa monahală, ai cărei trăitori îşi afierosesc viaţa Lui Hristos. De aceea, un Părinte al Bisericii Răsăritene, Sfântul Nectarie, se pronunţa astfel despre aceşti nevoitori: „În fiecare zi fericesc pe acei

afierosiţi Lui Dumnezeu, care vieţuiesc, se mişcă şi fiinţează în El”[184].

În Sfintele Evanghelii avem exemple şi de femei alese, virtuoase; printre acestea se numără: Marta şi Maria, precum şi celelalte femei care au slujit Lui Hristos, Fiul Lui Dumnezeu, atât timp cât a propovăduit pe pământ vestea cea bună, Legea iubirii.

Evanghelia de la Luca ne istoriseşte că, pe când Iisus a intrat într-un sat, o femeie cu numele Marta L-a primit în casa ei. Deci evanghelistul nu ne indică cu claritate situaţia familială a ei, dar înţelegem că era vorba de o femeie; cu alte cuvinte, era măritată şi locuia la casa ei. Evanghelistul nu menţionează nici prezenţa vreunui copil, ci caută cu tot dinadinsul să-i dezvăluie cititorului caracterul diferit al celor două femei, Marta şi Maria. „Marta se silea cu multă slujire şi, apropiindu-se, a zis: Doamne, oare nu socoţi că sora mea m-a lăsat să slujesc singură? Spune-i deci să mă ajute” (Lc. 10, 40).

Întrucât femeia este din aceeaşi plămadă cu bărbatul, ea reflectă imaginea Lui Dumnezeu[185] şi asupra celor din jur, aşa cum observăm că se întâmplă în familiile cristalizate pe îndemnul Mântuitorului Hristos, adresat Martei: „ci un lucru trebuie”, adică apropierea de Dumnezeu, prin sentimentul credinţei; prin ascultarea cuvântului Lui.

Oare această imagine a Lui Dumnezeu o găsim numai pe chipul Mariei? Nu! Marta radia şi ea de bucurie duhovnicească. Nu în casa ei intrase învăţătorul, Fiul Lui Dumnezeu, Iisus Hristos? Din comportarea Matei însă, înclinăm să credem că „femeile întrec bărbaţii în milă, abnegaţie, umanitate, iubire faţă de aproapele său”[186]. Şi

chiar dacă Marta nu asculta cuvintele Domnului, sufletul ei de femeie era deschis faţă de aproapele, faţă de Iisus, care mersese mult în acea zi; dar nu era suficient: „Maria partea bună şi-a ales-o, care nu i se va lua" (Lc. 10, 42).

Nu poţi să slujeşti pe aproapele dacă stai departe de Dumnezeu, aşa cum a procedat Marta. Ea cugeta asupra treburilor lumeşti, uitând că, de fapt, Fiul lui Dumnezeu era prezent în casa ei. Ca ofrande ale Tatălui Ceresc erau revendicate de Mântuitorul şi cele două surori, Marta şi Maria, care erau chemate să participe la nemăsurata bunătate divină. În casa Martei, Dumnezeu se reflecta, prin Fiul Său, în propria Sa creaţie. Dacă iubirea cobora de la Iisus Hristos către cele două femei virtuoase, slavei dumnezeieşti trebuia să i se răspundă prin ascultare şi iubire. Marta Îl iubea pe Învăţătorul, dar iubirea ei nu se lăsa ghidată de revelaţia dumnezeiască, de cuvântul Fiului Lui Dumnezeu care se adresa sufletului acestei ostenitoare femei, pentru a-l determina să uite de tot ce-i omenesc şi să urmeze Lui. În felul acesta, putem afirma că Maria este femeia sortită să devină soţie fidelă şi mamă grijulie, căci: „pentru fiecare, ea constituie aşadar şi limita sa, şi obiectul iubirii sale, deoarece ea este scopul său şi modelul său (căci după chipul său se explică totul)"[187].

Maria, considerând că totul se află sub ochii proniei divine, participă la viaţa lumii, contopindu-şi privirea cu măreţia Lui Dumnezeu. Din această perspectivă, Maria stabileşte o legătură permanentă cu Dumnezeu prin ascultare şi rugăciune, fiind tipul de femeie care trece pragul mânăstirii de maici, urmând chemarea îngerilor şi a sfinţilor Bisericii Lui Hristos. Femeia aceasta este ataşată de

viaţa de jos (de pe pământ!) numai în măsura în care poartă în sufletul ei „o bucată a divinităţii, dorinţa lumii viitoare să-mi şlefuiască inima mea”[188].

Femei virtuoase, Marta şi Maria rămân surori şi fiice ale aceluiaşi Tată Ceresc, Care, în bunătatea Sa divină, recunoaşte chipul Lui Dumnezeu, în unul şi acelaşi punct[189], în familia creştină.

Exemplu de femei virtuoase în Sfânta Scriptură sunt şi femeile purtătoare de mir, care „au plecat de la mormânt, alergând să vestească pe ucenici, însă Iisus le-a întâmpinat spunându-le: Bucuraţi-vă...!” (Mt. 28, 8-9)

Încă nu se instituie în chip văzut Biserica Lui Hristos, şi Duhul Lui Dumnezeu lucra asupra acestor femei virtuoase prin cuvântul Fiului Său Cel înviat din morţi în prima zi a săptămânii iudaice, adică Duminica.

„Ecoul cuvintelor Mântuitorului Hristos au plămădit în credinţă inima fiinţei celei mai firave, femeia, angajând sentimentul cel mai nobil de fecioară curată, de soţie ideală, de mamă grijulie, de văduvă îndurerată.”[190]

Din multitudinea de femei care slujeau Domnului, „din avutul lor” (Lc. 8, 3), Sfintele Evanghelii le amintesc pe: Maria Magdalena, din care Domnul Iisus Hristos scosese şapte demoni; Salomeea, fiica lui Iosif, logodnicul Mariei, care l-a avut soţi pe Zevedei, din care s-au născut Ioan Evanghelistul şi Iacov; Ioana, femeia lui Huza, care era ispravnic şi iconom al casei împăratului Irod: Marta şi Maria, surorile lui Lazăr, Maria lui Cleopa, Suzana şi altele[191].

Înţelegem deci că toate femeile mironosiţe, probabil cu excepţia Mariei Magdalena, care fusese suferindă, erau

soţii şi mame, iar în familiile lor se vorbea despre Iisus Hristos, şi ele, ca mame şi soţii, încercau să înfăptuiască voia Fiului Lui Dumnezeu. De aceea, ca să înţelegem destinul acestor femei mironosiţe, precum şi iubirea pe care o arătau ele faţă de Fiul Lui Dumnezeu Cel Întrupat, trebuie să le privim într-o perspectivă eshatologică, perioadă de timp în care omul îşi depăşeşte condiţia sa finită, raportându-şi la Dumnezeu atât originea, cât şi finalitatea. Iar cuvântul „Bucuraţi-vă...!" este „viaţa Lui Hristos"[192]. Aşa s-au bucurat martirii Bisericii atunci cânt au pătimit pentru a primi darurile Fiului, viaţa veşnică. Iată ce citim în actul martiric al Sfintelor Perpetua şi Felicitas: „În ajunul pătimirii, pe când martirii luau ultima cină, numită agapă (masa dragostei), s-au strâns păgânii, curioşi să-i privească. Dar catehetul Saturus i-a mustrat, zicându-le: «Nu vă este de ajuns ziua de mâine? Azi prieteni, mâine duşmani! întipăriţi-vă bine în minte însă feţele noastre ca să ne recunoaşteţi în ziua aceea» (ziua judecăţii). Auzind acestea, păgânii s-au retras înfricoşaţi, iar mulţi au crezut în Hristos"[193].

Ca şi femeile mironosiţe, Sfintele Perpetua şi Felicitas sunt pătrunse de sentimentul iubirii adevărate, unde prezenţa Sfântului Duh devine legătură între adevăr şi viaţă. Căci „Ceea ce cuvântul spune, imaginea ne arată în tăcere"[194]. Şi atunci, nu ne mai surprinde reacţia femeilor mironosiţe la auzul cuvintelor Domnului Iisus Hristos: „Iar ele, apropiindu-se, I-au cuprins picioarele şi I s-au închinat" (Mt. 28, 9).

I s-au închinat ca soţii, mame şi credincioase adevărate, conştiente fiind că, potrivit învăţăturii Domnului Iisus

Hristos, „familia are un caracter sacru, acest caracter de sacralitate fiind pus în evidenţă şi de faptul că familia umană are ca prototip însăşi familia divină a Sfintei Treimi, ale cărei caracteristici sunt: iubirea desăvârşită, comuniunea, unitatea şi egalitatea Persoanelor acesteia”[195].

Numai în iubirea arătată Învăţătorului, femeile mironosiţe trăiau laolaltă cu soţii lor misterul teofaniei divine, devenind iluminate şi transfigurate, într-o lume a păcatului şi a uitării de sine.

Femei virtuoase, mironosiţele, ascultându-L pe Iisus Hristos, au transformat raţiunea în iubire şi au devenit astăzi, ca şi acum două mii de ani, martore ale Învierii Fiului Lui Dumnezeu Cel întrupat, ceea ce face ca familiile creştine să se regăsească în cuvintele Evangheliei: „Dumnezeu este iubire”, iar creatura Sa, omul (bărbat şi femeie), trebuie să ajungă la asemănarea cu Dumnezeu, întru adevăr şi iubire.

În Noul Testament, aflăm prezenţa femeii în toate ipostazele ei umane: de mamă, soţie, fecioară, văduvă etc. Toate aceste femei, model de evlavie şi iubire de Hristos, aidoma femeilor mironosiţe, rămân icoane ale femeii creştine pentru lumea de azi şi de mâine. De aceea, o cercetare mai amănunţită a textului Noului Testament are darul să ne releve alte ipostaze ale femeii, care a făcut şi obiectul predicii Mântuitorului.

Apostolul Pavel spune că „...nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat; pentru că n-a fost bărbatul pentru femeie, ci femeia pentru bărbat” (I Cor. 11, 8-9). Prin urmare, „...femeia s-a făcut din bărbat”[196], şi pentru însoţirea cu bărbatul său.

Comentând textul de la Fac. 2, 18, „să-i facem lui ajutor asemenea lui", Sfântul Ioan Gură de Aur scrie că „...Dumnezeu îi face ajutor din însăşi substanţa lui Adam"[197]. Apoi, Sfântul Părinte Ioan Gură de Aur adăuga, precizând, că „acum, ..., femeia s-a făcut din bărbat; dar mai târziu nu va mai fi aşa, ci din femeie bărbatul; dar mai bine spus, nu din femeie, ci din împreună-lucrarea amândurora"[198].

Comentând textul de la I Cor. 11, 11, acelaşi Părinte al Bisericii ecumenice spune că respectivele cuvinte, „nici bărbatul fără femeie, nici femeia fără bărbat", ne arată că „prin împreună-lucrarea amândurora vine pe lume şi bărbatul şi femeia"[199].

Teologia orientală a reţinut şi ea că femeia a fost făcută ca să-i fie omului „ajutor şi copărtaşă a căsătoriei legitime", şi Dumnezeu a binecuvântat rodul pântecelor ei „pentru ca el să fie după chipul şi asemănarea Sa..."[200].

Vorbind despre femeie, Sfântul Ioan Gură de Aur ţinea să precizeze că ea n-a fost creată din pământ – precum Adam – „...ci Dumnezeu o scoate din coasta omului, făcând astfel ca ea să nu fie decât o parte din trupul acestuia"[201]. Apoi, a voit Dumnezeu „să unească bărbatul şi femeia", care, iniţial, au avut o „origine distinctă", prin „legea sacră a căsătoriei... De aceea, voind să instituie căsătoria, Dumnezeu dădea femeii pe cel din care ea ieşise, pentru că, în planurile sale, dragostea are întotdeauna primul loc"[202]. Şi, pentru a nu lăsa „...loc pentru orgoliul omului, ceea ce a fost altădată privilegiul unuia singur va fi împărţit în doi; omul şi femeia vor avea parte de înmulţirea neamului omenesc; şi deşi omul are partea primă, el

n-are însă darul de a perpetua rasa sa fără ajutorul femeii”[203]. Acelaşi Sfânt Părinte scria că „...Dumnezeu dădu omului întâietatea, şi femeii dragostea, şi la amândoi (bărbat şi femeie), fecunditatea unirii lor”[204].

Vestea cea bună a Evangheliei a fost adresată de Hristos, deopotrivă, atât bărbaţilor, cât şi femeilor (Mc. 5, 25-34; Lc. 13, 10-17). Iisus a săvârşit minuni şi asupra femeilor: alungări de demoni (Mc. 7, 24-30); le-a iertat păcatele (Lc. 7, 36-50) etc. De asemenea Mântuitorul situează şi redă femeii o demnitate egală cu a bărbatului (Mc. 10, 2-12; Mt. 5, 31 ş.u.; Lc. 16, 18 etc.). Mai mult, Iisus abordează femeia şi în discuţii personale şi se lasă până şi însoţit de ele, manieră neobişnuită pentru mentalitatea acelor vremuri (Mc. 7, 26-29; 15, 40; Lc. 8, 1-3; 10, 38-42; 23, 27; In. 4, 7-27 etc.).

Sfântul Luca ţinea, de altfel, să precizeze că multe dintre aceste femei creştine, care erau mame şi soţii, „slujeau” (διηκο-νουν) Lui Iisus şi celor doisprezece (Lc. 8, 1-3).

Femeia – mamă sau soţie – a primit din partea Lui Iisus o atenţie deosebită. Este suficient a menţiona doar câteva dintre cazurile evocate de Evanghelii pentru a ne da seama că Mântuitorul Hristos a privit femeia nu numai ca pe o slujitoare a propriei case, adică în calitatea ei funciară de casnică, ci şi ca pe o ascultătoare a cuvântului Său, şi, prin aceasta, ca pe un apostol al cuvântului Său. În această privinţă, cazul Martei şi al Mariei rămâne paradigmatic. Marta este aceea care îl primeşte „în casa ei” (Lc. 10, 38) pe Iisus şi se sileşte să-L slujească „cu multă slujire” (Lc. 10, 40), aşa cum cerea, de altfel, legea ospitalităţii orien-

tale. În schimb, sora ei, Maria, „...aşezându-se la picioarele Domnului, asculta cuvântul Lui" (Lc. 10, 39).

În cele două slujiri avem tipologia celor două feluri de slujire a Lui Hristos: diaconia socială şi misiunea ascultării şi răspândirii învăţăturii Lui Hristos. Dar, din cazul Martei şi al Mariei, trebuie să subliniem şi să reţinem şi faptul că femeia s-a învrednicit de acelaşi dar din partea Lui Dumnezeu de a asculta şi propovădui Evanghelia Sa. Femeia creştină, aşadar, are alt statut decât cel prevăzut de legea veche, care îi îndreptăţea doar pe bărbaţi să fie propovăduitori şi învăţători ai Legii[205]. Pentru Hristos nu mai era, aşadar, deosebire între „partea bărbătească" şi „partea femeiască" (Gal. 3, 28). Aşa se şi explică faptul că, în epoca primară a Bisericii, în instituţia catehumenatului nu se făcea deosebire în procesul de catehizare al bărbaţilor şi al femeilor[206].

În Noul Testament aflăm că femeile au venit cele dintâi la credinţa în Hristos, înduplecându-i şi pe soţii lor păgâni (I Petru 3, 1-4) a urma Lui Hristos.

În Noul Testament găsim numeroase exemple şi de femei, creştine, care s-au evidenţiat şi în activitatea lor misionară. De pildă, Sfântul Pavel amintea de Evodia şi Sintihi, din Filipi, „...care au luptat pentru Evanghelie împreună cu mine şi cu Clement şi cu ceilalţi împreună-lucrători cu mine..." (Filip. 4, 2-3). Printre cei care se nevoiseră „împreună" cu Pavel, „Într-un suflet, pentru credinţa Evangheliei" (Filip. 1, 27) s-au numărat deci şi femei.

Femeia creştină a avut, de altfel, un rol privilegiat şi în misiunea propovăduirii Evangheliei[207]. De altfel, femeile au fost printre membrii constitutivi ai primelor co-

munităţi creştine (Fapte 1, 14; 5, 14; 8, 3; 9, 2; 22, 4 etc.). Ele au fost şi cele care au avut grija văduvelor elinilor (Fapte VI, 1).

Despre aportul şi rolul femeilor în propovăduirea Evangheliei ne adevereşte şi Sfântul Apostol Pavel (Ef. 5, 22; Col. 3, 18 – 4, 1; I Tim. 2, 8-15; I Cor. 18, 2 ş.u. etc.).

Apostolul Pavel denumeşte unele femei creştine, ca de pildă Priscila, care îl ajutaseră în activitatea sa misionară, drept „împreună-lucrători" cu el „în Hristos-Iisus" (Rom. 16,3).

În Noul Testament aflăm numeroase femei creştine care şi-au pus casele la dispoziţia primelor comunităţi creştine, în scopuri misionare şi liturgice (Fapte 12, 12 ş.u.; 16, 15 etc.). La Ierusalim, de pildă, una dintre acestea a fost şi Maria, mama Sfântului Marcu, care şi-a pus casa la dispoziţia comunităţii creştine. De altfel, casa sa a devenit şi centrul misiunii creştine universale[208].

În asemenea case, Apostolul Neamurilor a şi rămas, unde a predicat şi a săvârşit „frângerea pâinii". În casa Lidiei (Fapte 16, 15-16, 40), de pildă, Sfântul Pavel „...a văzut pe fraţi" şi le-a adus binecuvântarea sa apostolică. Acelaşi Apostol făcea menţiune expresă de „Acvila şi Priscila, împreună cu Biserica din casa lor" (I Cor. 16, 19; Rom. 16, 5; II Tim. 4, 19), de „fraţii din Laodiceea" şi de „Nimfa şi Biserica din casa ei (την κατ'οικον αυτης εκκλησιαν) (Col. 4, 15)[209], de „Claudia" din Efes (II Tim. 4, 21) şi de sora „Apfia" (Filim. 1, 2), precum şi de cei din „casa lui Ştefanas, ..., pârga Ahaei..." (I Cor. 16, 15).

Numeroase sunt textele din Noul Testament, privind locaşurile de rugăciune, puse la dispoziţie de familiile pri-

milor creştini. De pildă, Apostolul Pavel face menţiune expresă de „Biserica" din casa lui Filimon din Colose (Filim. 1, 2). Alături de Filimon, desemnat ca „împreună-lucrător cu noi" (Filim. 1, 1), Pavel saluta şi pe „sora Aphia" şi pe „Arhip, împreună-luptător cu noi" (Filim. 1, 2). Acelaşi Apostol îmbrăţişa pe „Priscila şi Acvila" (Rom. 16, 3) şi „...Biserica din casa lor" (Rom. 16, 5).

Acelaşi Apostol Pavel aminteşte şi de soţii Andronic şi Iunias[210], de acelaşi neam cu el, adică evrei de origine, care fuseseră creştini înainte de încreştinarea Apostolului Pavel şi care erau „vestiţi între Apostoli" (Rom. 16, 7). Prin urmare, cei doi soţi desfăşuraseră o intensă activitate misionară, de predicare a Evangheliei Lui Hristos, aşa cum fuseseră şi soţii creştini Acvila şi Priscila (Rom. 16, 3).

Urmând exemplul Apostolului Neamurilor, şi Părinţii Apostolici s-au adresat – în salutul lor – familiilor creştine. De pildă, Sfântul Ignatie al Antiohiei saluta şi îmbrăţişa şi el „...casele fraţilor mei, împreună cu soţiile şi copiii şi pe fecioarele cele numite văduve"[211]. De asemenea Sfântul Ignatie îmbrăţişa „casa Taviei", dorindu-i „să fie tare în credinţă şi în dragoste trupească şi sufletească"[212].

Acelaşi Părinte Apostolic, Sfântul Ignatie Teofanul, îmbrăţişa pe creştinii din Smirna, „...pe toţi pe nume şi pe soţia lui Epitropu împreună cu toată casa ei şi cu copiii"[213]. Prin urmare, şi Sfântul Ignatie are în vedere întreaga familie creştină (bărbaţi, femei şi copii).

În Noul Testament, numeroase sunt şi referinţele privind diaconia femeii. Această diaconie sau slujire a îmbrăţişat diferite forme de manifestare.

Din epistolele pauline, constatăm că femeile creştine – soţii şi mame – erau implicate plenar în viaţa Bisericii, implicit în misiunea ei evanghelică (I Cor. 11, 2-16; 14, 33-36; I. Tim. 2, 11-15). În aceleaşi epistole, Sfântul Pavel le cere femeilor să „...tacă în Biserică, căci lor nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, precum zice şi Legea. Iar dacă voiesc să înveţe ceva, să întrebe acasă pe bărbaţii lor..." (I Cor. 14, 34-35). Desigur, deşi „...înţelegerea slujirii femeilor este orientată patriarhal"[214], totuşi, acestea sunt participante efectiv la activitatea misionară a Bisericii creştine. Cât priveşte rolul lor pasiv – cu prilejul săvârşirii slujbelor religioase – acesta se datora în primul rând faptului că primele comunităţi creştine, îndeosebi cele provenite în exclusivitate dintre evrei, au preluat şi urmat tradiţia liturgică iudaică, care, îngăduindu-le doar bărbaţilor să fie slujitori ai cultului, a confirmat rânduiala socială de tip patriarhal[215].

În epistolele pauline, femeile au un rol bine preconizat în viaţa comunităţilor creştine[216], şi îndeosebi în activitatea misionară a Bisericilor locale, iudeo-elenistice.

Concepţia paulină despre femeie a avut o contribuţie decisivă în transgresarea vechii rânduieli patriarhale care stăpânea lumea greco-romană din vremea respectivă. De altfel, textul de la Galateni 3, 28 a avut darul de a bulversa eşafodajul sistemului social-patriarhal.

Femeia n-a fost numai prima vestitoare a Învierii Domnului, ci şi aceea care L-a uns, în Betania, prevestind prin aceasta patimile şi moartea Domnului (Mc. 14, 3-9). „Ea a făcut – le spunea Iisus ucenicilor săi – ceea ce avea de făcut: mai dinainte a uns trupul Meu, spre înmormân-

tare" (Mc. 14, 19). Apreciind acest gest, încărcat de greutatea sa simbolică, Mântuitorul adăuga, zicând: „adevărat zic vouă: Oriunde se va propovădui Evanghelia, în toată lumea, se va spune şi ce a făcut aceasta, spre pomenirea ei" (Mc. 14, 9).

Atitudinea Mântuitorului Hristos faţă de femeie – rezultată din relatările Sfintelor Evanghelii – este cu totul alta decât aceea a contemporanilor săi, iudei, şi a celor din lumea greco-romană[217]. De aceea, s-a şi spus că Iisus a mântuit femeia prin însăşi atitudinea Sa, lipsită de prejudecăţi, faţă de aceasta[218].

Prin faptul de a se însoţi şi de femei în activitatea sa pământească (Lc. 8, 1-3), Mântuitorul a arătat noua poziţie socială şi religioasă a femeii în societate şi Biserică[219].

Din textul de la Ioan 4, 1-42, constatăm că Mântuitorul depăşeşte graniţele mentalităţii epocii sale, potrivit căreia doar cei dintr-o seminţie, ori de acelaşi neam, trebuia să facă obiectul predicii Mântuitorului. Din convorbirile Lui Iisus cu femeia samarineancă putem într-adevăr reţine nu numai adevărul că „oricine" bea din „apa cea vie" a Lui Hristos, adică din învăţătura Evangheliei Sale, „nu va mai înseta în veac, căci apa pe care i-o voi da Eu se va face în el izvor de apă curgătoare spre viaţă veşnică" (In. 4, 13-14), ci şi atitudinea sa faţă de femeia de alt neam decât cea din neamul său după trup.

După cum se ştie, în activitatea sa pământească, Mântuitorul Hristos a fost slujit şi de femei păcătoase. Cazul femeii păcătoase, care I-a uns picioarele cu mir şi I le-a şters cu părul ei rămâne pilduitor (Lc. 7, 37-50).

Prin atitudinea Sa faţă de această femeie păcătoasă, Iisus i-a redat demnitatea ei de femeie şi consideraţia semenilor ei. Când a venit spre Iisus, practic, ea era o femeie exclusă din societatea în care trăia, fiind compromisă din cauza comportamentului ei[220]. Era marginalizată, simbol al păcatului, şi deci, în primul rând, demnitatea ei de femeie. Dar din starea în care se afla nu putea ieşi de una singură. A avut nevoie de cuvintele Lui Iisus: „Iertate îţi sunt păcatele" (Lc. 7, 48). Prin aceste cuvinte, femeia păcătoasă primeşte curaj pentru a începe o nouă viaţă. Ea are putere să facă din ea un om nou[221]. Ea este conştientizată de faptul că are un nou viitor în faţă: trăirea întru iertare şi virtute.

Conform Decalogului, femeia se afla la dispoziţia soţului (Ex. 20, 17). Căsătoria era rezultatul înţelegerii dintre părinţi (Gen. 21, 21; 24, 3; 28, 1; 34, 4 ş.a.). Căsătoria se desfăcea doar prin voinţa expresă a bărbatului (Gen. 21, 10). Cât priveşte divorţul prin „scrisoarea de despărţire" (geţ, în ebraică), aceasta apare abia „...în ultima fază a independenţei naţionale (der nationalen Selbständigkeist)"[222] din istoria Vechiului Testament a poporului evreu.

Ulterior, pentru divorţ, au fost prevăzute şi o seamă de motive (Deut. 24, 1), care situau însă femeia la „beneplacitum"-ul soţului.

În epoca Noului Testament, femeia evreică putea să se adreseze autorităţii rabinice pentru desfacerea căsătoriei, cu condiţia ca aceasta să justifice motivele de divorţ. În cazul în care soţul refuza să-i acorde „scrisoarea de despărţire", i se interzicea să se recăsătorească[223].

După legea Noului Testament, femeia este părtaşă şi la autoritatea şi cinstea recunoscută bărbatului (Ef. 5, 22 ş.u.). „...Femeia – scrie Sfântul Ioan Gură de Aur – împărtăşeşte autoritatea şi, mai mult, cinstea, ..., fiindcă soţia a primit de la Hristos nu doar datoria de a-şi iubi (soţul), ci şi pe aceea de a face să domnească ordinea... în casa sa... Or, atunci când îşi administrează casa sa, ea este aptă şi în administrarea Bisericii, deoarece casa nu este decât o Biserică mai mică (η οικία γαρ 'Εκκλησια εστι μικρά). Urmând drumul virtuţii – adăuga acelaşi Sfânt Părinte – omul şi femeia pot cu uşurinţă să se ridice mai presus de toate. Amintiţi-vă de Avraam, de Sara, de Isaac, ..., cum întreaga familie era bine ordonată, ce pietate în fiecare din membrii săi. Această femeie îndeplinea cu anticipaţie preceptul apostolic (αποστολικον παράγγελμα), ea se temea de bărbatul său; ea însăşi atestă acest lucru... (Fac. XVIII, 12). El (Avraam), de partea sa, o iubea în aşa fel încât i se supunea întru toate. Fiul era deopotrivă un model de înţelepciune."[224]

Din teologia paulină desprindem şi raportul dintre bărbat şi femeie. În această privinţă, iată cum se exprimă Apostolul Pavel: „...Voiesc ca voi să ştiţi că Hristos este capul oricărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul..." (I Cor. 11, 3), şi că „...femeia este slava bărbatului. Pentru că nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat. Şi pentru că n-a fost zidit bărbatul pentru femeie, ci femeia pentru bărbat... Totuşi, nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul. Căci precum femeia este din bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul. Căci precum femeia

este din bărbat, aşa şi bărbatul este prin femeie, şi toate sunt de la Dumnezeu" (I Cor. 11, 7-12).

Sfintele Evanghelii ne spun că Mântuitorul Hristos a vindecat şi „unele femei... de duhuri rele şi de boli", cum fuseseră, de pildă, Maria, numită Magdalena, din care ieşiseră şapte demoni, şi Ivana, femeia lui Huza, un iconom al lui Irod, şi Suzana şi multe altele care le slujeau din avutul lor" (Lc. 8, 2-3).

Printre minunile săvârşite de Mântuitorul, unele le privesc în exclusivitate pe femei, care au fost vindecate până şi în ziua sâmbetei. Aşa este cazul femeii care „avea de optsprezece ani un duh de neputinţă şi care era gârbovă, de nu putea să se ridice în sus nicidecum; iar Iisus, văzând-o, a chemat-o şi i-a zis: Femeie, eşti dezlegată de neputinţa ta. Şi Şi-a pus mâinile asupra ei, şi ea îndată s-a îndreptat şi slăvea pe Dumnezeu (Lc. 13, 11-13).

Este interesant de reţinut că, pentru Mântuitorul, această femeie gârbovă era şi ea „fiica lui Avram" şi de aceea se cuvenea să fie „dezlegată" de „legătura satanei" chiar şi „în ziua sâmbetei" (Lc. 13, 16). Prin urmare, atât bărbaţii, cât şi femeile sunt fiii aceluiaşi Părinte, Avraam, şi deci egali înaintea Lui Dumnezeu.

La Dumnezeu, nu se face deosebire între femei şi bărbaţi. Denumirea de „fiică a lui Avraam" ne arată că şi femeile aparţin „...comunităţii celor mântuiţi la sfârşitul veacurilor"[225].

5. În Noul Testament, termenul „χήρα" (văduvă) o desemnează pe femeia rămasă singură după moartea soţului (Lc. 7, 12), fiind astfel expusă nedreptăţilor de tot felul (Mt. 23, 14; Mc. 12, 40; Lc. 18, 3-5).

Faţă de văduve, Mântuitorul şi Apostolii săi au dovedit o atenţie deosebită. Biserica apostolică le-a acordat, de altfel, grija şi asistenţa socială necesară (I Tim. 5, 3-16). În Noul Testament sunt menţionate diferite categorii de văduve. Termenul de „văduvă" se întâlneşte, de altfel, în Noul Testament „de 24 de ori, în sensul propriu şi figurat, pentru a denumi diferite categorii de văduve"[226].

Condamnându-i pe „cărturarii" sinagogii, care secătuiau „casele văduvelor", Iisus le-a dat pildă ucenicilor Săi pe „văduva săracă", care aruncase cei „doi bani" ai săi în „cutia darurilor" (Mc. 12, 40, 42). Prin gestul său, văduva săracă a dovedit că aruncase „...în cutia darurilor mai mult decât toţi ceilalţi. Pentru că – constatase Mântuitorul Hristos – toţi au aruncat din prisosul lor, pe când ea, din sărăcia ei, a aruncat tot ce avea, toată avuţia sa" (Mc. 12, 43-44).

Mântuitorul a dovedit milă şi faţă de mamele văduve. Cazul văduvei din Nain, care îşi conducea spre groapă „singurul copil", rămâne pilduitor. Din relatarea Sfântului Evanghelist Luca reţinem că „...văzând-o Domnul I s-a făcut milă de ea şi i-a zis: Nu plânge! Şi apropiindu-Se, S-a atins de scriu, iar cei ce-l duceau s-au oprit. Şi a zis: Tinere, ţie îţi zic, scoală-te. Şi s-a ridicat mortul şi a început să vorbească şi l-a dat mamei lui" (Lc. 7, 13-15).

Fără îndoială, şi această pericopă evanghelică ni-L prezintă pe Iisus ca fiind ajutătorul văduvelor şi al orfanilor[227].

Văduva a făcut obiectul unei atenţii deosebite şi din partea Apostolului Neamurilor, care a găsit în predica Mântuitorului elementele sale de bază. Printre altele, de pildă, Sfântul Apostol Pavel le îndruma pe tinerele soţii, rămase văduve, spre căsătorie „să nască copii, casa să şi-o chivernisească pentru a nu da potrivnicului nici un prilej de ocară" (I Tom. 5, 16). Dar acelaşi Apostol ţinea să precizeze că, atunci când văduvele se îndepărtează „de Hristos" – sub impulsul „poftelor" – şi „vor să se mărite, şi-au călcat credinţa cea dintâi" (I Tim. 5, 11). De aceea, Apostolul Pavel îi îndemna pe cei necăsătoriţi şi pe văduve să-şi închine viaţa Domnului, „iar dacă nu pot să se înfrâneze, este mai bine să se căsătorească, decât să ardă" (I Cor. 7, 8-9).

Acelaşi Sfânt Apostol îl îndemna pe Timotei, Episcopul Efesului, ca „să cinstească pe cele cu adevărat văduve" (I Tim. 5, 3). Pe văduvele care au copii şi nepoţi le povăţuieşte să înveţe să cinstească mai întâi casa şi pe părinţii lor, răsplătindu-i prin ascultare, lucru care „este bun şi primit înaintea Lui Dumnezeu" (I Tim. 5, 4). Pe văduvele rămase fără copii, Apostolul Pavel le îndeamnă să stăruie „în cereri şi rugăciuni, noaptea şi ziua" (I Tim. 5, 5). Sfântul Apostol Pavel îl sfătuia, de altfel, pe Timotei să se ferească a înscrie pe lista celor ajutoraţi văduvele care nu dovedeau încă stăpânirea poftelor trupeşti. „Căci, atunci când poftele le îndepărtează de Hristos, vor să se mărite.

Şi îşi agonisesc osândă, fiindcă şi-au încălcat credinţa (făgăduinţa) cea dintâi" (I Tim. 5, 11-12).

Referindu-se la textul I Tim. 5, 11-12, Sfântul Vasile cel Mare scrie că „văduvia este mai prejos decât fecioria, de aceea şi păcatul văduvelor este mai mic decât al fecioarelor"[228]. Totuşi, pentru „bărbatul văduv" care se căsătoreşte, Sfântul Vasile prevede „...pedeapsa rânduită celor care se căsătoresc de două ori"[229]. De asemenea Sfântul Vasile consideră că „văduva care a ajuns la 60 de ani şi totuşi ar vrea să vieţuiască cu bărbat nu va fi socotită vrednică de împărtăşirea cu Cel Bun până ce nu va renunţa la o astfel de patimă a necurăţiei"[230].

Cât despre văduvele tinere, Apostolul Pavel le sfătuieşte să-şi întemeieze o familie. „...Vreau ca văduvele tinere să se mărite, să aibă copii, să-şi vadă de case şi să nu dea potrivnicului nici un prilej de ocară. Căci unele s-au şi abătut, ca să se ducă după stana. Deci, dacă vreun credincios sau vreo credincioasă are în casă văduve, să aibă grija lor, ca biserica să nu fie împovărată şi să poată ajuta pe cele împovărate" (I Tim. 5, 14-16).

Sfântul Apostol Iacob cerea şi el să cercetăm „...şi pe văduve în necazurile lor şi să ne păzim pe noi fără de pată din partea lumii" (Iacob 1, 27).

Purtarea de grijă pentru văduve a fost deci una dintre îndatoririle majore ale Bisericii, încă din epoca apostolică.

Urmând învăţăturii predanisite de Sfânta Scriptură, Părinţii Bisericii primare au cerut şi ei să nu se primească în numărul văduvelor femei mai tinere de 60 de ani, „pentru ca siguranţa despre căsătoria lor de-a doua să fie oarecum în afară de bănuială prin vârstă"[231]. Totodată, ei

le-au îngăduit văduvelor tinere să se căsătorească, dar le-au interzis recăsătorirea în cazul în care intraseră deja în ceata văduvelor. „De veţi primi în ceata văduvelor o femeie mai tânără şi se va căsători neputând păstra văduvia din pricina tinereţii, va pricinui necuviinţă pentru cinstea tagmei văduvelor şi va da socoteală Lui Dumnezeu, nu pentru că s-a căsătorit a doua oară, ci pentru că nu şi-a ţinut făgăduinţa... De aceea, trebuie – cereau Constituţiile Apostolilor – să nu dea făgăduinţă în chip pripit, ci cu siguranţă...”[232]

Parabola „Judecătorul nedrept şi văduva stăruitoare” aduce lumină asupra felului în care Iisus Hristos a privit femeia neajutorată, soţia al cărei bărbat a adormit întru Domnul, până la a doua venire a Fiului Omului.

Văduva nedreptăţită de judecător se descoperea în faţa Lui Dumnezeu în toată nevinovăţia ei şi îşi arăta dragostea faţă de Tatăl Ceresc prin rugăciune şi fapte. „Iar parabola de faţă ne încredinţează că Dumnezeu împlineşte rugăminţile nu ale celor ce se roagă fără statornicie şi fără luare aminte, ci a celor ce se roagă cu râvnă şi fără întrerupere.”[233]

Stăruinţa văduvei a atras după sine milostivirea Lui Dumnezeu şi inima nedreaptă a judecătorului a cedat: „totuşi, fiindcă văduva aceasta nu-mi dă pace, îi voi face dreptate, ca să nu vină să mă necăjească la nesfârşit” (Lc. 18, 5).

Când Domnul Iisus Hristos a vorbit despre femeia văduvă, cu siguranţă, gândul celor care Îl ascultau s-a dus la cel care „până mai ieri fusese soţ şi tată, căci fiecare

mort este o fiinţă singulară şi de neînlocuit, trăind veşnic în memoria Lui Dumnezeu”[234].

Rămasă singură, femeia văduvă nu se grăbeşte să spună – precum filozoful Platon – că „de la moarte nu ai nimic de învăţat”, ci stăruinţa ei ajunge la Dumnezeu.

Atitudinea Mântuitorului Hristos faţă de femeia văduvă din parabolă şi faţă de femeia văduvă în general este una de dreptate şi de apropiere întru adevăr: „Dar oare Dumnezeu nu le va face dreptate aleşilor Săi care strigă spre El ziua şi noaptea, El, Care rabdă îndelung pentru ei?” (Lc. 18, 7).

Ştim din Sfânta Evanghelie că şi Iisus Hristos, ca Om, simţindu-Se neînţeles şi persecutat, mergea să Se roage la Tatăl Ceresc: „foarte de dimineaţă, sculându-Se a ieşit, S-a dus într-un loc pustiu şi Se ruga acolo” (Mc. 1, 35); de aici şi marea înţelegere arătată de Domnul Iisus Hristos faţă de cei nedreptăţiţi.

Numai prin iubirea jertfelnică şi eliberatoare arătată de Hristos-Domnul pe cruce, cei nedreptăţiţi aveau să-şi găsească libertatea deplină. Căci Dumnezeu Cel viu nu Se descoperă altfel decât în nebunia iubirii de pe crucea de viaţă dătătoare[235]. De acolo, răstignit fiind, Mântuitorul aşteaptă rugăciunea soţului şi a soţiei, a văduvei şi a bărbatului rămas singur. El răspunzând chemării lor, prin înăbuşirea morţii şi a regretului, prin înviere şi bucurie; chiar dacă membrii familiei, de multe ori, Îl exclud şi Îl opresc pe Hristos să îndeplinească opera iubirii Sale (vezi „judecătorul nedrept”)[236].

Sfânta Tereza, pătrunsă de sentimentul credinţei în Hristos, spunea: „A te ruga înseamnă a face legătura cu

Dumnezeu ca prieten". Or, „prietenul Mielului stă şi ascultă pe Mire"[237].

La judecătorul nedrept, sentimentul responsabilităţii în faţa Lui Dumnezeu şi a oamenilor lăsase loc opacităţii şi indiferenţei: „...de Dumnezeu nu mă tem şi de om nu mă ruşinez..." (Lc. 18, 4). Această depărtare cu sufletul de Dumnezeu, dar şi prin cuvânt şi faptă, ca urmare a „stingerii Duhului", judecătorul şi-o manifestă prin „taina fărădelegii". El pierduse acea calitate umană prin care, cu ajutorul simţurilor, putea să perceapă curăţia sufletească a văduvei, dragostea ei faţă de Dumnezeu, faţă de aproapele; căci la El se prezenta ca la un prieten: „Fă-mi dreptate asupra potrivnicului meu!..." (Lc. 18, 3).

O dată cu venirea Mântuitorului Hristos, „Tatăl creează şi înnoieşte toate lucrurile prin Cuvântul în Sfântul Duh"[238], iar văduva din parabolă prinde viaţă în faţa noastră, a celor de azi, ca o fiinţă dominată de sentimentul iubirii, sentiment în care se regăseşte iubirea Lui Hristos ca Fiu al Lui Dumnezeu.

Văduva Noului Testament, element al familiei în viaţa şi predica Mântuitorului, rămâne şi ea un model demn de urmat pentru văduva creştină de astăzi şi de mâine.

6. Fecioria (παρθενια) este „starea de virginitate a unei tinere fecioare, până la căsătorie, sau de curăţie şi nevinovăţie”[239]. Una dintre acestea, Ana proorociţa, care trăise întru feciorie şi „cu bărbatul ei”, a fost cea care a vorbit în templul din Ierusalim despre Pruncul Iisus (Luc. 2, 36-38).

„Că sunt fameni care s-au născut aşa din pântecele mamei lor; sunt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni, şi sunt fameni care s-au făcut fameni pe ei înşişi pentru împărăţia cerurilor. Cine poate înţelege să înţeleagă” (Mt. 19, 21). Acestea sunt cuvintele Mântuitorului Hristos cu privire la feciorie sau castitate, la înfrânarea de la poftele trupeşti, la menţinerea unei curăţii a trupului, plăcută Lui Dumnezeu, îngerilor şi sfinţilor.

Arvună a nestricăciunii viitoare, fecioria îl menţine pe om aproape de Dumnezeu. Fecioria, în sine, este un vot, o făgăduinţă făcută în faţa Creatorului; bărbatul sau femeia respectivă înduplecând trupul material să respingă orice formă de sexualitate, dar obligându-l să facă voia Lui Dumnezeu.

Pentru teologia ortodoxă, „trupul nu este rău în sine, de aceea căsătoria şi sexualitatea sunt daruri natural-nepăcătoase. (...) Unitatea dintre suflet şi trup a fost zdruncinată prin păcatul adamic în aşa măsură, încât trupul joacă acum un rol ambiguu, devenind în acelaşi timp şi duşman şi prieten, susţinător şi potrivnic.”[240]

Referitor la asceza creştină, precizăm că monahul nu-şi mortifică trupul, aşa cum vedem în practicile orientale, ci caută să-l întărească prin virtute, pentru a deveni

nestricăcios, „templu al Duhului Sfânt”. Dar, până la exemplul de urmat, dat de monahii Bisericii Ortodoxe, o avem ca imagine imaculată a fecioriei pe Maica Domnului, Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu.

Evangheliile canonice nu dau prea multe amănunte despre viaţa Fecioarei Maria. Ea este fiica unică a lui Ioachim şi a Anei, care o consacră serviciului religios de la Templu[241]. Protoevanghelia: „Duşmănie voi pune între tine şi femeie, între sămânţa ta şi sămânţa ei; aceasta îţi va zdrobi capul, iar tu îi vei înţepa călcâiul” (Facere, 3, 15) este făgăduinţa dumnezeiască făcută protopărinţilor, în vederea eliberării neamului omenesc de robia păcatului şi a morţii, prin Mântuitorul Hristos. Aşa se face că îngerul Domnului, „la plinirea vremii”, va veni la cea care ducea o viaţă curată, de fecioară[242], pentru a-i vesti hotărârea Domnului Dumnezeu, cea din veci, căci Fecioara Maria aflase har la Dumnezeu: „iată, vei lua în pântece şi vei naşte fiu şi vei chema numele Lui Iisus. Acesta va fi mare şi Fiul Celui Preaînalt se va chema şi Domnul Dumnezeu Îi va da Lui tronul lui David, părintele Său” (Lc. 1, 31-32).

În plan divin, Dumnezeu-Tatăl a hotărât ca Fiul Său, Iisus Hristos, să cunoască afecţiunea şi dragostea Familiei Sfinte: dreptul Iosif şi Fecioara Maria. Dumnezeu deci a hotărât ca Fiul Său să Se întrupeze în căsătorie, dar nu din căsătorie, şi să Se nască din femeie, şi nu prin femeie, ca să aibă pe deplin firea omenească, să o reprezinte întru totul, fiind pe deplin solidar cu omenirea pe care avea s-o împace cu Creatorul[243].

Vas ales, Fecioara Maria a fost încredinţată dreptului Iosif, ca logodnică a acestuia, iar Iosif slujea Lui Dumne-

zeu-Pruncul, Cel născut prin puterea Duhului Sfânt, cu toată buna evlavie şi curăţie[244].

Încă cu sute de ani înainte, profetul Iezechiel a întrevăzut pe Fecioara Maria ca „o uşă încuiată" prin care nu intră nimeni, decât Dumnezeu, şi rămâne pururea încuiată (Iezechiel 44, 2). Şi tot lui, Fecioara Sfântă i-a apărut ca o "Biserică însufleţită", ca o „casă a Duhului", plină de slavă şi lumină (Iezechiel 44, 4)[245], descoperindu-i-se astfel pururea fecioria Maicii Domnului, şi înainte de naştere, şi după naşterea Fiului Lui Dumnezeu, Iisus Hristos, Om adevărat şi Dumnezeu adevărat.

Pururea Fecioara Maria este preacurată, pentru că, primindu-L în pântecele sale pe Fiul Lui Dumnezeu, a fost curăţată de păcatul strămoşesc. „Duhul Sfânt se va pogorî peste tine şi puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea şi Sfântul Care se va naşte din tine Fiul Lui Dumnezeu Se va chema" (Lc. 1, 35).

Referitor la această stare de „preanevinovată şi Maică a Dumnezeului nostru", Sfântul Ioan Damaschin spune: „Deci, după consimţământul Sfintei Fecioare, Duhul Sfânt s-a pogorât peste ea, potrivit cuvântului Domnului pe care l-a spus îngerul, curăţând-o şi dându-i în acelaşi timp şi puterea de a da naştere"[246]. Iar în „Mărturisirea lui Mitrofan Kritopulos" se spune: „Pentru ce Duhul Sfânt vine mai întâi peste ea? Ca să o cureţe pe ea şi s-o facă vas vrednic de întruparea Cuvântului, căci ea avea nevoie de curăţare. Deci, dacă ea nu s-ar fi conceput şi născut în acelaşi mod ca şi ceilalţi oameni, ea n-ar fi avut nevoie de curăţarea de la Duhul Sfânt"[247].

Zămislirea şi naşterea după trup a Mântuitorului rămân o lucrare teandrică, de colaborare între Dumnezeu şi om: „Întruparea nu a fost numai lucrarea Tatălui, a puterii Sale şi a Duhului Său, ci a fost totodată lucrarea voinţei şi credinţei Fecioarei. Fără consimţământul Preacuratei, fără concursul credinţei, acest plan era tot atât de irealizabil ca şi fără intervenţia însăşi a celor trei Persoane dumnezeieşti”[248].

Şi pentru a nu ne îndepărta de familie, de membrii familiei în general şi de femeie în special, vom spune că prin Sfânta Fecioară Maria se face începutul reabilitării femeii. Din ziua în care oamenii au căzut în genunchi înaintea Maicii Domnului, din ziua aceea femeia a fost privită cu alţi ochi[249]. Şi adăugăm noi, din ziua în care Fiul Lui Dumnezeu, Iisus Hristos, i-a zis Mamă, din acea zi, cea care a fost şi a rămas fecioară, înainte şi după naşterea supranaturală a Mântuitorului Hristos, a devenit Mama tuturor neamurilor.

Tot în Sfintele Evanghelii vedem că Mântuitorul este de acord cu făgăduinţa lui Zaheu: „Iată, jumătate din averea mea, Doamne, o dau săracilor şi, de am nedreptăţit pe cineva cu ceva întorc împătrit” (Lc. 19, 8-10). Deşi această promisiune, acest angajament luat de Zaheu în faţa Fiului Lui Dumnezeu, nu are în vedere fecioria sau castitatea, totuşi, suntem îndreptăţiţi să subliniem faptul că Mântuitorul Hristos i-a apreciat pe cei care s-au legat de numele Lui Dumnezeu printr-un vot sau altul, făcându-ne să înţelegem că în afara familiei, care se întemeiază prin taina căsătoriei, mântuirea se poate obţine şi prin păstrarea curăţiei trupeşti, şi, ipso facto, prin păstrarea fecioriei.

Despre fecioare a scris şi Sfântul Apostol Pavel, care – printre altele – le îndemna pe tinerele fecioare, creştine, să rămână necăsătorite, pentru a purta „grijă de cele ale Domnului, ca să fie sfinte şi cu trupul şi cu duhul" (I Cor. 7, 34, 37, 40). Ele nu greşesc însă dacă se vor căsători (I Cor. 7, 28, 36, 38). De altfel, cei care duc o viaţă feciorelnică nu sunt mai presus decât cei care se folosesc de căsătorie, în chip legiuit, adică au încheiat-o conform legiuirilor Bisericii. De aceea, cel care trăieşte în castitate (fecioriе) nu trebuie să se creadă „...mai presus de cei ce sunt căsătoriţi... Oare tu, care trăieşti în castitate, nu eşti născut din cei căsătoriţi?..."[250].

Analizând textul Sfintei Scripturi, Sfinţii Părinţi neau lăsat şi ei pagini de o rară frumuseţe privind votul fecioriei. În duhul acestei Sfinte Scripturi, unui dintre aceşti Sfinţi Părinţi, Sfântul Vasile cel Mare, scrie că o fecioară este „...mireasa Lui Hristos şi un vas sfinţit închinat stăpânului"; „fecioara este" – preciza acelaşi Sfânt Părinte – „cea care s-a dus de bună voie Domnului, renunţând la căsătorie şi preferând viaţa de sfinţenie"[251].

Cât priveşte vârsta la care o fecioară putea să depună votul fecioriei, Sfântul Vasile cel Mare scrie că „...făgăduinţele făcute Domnului le admitem din clipa în care vârsta omului a ajuns la maturitatea judecăţii[252], adică „...numai când acestea au ajuns la mai mult de 16 sau 17 ani, fiind deplin stăpâne pe gândirea lor, şi dacă, după ce au fost supuse unei destul de îndelungate cercetări, ele au stăruit, după ce au cerut cu insistenţă şi după ce s-au rugat să fie primite, abia atunci pot fi numărate între fecioare,

confirmând făgăduinţa care prezintă astfel de garanţii şi putând fi pedepsite fără cruţare dacă ar călca-o”[253].

Pentru Sfântul Vasile cel Mare, cele care veneau spre viaţa de necăsătorie trebuia să dovedească faptul că o fac din convingeri personale. „Căci multe sunt aduse înainte de împlinirea acestei vârste de părinţi, de fraţi sau de alte persoane apropiate lor, fără ca ele să vină din convingere personală spre viaţa de necăsătorie... Astfel de tinere... trebuie să aştepte până ce vom cerceta amănunţit intenţia lor proprie.”[254]

După acelaşi Sfânt Părinte, săvârşeşte un mare păcat fecioara „care îşi dăruieşte trupul unor căsătorii clandestine...; fără îndoială că este cu mult mai grav ca o mireasă să devină adulteră, necinstind şi unirea pe care a făcut-o cu mirele său, dându-se unor plăceri necurate... Şi după cum numim adulter pe cel care vieţuieşte împreună cu o femeie străină, fapt pentru care nu-l primim la Cuminecătură, până ce nu se va fi lăsat cu totul de păcat, tot aşa vom hotărî şi când este vorba de fecioară”[255].

Făcând apel şi la textul Sfintei Scripturi, Sfântul Vasile cel Mare scrie că fecioarele care „...cad sub patimile trupului şi-şi calcă astfel legământul”, căsătorindu-se, „...ar putea fi reprimite în comunitatea Bisericii după ce vor fi făcut penitenţă vreme de un an, pentru că se aseamănă cazul lor cu al celor care se căsătoresc a doua oară”[256].

Sfântul Vasile cel Mare prevede şi pentru bărbaţii care şi-au depus „făgăduinţele pentru feciorie” şi apoi se întorc „iarăşi la viaţa de trup şi de plăceri, să fie supuşi pedepsei cu care sunt condamnaţi cei care trăiesc în desfrânare”[257].

Prin urmare, pentru Părinţii Bisericii, fecioria nu a constituit un impediment la căsătorie. Încălcarea votului fecioriei a fost asimilată nu numai cu adulterul, ci şi cu cei care se căsătoresc a doua oară.

Urmând predania apostolică, Constituţiile (Aşezămintele) apostolice cereau ca „...fecioara să fie sfântă cu trupul şi cu sufletul..., ca o locuinţă a Sfântului Duh" (I Cor. 7, 34), căci trebuie ca ceea ce a făgăduit, să facă fapte vrednice de făgăduinţa dată, pentru ca făgăduinţa ei să dovedească că este adevărată..., iar nu pentru ponegrirea căsătoriei"[258].

„Fecioara înţeleaptă" (Mt. 25, 9) rămâne aceea care traduce cuvântul Evangheliei în viaţa de toate zilele[259]. Acest tip de „fecioară" prefigurează, de altfel, starea monahală feminină[260].

Fecioria (castitatea) a fost şi ea în atenţia predicii Mântuitorului Hristos, care a lăsat Bisericii Sale, prin Apostolii Săi, rânduieli şi norme de urmat de cei care, prin înfrânarea poftelor trupeşti, doresc să vieţuiască în făgăduinţa sau votul fecioriei.

7. Familia, cu tot ce are ea mai reprezentativ, unitatea indisolubilă, a celor doi – bărbat şi femeie – obţinută prin Taina Nunţii, prezintă înfăţişări diferite, în funcţie de epoci, grad de civilizaţie şi mod de viaţă. „Instituită de Dumnezeu ca să asigure perpetuarea speţei umane pe pământ până ce planurile de îndurare se vor împlini în cer, ea e locul de origine prin excelenţă, suportul natural şi punctul de alipire a oricărei existenţe individuale şi, în acelaşi timp, mediul cel mai prielnic dezvoltării normale. Dar ea e de asemenea celula iniţială a oricărei societăţi adevărate."[261]

După unii moralişti, care repetă o idee a filozofului Platon, omul nu-şi are plinătatea fiinţei în individ, ci în perechea alcătuită din bărbat şi femeie. Cele două sexe se întregesc reciproc trupeşte şi sufleteşte, constituind numai laolaltă o unitate umană plenară şi posedând de asemenea puterea de perpetuare a neamului omenesc[262].

Mântuitorul Hristos restaurează caracterul religios al căsătoriei. Prin harul Duhului Sfânt, purifică, înnobilează iubirea conjugală. Domnul Iisus îşi inaugurează activitatea cinstind căsătoria cu prezenţa Sa la Cana Galileii (In. 2, 2-11). Domnul Hristos face aluzie la nuntă, aşa cum se celebra la iudei şi în parabolele Sale, având pentru ea nu numai cuvinte de mare cinstire (Mt. 22, 1-14; 25, 1-13), ci şi precizări privind caracterul ei indisolubil[263].

Din scrierile Sfinţilor Apostoli aflăm că în familia creştină soţii sunt egali înaintea lui Dumnezeu (Gal. 3, 28). Practica din lumea păgână, în care bărbatul era despotul familiei[264], aducea sacrificii, avea puteri aproape neli-

mitate asupra soţiei şi copiilor, nu era urmărit de lege în caz de adulter etc., fusese deci înlocuită prin unirea liber consimţită între bărbat şi femeie, între parteneri cu drepturi şi datorii egale.

Femeia era totodată chemată la aceeaşi mântuire ca şi bărbatul[265], participând şi ea la aceeaşi credinţă şi la aceeaşi viaţă a harului şi prin Taina Cununiei.

Într-adevăr, după cum am putut constata, femeia capătă demnitatea de om de-abia în Noul Testament. În toate religiile vechi (mesopotamieni, babilonieni, greci, romani) femeia era subordonată bărbatului, care putea dispune de ea după bunul său plac. Legea Noului Testament prevede însă ca bărbatul să aibă o singură femeie, pe care trebuie s-o stimeze şi s-o iubească la fel ca sine însuşi. După cuvântul Apostolului Pavel, nici tatăl, nici mama n-au întâietate faţă de soţie. Bărbatul creştin este dator să-şi iubească femeia sa cum se iubeşte pe sine însuşi, devenind „amândoi un trup" (Efes. 5, 25-31).

Aceeaşi Lege a Noului Testament prevede ca şi soţiile să-şi stimeze şi să-şi respecte soţii, nu din teamă şi nici din obligaţii, ci dintr-un sentiment de iubire divină (Efes. 5, 22 ş.u.), fiindcă „aşa se cuvine în Domnul" (Colos. 3, 18). Prin ascultarea de soţi, pornită din dragostea ce le poartă, soţiile au darul ca prin purtarea lor, prin felul lor de „viaţă curată şi plină de sfială", să câştige „fără propovăduire" pe soţii lor întru ascultarea cuvântului Lui Dumnezeu (I Petru 3, 1-2). Aşadar, prin purtarea lor creştinească, femeile creştine propovăduiesc însuşi cuvântul Evangheliei, devenind astfel exemplu de urmat şi pentru soţii lor. Mai mult, Noul Testament cere ca femeia creştină

„să aibă o viaţă cuviincioasă, să nu fie nici clevetitoare, nici dedată la băuturi, ci cumpătată, cu viaţă curată, să-şi vadă de treburile casei, să fie bună, pentru ca, prin faptele ei, nu cumva să fie bârfit Cuvântul Lui Dumnezeu" (Tit. 3, 3-5).

După cuvântul Apostolului Petru, femeia creştină trebuie să fie „...omul cel tainic al inimii, întru nestricăcioasă podoabă a duhului blând şi liniştit, care sunt de mare preţ înaintea Lui Dumnezeu" (I Petru 3, 4). Acelaşi Apostol o îndeamnă pe femeia creştină ca podoaba ei să nu fie ce din afară, adică „împletirea părului, podoabele de aur şi îmbrăcarea hainelor scumpe" (I Petru 3, 3) ci să exceleze prin şi întru virtute.

Cât priveşte copiii, aceştia sunt consideraţi ca o binecuvântare a Lui Dumnezeu (Luc. 1, 25). Ei sunt cei care dau sens vieţii de familie. După Sfântul Apostol Pavel, părinţii sunt obligaţi să împlinească nu numai nevoile materiale ale copiilor (II Cor. 12, 14; I Tim. 5, 8), ci şi nevoile lor spirituale.

În ce priveşte formarea lor religioasă, Sfântul Apostol Pavel le recomandă părinţilor să-şi crească copiii „în învăţătura şi povaţa Domnului" (Efes. 6, 4). Pentru îndrumarea lor pe calea virtuţii creştine, părinţii sunt chiar datori să-i certe copiii; mustrarea lor trebuie însă să fie făcută din iubire, pentru binele lor, şi nu dintr-o pornire pătimaşă (Col. 3, 21).

La rândul lor, copiii sunt îndemnaţi să asculte de părinţii lor întru toate, căci aceasta este bine plăcută Domnului (Col. 3, 20; Efes. 6, 1-2), şi să le dea cuvenita cinstire şi ajutor la vreme de nevoi (I Tim. 5, 4).

Sfinţii Apostoli, fiind aleşi de Mântuitorul Hristos să aducă lumină neamurilor, au învăţat de la Iisus că familia are un rol central în încolţirea seminţei noii învăţături.

Întrucât în perioada de început a întemeierii primelor familii creştine se făcea simţită nevoia clarificării şi explicării învăţăturii Mântuitorului Hristos cu privire la familia văzută prin prisma tainei căsătoriei, Sfântul Apostol Pavel va fi acela care, în epistolele sale, încearcă şi reuşeşte să ducă mai departe învăţătura Domnului Iisus Hristos cu privire la familie, ocupându-se în scris de originea familiei, caracteristicile care personalizează familia, scopul urmărit de cei care se unesc prin taina căsătoriei, raporturile ce trebuie să existe între soţi, între părinţi şi copii etc.

Spre deosebire de Mântuitorul, care a ajuns la sufletul ascultătorilor mai mult „prin parabole, prin pilde”[266], Sfântul Apostol Pavel foloseşte învăţătura directă, încercând totuşi să folosească principiile pedagogice folosite în vorbirea în parabole de către Domnul Iisus Hristos.

Epistola către Efeseni, deşi este o epistolă în care Apostolul Neamurilor întăreşte învăţătura despre Biserică, totuşi, în ea găsim poziţia Apostolului cu privire la bazele familiei creştine. Îmbrăcând cu duh nou textul din Facerea 2, 24, „Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va lipi de femeia sa şi vor fi amândoi un trup” (Efes. 5, 31), Sfântul Apostol Pavel spune despre căsătorie că este voită şi orânduită de Dumnezeu, punându-se astfel de acord cu cele spuse de Domnul Iisus Hristos: „Dar de la începutul făpturii, bărbat şi femeie i-a făcut Dumnezeu (...) şi cei doi vor fi un trup: aşa că nu mai sunt doi, ci un singur trup” (Mc. 10, 6-8).

Preluând învăţătura Mântuitorului Hristos[267], Sfântul Apostol Pavel va ţine să reamintească faptul că bărbatul şi femeia se simt, încă de la Creaţie, atraşi unul de altul şi că se completează reciproc, dând astfel contur căsătoriei în forma sa monogamică (I Cor. 11, 11). Apostolul Pavel nu ezită să sublinieze faptul că bărbatul şi femeia sunt un singur trup, creat de Dumnezeu. „Precum femeia este din bărbat şi aşa şi bărbatul prin femeie şi toate sunt de la Dumnezeu" (I Cor. 11, 12), căci Dumnezeu „primează oricărei predanii şi interpretări omeneşti"[268].

Şi pentru că bărbatul şi femeia „prin harul Lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt", adică chip dumnezeiesc, „se dezvăluie astfel o legătură indisolubilă[269], între unitatea desăvârşită ce trebuie să caracterizeze familia creştină şi unitatea Persoanelor Sfintei Treimi. De altfel, pentru Apostolul Pavel, această unitate a Sfintei Treimi trebuie să fie luată ca modul de urmat de cei doi soţi. „Iar celor ce sunt căsătoriţi le poruncesc, nu eu, ci Domnul: Femeia să nu se despartă de bărbat!... tot aşa, bărbatul să nu-şi lase femeia" (I Cor. 7, 10-11), chiar dacă unii creştini de pe vremea Apostolului Pavel credeau – în mod eronat – „că totul îi este îngăduit aceluia care posedă libertatea în Hristos"[270].

În Epistola către Romani, care are un caracter soteriologic, Sfântul Apostol Pavel admonestează soţul (soţia) care fără motiv îşi părăseşte femeia (bărbatul), fapta lui ducând la distrugerea unităţii familiei creştine şi la căderea în adulter: „Prin urmare, ea se va numi adulteră dacă va fi cu alt bărbat în timp ce bărbatul ei trăieşte; dar dacă i-a murit bărbatul, este liberă faţă de lege, aşa încât ea să nu

fie adulteră dacă ia un alt bărbat" (Rom. 7, 3). Iar cei care nu ascultă de povaţa Apostolului devin „roada morţii", căci nu au vegheat la „păzirea adevărului revelat". Excepţie făcând cazul în care decesul unuia dintre soţi rupea legătura conjugală[271]; numai atunci soţul rămas în viaţă era liber să se recăsătorească, fiindcă „Dumnezeu a gândit" – spune Fericitul Augustin – „că pentru a-l smulge pe om din puterea diavolului trebuia să-l înfrângă nu prin putere, ci prin dreptate, ca oamenii, imitând pe Hristos să învingă pe diavol prin dreptate, şi nu prin putere"[272].

Apostolul Pavel, ca sfânt trăitor întru Hristos, în Epistolele sale întăreşte unitatea căsătoriei, conştientizându-i pe soţi de sfinţenia căsătoriei, de faptul că, la nunta din Cana Galileii, Mântuitorul Hristos. Om adevărat şi Dumnezeu adevărat, a binecuvântat căsătoria, aşezând-o între cele şapte sfinte taine ale Bisericii. Mai mult, Apostolul Neamurilor compară legătura prin Taina Căsătoriei, dintre bărbat şi femei, cu trăirea mistică existentă între Hristos și Biserica Sa: „Dar aşa cum Biserica I se supune Lui Hristos, tot astfel şi femeile să le fie întru toate bărbaţilor lor. Bărbaţilor, iubiţi femeile voastre aşa cum şi Hristos iubeşte Biserica..." (Efes. 5, 24-25).

Cei care primesc Taina Căsătoriei se unesc şi cu Hristos, în Biserică, fără însă a fi obligaţi să consimtă unirea sfântă, căci dacă „Dumnezeu a chemat pe toţi la mântuire", „naşterea spirituală depinde de cel ce se naşte"[273], chiar dacă Hristos „S-a dat pentru ea ca s-o sfinţească, curăţând-o prin baie de apă întru cuvânt" (Efes. 5, 25-26). Numai aşa ia naştere „Biserica mică", adică familia, cum i-a plăcut Sfântului Ioan Gură de Aur să spună,

ca o completare la cuvintele Sfântului Apostol Pavel: „nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, ci în Domnul", adică toate privite cu ochiul revelaţiei biblice[274].

Şi precum Biserica mare formează Trupul Lui Hristos, în care credinciosul, prin sfintele taine, intră în comuniune cu Mântuitorul, tot aşa Biserica mică, familia, fiind înglobată în Biserica mare, se împărtăşeşte de prezenta Lui Hristos, considerând pe Mântuitorul Cap şi Conducător spiritual în menţinerea unităţii dintre cei doi soţi, întru iubire, „pentru că noi suntem mădulare ale trupului Său, din carena Lui şi din oasele Lui" (Efes. 5, 30).

Biserica Răsăriteană „respinge căsătoria a patra (...) iar căsătoria a doua şi, mai ales, pe a treia le îngăduieşte mai mult din pogorământ"[275]. Or, principiul indisolubilităţii căsătoriei şi caracterul ei monogamic, enunţate de Mântuitorul Hristos, au fost reafirmate şi de Apostolii Săi. De pildă, Apostolul Pavel spune: „Te-ai legat cu femeie? Nu căuta dezlegare. Te-ai dezlegat de femeie? Nu căuta femeie" (I Cor. 7, 27).

După cum se ştie, până la venirea Domnului Iisus, desfrâul se practica şi în incinta templelor păgâne[276]. Dar, o dată cu Legea Noului Testament, ca remediu contra păcatului desfrâului s-a impus – în primul rând – obligativitatea căsătoriei monogamice. „Din cauza desfrânării, fiecare să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul său" (I Cor. 7, 2). Acest îndemn al Apostolului Pavel cerea de la cei care-L urmau pe Hristos iubire şi jertfelnicie. Trupul fiind templul în care sălăşluieşte Duhul Sfânt, prin păcatul desfrâului, cel care păcătuieşte nu numai că nu răspunde chemării Lui Dumnezeu, care a „trimis

pe Fiul Său spre jertfă", dar uită că au fost cumpăraţi cu mult preţ şi au datoria să-L slăvească pe Dumnezeu „în trupul vostru şi în duhul vostru, care sunt ale Lui Dumnezeu!" (I Cor. 6, 20). De aceea, Apostolul Pavel îi dojeneşte pe cei care cad într-un astfel de păcat, întrebându-i retoric: „Au nu ştiţi că trupurile noastre sunt mădularele Lui Hristos? Luând deci mădularele Lui Hristos le voi face mădularele unei desfrânate? Nicidecum!" (I Cor. 6, 15). Armonia, unitatea sfântă ce caracterizează Sfânta Treime, locuieşte în noi prin prezenţa Sfântului Duh, Dumnezeu Sfinţitorul, pe care-L avem de la Dumnezeu şi-L primim prin Taina sfântului Botez. De aceea strigă Sfântul Apostol Pavel: „Fugiţi de desfrânare!". Într-adevăr, „Orice păcat pe care-l va săvârşi omul este în afară de trup. Cine se dedă însă desfrânării păcătuieşte în însuşi trupul său" (I Cor. 6, 18), şi trupul său este mădularul lui Hristos.

Păcatul desfrâului, săvârşit de bărbatul şi femeia care nu sunt uniţi prin taina căsătoriei, întunecă prezenţa Duhului Sfânt în trupul lor, şi împreună-lucrarea dintre Dumnezeu şi om nu mai este posibilă, căci cine săvârşeşte păcatul desfrâului „nu dispreţuieşte un om, ci pe Dumnezeu, Care nu ne-a chemat la necurăţie, ci la sfinţenie" (I Tes. 4, 7-8).

Nu se poate vorbi de unire între cei doi soţi dacă taina căsătoriei nu se sprijină pe iubire; adică, acel sentiment divin pentru care Dumnezeu-Tatăl a creat lumea, iar Dumnezeu-Fiul a băut paharul tulbure şi amar al răstignirii pe cruce, în timp ce Duhul Sfânt scotea turma din prăpastie, făcându-l pe om răspunzător în faţa lui Dumnezeu, atunci când i se administrează dumnezeieştile Taine, în

cazul nostru, Taina Căsătoriei. Căci „sufletul care se ocupă mai mult decât trebuie de activităţi exterioare e ca un călător care, din cauză că are în vedere necesităţile căsătoriei, uită pe drum adevărata ţintă a vieţii”[277]. Şi ţinta vieţii celor căsătoriţi este obţinerea mântuirii şi, pentru acest deziderat, au nevoie de iubire; au nevoie să primească iubire de la Dumnezeu, au nevoie să le dea iubire celor din jur, şi ceea ce este mai important, familia creştină trebuie să fie clădită pe iubire.

Sfinţii Apostoli compară iubirea arătată de Hristos pentru Biserica Sa cu iubirea pe care trebuie să o arate doi soţi unul faţă de celălalt, considerând iubirea o datorie: „Aşadar bărbaţii sunt datori să-şi iubească femeile, ca pe înseşi trupurile lor” (Efes. 5, 28), având obligaţia „bărbatul să-i dea femeii iubirea datorată, asemenea şi femeia bărbatului” (I Cor. 7, 3), „După cum şi Hristos a iubit Biserica şi S-a dat pe Sine pentru ea” (Efes. 5, 25). Nu întâmplător, deci, în tradiţia Bisericii Ortodoxe, „în Taina căsătoriei, materia este iubirea bărbatului şi a femeii; pentru Sfântul Ioan Gură de Aur, iubirea este cea care uneşte pe îndrăgostiţi între ei şi cu Dumnezeu”[278].

În Biserică, tinerii primesc binecuvântarea iubirii lor prin Taina cununiei, prin care ia de fapt fiinţă familia creştină. Şi această Taină se săvârşeşte – conform rânduielii şi practicii apostolice – în Biserică. De aceea şi raţiunea pentru care „locaşul sfânt al Bisericii este un element nelipsit din viaţa spirituală a celor ce-L caută pe Dumnezeu şi doresc să se împărtăşească din darurile Lui cele bogate, spre a atinge piscurile desăvârşirii creştine, după Modelul Hristos”[279].

Primind iubire de la Hristos, fiecare soţ are dreptul să o împărtăşească celuilalt, în măsura în care i se răspunde prin iubire, ajungându-se la ceea ce spune Sfântul Apostol Pavel: „...nu mai este parte bărbătească şi parte femeiască, pentru că voi toţi una sunteţi în Hristos Iisus" (Gal. 3, 28). De altfel, însăşi „unitatea de credinţă"[280] la cei doi soţi trebuie să se exprime prin iubire, şi atunci nu se mai poate vorbi de o supremaţie a bărbatului. Dacă Apostolul Neamurilor accentuează ordinea ce trebuie să existe în interiorul familiei, prin cuvintele „bărbatul este cap femeii", el ţinea însă să adauge: „precum şi Hristos este cap al Bisericii, trupul Său" (Efes. 5, 23-24); prin urmare, bărbatul trebuie să se manifeste în relaţiile lui cu soţia aşa cum Hristos este prezent în Biserica Sa, aşa cum Domnul Iisus Hristos S-a dat exemplu pe Sine la Cina cea de Taină: „După aceea a turnat apă în vasul de spălat şi a început să spele picioarele ucenicilor şi să le şteargă" (In. 13, 5), astfel, cel mai mare dintre ei trebuie să fie asemenea celui mai mic; şi căpetenia, asemenea celui ce slujeşte (Lc. 22, 26).

Şi totuşi, se obişnuieşte să se spună că femeia trebuie să recunoască, în familie, rolul de conducător al bărbatului, făcându-se apel la aceleaşi cuvinte ale Marelui Pavel: „precum Biserica se supune Lui Hristos, aşa şi femeile bărbaţilor lor, întru totul" (Efes. 5, 23-24). Dar se uită în mod voit că aceste cuvinte ale Sfântului Apostol sunt un îndemn, şi nicidecum o poruncă. Legea Nouă, Legea iubirii a Domnului Iisus Hristos, nu constrânge, nu obligă pe nimeni, ci arată doar calea, adevărul şi viaţa. Iar dacă Îl luăm ca model de urmat pe Mântuitorul lumii,

atunci vom înţelege că întâietatea bărbatului de care vorbeşte Sfântul Pavel este de fapt „o responsabilitate, şi nicidecum o funcţie de dominare”[281]; responsabilitate care poate fi acceptată sau nu; totul depinde de liantul care există între cei doi soţi: IUBIREA; pentru ca împreună să devină moştenitori ai harului vieţii (I Petru 3, 7). Dacă însă soţul nu este conştient de această responsabilitate, iubirea dintre cei doi se diluează, şi atunci apar conflictele, despre care Sfântul Ioan Cură de Aur zice: „Ce fel de însoţire poate fi când femeia tremură de frica bărbatului? Ce fel de plăcere va simţi bărbatul, când el trăieşte cu o sclavă, şi nu cu o femeie liberă?”[282].

Dar ascultarea de Dumnezeu, care este singurul Domn al creaţiei, conferă iubirii o valoare deplină, faptul de a fi integral iubire[283]. Numai în ascultarea Cuvântului Lui Dumnezeu îşi găsesc împlinirea învăţăturile Sfinţilor Apostoli cu privire la relaţia ce trebuie să caracterizeze bărbatul şi femeia în cadrul familiei creştine; căci, deşi Fiul este egal Tatălui, „a învăţat ascultarea din cele ce a pătimit” (Evrei 5, 8). Şi ştim că Iisus Hristos a pătimit şi pentru „Mica Biserică”, pentru familia creştină care-L caută şi Îi urmează dumnezeiasca învăţătură.

Când vorbim de aspectul moral al căsătoriei, respectiv al familiei, se cuvine să avem în vedere definiţia moralei şi caracterul ei peren, care a străbătut veacurile căutând să reglementeze relaţia omului cu Dumnezeu, pe verticală, şi a omului (credinciosului!) cu semenul său, pe orizontală. „Dumnezeu-Fiul, ca persoană, trăieşte viaţa noastră, pentru ca noi să o trăim pe a Lui. Persoana e, încă o dată,

revelatoare şi comunitară; revelează fiinţa, care în sinea ei e iubire, şi o comunică."[284]

Iisus Hristos le comunică iubirea Sa celor doi, bărbatul şi femeia, care-şi făgăduiesc credincioşie şi viaţă morală în căsnicia lor, atunci când primesc binecuvântarea preotului la taina căsătoriei. „Femeia nu este stăpână pe trupul său, ci bărbatul; asemenea, nici bărbatul nu este stăpân pe trupul său, ci femeia" (I Cor. 7, 4).

Prin cele enunţate, Apostolul Pavel arată că aceia care s-au unit în faţa Sfântului altar formează un singur trup şi unirea conjugală în doi trebuie să dăinuie în iubirea reciprocă, pentru a învinge toate cele potrivnice. Şi astfel, cei doi vor vieţui avându-L ca model pe Hristos.

Pentru a deveni lucrătoare, iubirii conjugale i s-a conferit, de către Dumnezeu Sfinţitorul Sfântul Duh, darul credincioşiei, ca cei doi să obţină cununa vieţii: „Fii credincios până la moarte, şi îţi voi da cununa vieţii" (Apoc. 2, 10).

Combătând păcatul desfrâului, Sfântul Apostol Pavel cere ca cel care continuă într-o astfel de stare să fie scos din comunitatea creştină în care trăieşte: „pe unul ca acesta să-l daţi satanei spre pieirea trupului, pentru ca sufletul să se mântuiască în ziua Domnului Iisus!" (I Cor. 5, 5). Întrucât căsătoria, prin care se întemeiază familia creştină, este chipul unirii Lui Hristos cu Biserica (Efes. 5, 23-32), Apostolul cere ca „cinstită să fie nunta în toate şi patul nespurcat. Iar pe desfrânaţi îi va judeca Dumnezeu" (Evr. 13, 4).

Această bogată exemplificare a învăţăturii Domnului Iisus Hristos, exprimată de Sfinţii Apostoli în Epistolele

lor, era o necesitate pentru Biserica creştină. „Creştinismul primar nu putea porni în lume cu un cult religios lipsit de orice temei anterior şi nici cu unul împrumutat de la cultele păgâne ale vremii.”[285] Acelaşi raţionament este valabil şi pentru aspectul moral care trebuia să guverneze familia care s-a sfinţit prin taina căsătoriei, taină ce face parte din cultul religios creştin.

Sfaturile date de Sfântul Apostol Pavel cu privire la căsătoria mixtă (căsătoria dintre un creştin şi un necreştin) rămân mărturie peste veacuri a toleranţei religioase a creştinilor: „Bărbatul necredincios” – preciza Apostolul Pavel – „se sfinţeşte prin femeia credincioasă şi femeia necredincioasă se sfinţeşte prin bărbatul credincios” (I Cor. 7, 14), fiindcă, „altfel, copiii voştri ar fi necuraţi” (I Cor. 7, 14).

Sfinţii Apostoli nu puteau să vorbească despre armonia conjugală fără să le recomande celor căsătoriţi postul şi rugăciunea. Tulburat de ceea ce constata că se întâmplă în Corint, Sfântul Apostol Pavel le cere soţilor creştini din acest oraş: „Să nu vă lipsiţi unul de altul decât prin bună înţelegere, pentru un timp, ca să vă îndeletniciţi cu postul şi cu rugăciunea; şi apoi să fiţi din nou împreună, ca nu cumva satana să vă ispitească prin neputinţa voastră de a vă stăpâni” (I Cor. 7, 5). Analizând textul, observăm că Apostolul Pavel nu le impune celor căsătoriţi să se retragă din societatea în care îşi duc existenţa, pentru a trăi în post şi rugăciune, ci accentuează, ca un adevărat pedagog al Lui Hristos, „să vă lipsiţi unul de altul decât prin bună înţelegere”; cu alte cuvinte, soţul care doreşte postul şi rugăciunea bun lucru doreşte, dar aceasta să se înfăptuiască cu consimţământul celuilalt soţ. Altfel, postul şi rugăciunea

încetează să mai fie mijloc de sporire duhovnicească între cei doi, şi familia creştină poate să-şi piardă unitatea, căci satana lucrează, şi atunci deşertul nu se mai transformă „în păşune spirituală, în pajişte a sfinţilor”[286].

Plecând de la sfaturile Sfântului Apostol Pavel, tradiţia Bisericii a introdus la Taina cununiei rugăciunea: „...dă-le lor (adică mirilor!) bună înţelegere sufletească şi trupească... păzeşte-i în pace şi bună înţelegere. Arată nunta lor cinstită, fereşte patul lor neîntinat. Binevoieşte să-şi petreacă viaţa lor fără prihană. Şi-i învredniceşte pe dânşii să ajungă bătrâneţi fericite, cu inimă curată împlinind poruncile Tale”[287].

Apostolul Neamurilor lăsa libertate celor care doreau să retrăiască, „asemenea lui Noe în arca sa, experienţa umanităţii sustrase, prin mila Lui Dumnezeu, lumii contaminate. Cu acest recul, ei măsurau profunzimea căderii şi lacrimile lor de penitenţă amestecau apele potopului cu cele ale botezului. Printre ramuri şi în bătaia vântului, ei duceau viaţa păsărilor îmbătate de cer şi de Dumnezeu”[288]; şi aceştia erau părinţii deşertului, cei care depuneau în faţa Lui Dumnezeu votul fecioriei. Dar aceasta, Sfântul Pavel o spune „ca un sfat, nu ca o poruncă” (I Cor. 7, 6), adică nu presupunea obligativitatea legii Lui Hristos.

Sfinţii Apostoli, evrei de origine şi trăind, până la chemarea la apostolat, sub legea lui Moise, vedeau în nuntă, ca scop principal, înmulţirea neamului omenesc, naşterea de prunci. După ce au cunoscut însă învăţătura dumnezeiască a Domnului Iisus Hristos, au înţeles că, în familie şi pentru familie, pruncii devin un liant puternic; părinţii

având responsabilitate mare faţă de copii, precum şi copiii să-i cinstească pe părinţii lor. În familia creştină, copiii „sporesc în mod esenţial comuniunea dintre soţi, prin responsabilitatea comună, în care ei se unesc, deci adâncesc esenţa căsătoriei, care fără copii se sărăceşte de substanţa spirituală interioară”[289]. În această privinţă, ilustrative sunt cele scrise de Apostolul Pavel în Epistola I Timotei: „Ea se va mântui prin naştere de copii, dacă cu simplitate rămâne în credinţă, în iubire şi în sfinţenie” (I Tim. 2, 15).

Dacă Eva a fost amăgită şi s-a făcut călcătoare de poruncă şi la rândul ei l-a amăgit şi pe Adam, familia creştină, respectiv soţul şi soţia care rămân cu înţelepciune în credinţa cea întru Hristos, Domnul, în Dragoste şi în sfinţenie, se mântuieşte prin naştere de prunci. Iar Atunci când sunt binecuvântaţi şi primesc, prin puterea Duhului Sfânt, să aibă copii, Apostolul îndeamnă părinţii să-şi crească odraslele astfel: „Şi voi, părinţilor, nu-i întărâtaţi pe copiii voştri, spre mânie; dimpotrivă, creşteţi-i întru învăţătura şi cercetarea Domnului” (Efes. 6, 4). Iar soţii care detestă naşterea de prunci devin „o unitate egoistă în doi”[290].

Cei care, din diferite pricini omeneşti, nu pot aduce pe lume copii nu au închise porţile spre viaţa veşnică, întru lumina Lui Hristos, deoarece „prin naşterea de fii”, aşa cum arăta Sfântul Apostol Pavel, se obţine mântuirea în măsura în care femeia rămâne „în credinţă, în iubire şi sfinţenie”. Înţelegem deci că naşterea de prunci, fără să fie însoţită de celelalte mijloace menţionate, nu duce familia creştină la câştigarea mântuirii; naşterea de prunci rămânând o „harismă” (un dar!) care nu este absolut necesară

pentru mântuire, iar în familia unde lipseşte această „harismă", cuplul (soţul şi soţia) o poate înlocui prin alte şi alte „harisme" pe care le vor primi ei de la Dumnezeu, ca răspuns la credinţa lor adevărată.

Sfântul Apostol Pavel, în Epistola către Coloseni, zice: „Copiilor, întru toate ascultaţi-i pe părinţii voştri, căci aceasta este bineplăcut Domnului" (Colos. 3, 20), iar părinţilor le face recomandarea de a-i iubi pe copiii lor: „Părinţilor, nu-i întărâtaţi pe copiii voştri, ca să nu se deznădăjduiască" (Colos. 3, 21). Rezultă deci că este de datoria părinţilor să organizeze şi să dirijeze creşterea copiilor într-un mediu adecvat, creştinesc; nu prin impunerea forţei celui mai mare, ci educaţia creştinească să fie liber consimţită, ca astfel raporturile dintre părinţi şi copii să se sprijine pe învăţătura dumnezeiască a Mântuitorului Hristos şi pe îndemnul creştinesc al Sfinţilor Săi Apostoli. Numai aşa iubirea devine temelia întregii educaţii a copiilor. Iar în familia creştină unde lucrează iubirea, copiii nu sunt lipsiţi de bunăcuviinţă şi nu devin obstacole (copiii!) pentru admiterea tatălui lor la taina preoţiei[291].

Sfântul Apostol Pavel accentuează rolul pe care trebuie să-l joace părinţii, respectiv familia, în educarea religioasă a copiilor: „Plin sunt şi de amintirea neprefăcutei credinţe care este în tine, aceea care mai întâi s-a sălăşluit în bunica ta Loida şi în mama ta Eunichi, şi despre care sunt încredinţat că este şi întru tine" (II Tim. 1, 5; cf. şi I Petru 1, 18).

Prin epistolele sale, Sfântul Pavel îi îndeamnă pe cei care se căsătoresc să îndeplinească preceptele evanghelice faţă de copiii lor şi faţă de ei înşişi. Virtuţile căminului fa-

milial, sprijinul reciproc, leac împotriva singurătăţii, gânduri alese, săvârşirea faptelor bune.

Părinţii, pe lângă îndemnurile de ordin moral pe care le au faţă de copiii lor, au obligaţia părintească să protejeze şi să se îngrijească şi de viaţa fizică, de situaţia materială a fiilor lor. „...Fiindcă nu copiii sunt datori să agonisească pentru părinţi, ci părinţii pentru copii" (II Cor. 12, 14). Mai mult, Sfântul Apostol Pavel consideră că neîndeplinirea acestei obligaţii duce la lepădarea de credinţă: „Dacă însă cineva nu poartă de grijă alor săi, şi mai ales de cei din casa lui, acela s-a lepădat de credinţă şi e mai rău decât un necredincios" (I Tim. 5, 8).

Dar toate acestea, părinţii trebuie să le înfăptuiască printr-o raţiune luminată de credinţa în Domnul Iisus Hristos, Care spune: „Toate câte veţi cere, rugându-vă cu credinţă, veţi primi" (Mt. 21, 22).

Încă din epoca apostolică, familiile au fost şi focar de iradiere a învăţăturii Lui Hristos. Ele au fost, de altfel, primele lăcaşuri de rugăciune, în care S-a proslăvit Hristos Cel Înviat a treia zi după Scripturi, şi unde membrii familiei s-au împărtăşit de Hristos Cel Euharistic. O astfel de Biserică a Lui Hristos a fost şi aceea din casa Lidiei din Filipi (F. Ap. 16, 15, 31-34), aceea din casa lui Acvila şi Priscila (I Cor. 16, 19), precum şi cele din casa lui Nimfas (269), a lui Filimon (Filim. v. 2) etc.

Dar, revenind la relaţia ce trebuie să guverneze familia creştină, Sfântul Apostol Pavel, adresându-se de această dată copiilor, aminteşte în Epistola către Efeseni a cincea poruncă din Decalog; nu înainte însă de a le cere copiilor să asculte de părinţii lor: „Copii, ascultaţi întru

Domnul de părinţii voştri, căci aşa este drept. Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta (...), ca să-ţi fie bine şi să trăieşti ani mulţi pe pământ" (Efes. 6, 1-2).

Şi pentru ca să aibă copiii un model de urmat, Apostolul Pavel Îl dă ca exemplu de ascultare pe Fiul Lui Dumnezeu, Iisus Hristos, care a ascultat de Tatăl Ceresc, „S-a smerit pe Sine făcându-Se ascultător până la moarte, şi încă moarte pe cruce!" (Filip. 2, 8).

Trăind învăţătura Lui Hristos, Sfinţii Apostoli au văzut în familie o instituţie sfinţită de Dumnezeu, şi care, la rândul ei, poate să sfinţească, prin harul pogorât de la Domnul Iisus Hristos, pentru Dumnezeu Sfinţitorul, Sfântul Duh, pe cei cu care intră în contact, căci nu în zadar membrii familiei erau numiţi de Apostoli cu apelativul „sfinţi" (Rom. 1, 7; I Cor. 1, 2; Efes. 1, 1; Filip. 1, 1).

Concluzionând, putem spune că elementele de bază ale familiei, pe care le aflăm în viaţa şi predica Mântuitorului, se regăsesc din plin în scrierile Sfinţilor Apostoli. Mai mult, la Sfinţii Apostoli, principiile enunţate de Mântuitorul, privind familia creştină, au fost reafirmate, dezvoltate şi actualizate potrivit cerinţelor concrete ivite în sânul diferitelor comunităţi creştine, locale, constituie într-un cadru etnic şi geografic bine precizat.

NOTE BIBLIOGRAFICE

[1] NICOLAE, Mitropolitul Banatului, *Învăţături ale Bisericii Ortodoxe*, Timişoara, 1987, p. 244.

[2] Cf. Sf. GRIGORE DE NISSA, *Despre facerea omului*, 3, în P.G., XLIV, col. 136A.

[3] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia la Psalm*, 139, 1, în P.G., LV, 419; *Omilia 23, 5, la Geneză*, în P.G., LIII, 202 D; Cf. L. MEYER, *Saint Jean Chrysostome maître de la perfection chrétienne*, Paris, 1933, p. 111.

[4] Idem, *Omilia 9, 3 la Geneză*, în P.G., LIII, 78 B; Cf. L. MEYER, *Op. cit.*, p. 112, 206, 207.

[5] Cf. IUSTIN Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Tryphon*, V, apud. Pr. Prof. I. RĂMUREANU, *Concepţia Sfântului Iustin Martirul şi Filozoful despre suflet*, în S.T., X (1958), nr. 7-8, p. 407.

[6] Cf. A. PUECH, *Les Apologistes grecs du II-e siecle de notre ere*, Paris, 1912, p. 128.

[7] *Epistola către Diognet*, Cap. XII, 3, trad. D. Fecioru, în P.S.B., 1, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1979, p. 345.

[8] *Ibidem*, XII, 2, p. 345.

[9] Pr. Prof. Dr. D. GH. POPESCU, *Teologia şi Cultura*, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1993, p. 142.

[10] *Ibidem*.

[11] *Ibidem*.

[12] *Ibidem*, p. 144.

[13] *Ibidem*, p. 145.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

[16] Cf. Sf. AMBROZIE, *Despre rai*, 10, 48, P.L., XIV, 298.

[17] Cf. Sf. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Despre Treimea Sfântă şi de o fiinţă*, 4, în P.G., LXXV, 908.

[18] Cf. FACERE, II, 20.

[19] Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Scrieri. Partea întâia. Omilii la Facere* (I); Om. XIV, III, trad. Pr. D. Fecioru, în P.S.B., 21, Edit. I.B.M., 1987, p. 159.

[20] Cf. Sf. IONA GURĂ DE AUR, *Om. la Facere*, 15, 4, 12, în P.G., 53, 123.

[21] Idem, *Omilii la Facere. Omilia a XV-a*, cap. IV, în P.S.B., 21, trad. Pr. D. Fecioru, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1987, p. 172-173.

[22] *Ibidem*, p. 173.

[23] Cf. Diacon CONSTANTIN VOICU, *Teologia muncii la Sfântul Ioan Gură de Aur şi actualitatea ei*. Teză de doctorat, Sibiu, 1975, p. 66 (extras din M.A., 1975, nr. 3-5, p. 255).

[24] Pr. Dr. IOAN MIRCEA, *Dicţionar al Noului Testament*, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1995, p. 86.

[25] Cf. Sf. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentar la Romani*, 5, 18, în P.G., LXXIV, 789.

[26] Cf. Sf. TEOFIL AL ANTIOHIEI, *Către Autolic*, 2, 27, în P.G., VI, 1093.

[27] Cf. H. ANDRUTSOS, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, trad. Pr. D. Stăniloae, p. 170.

[28] Cf. Sf. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentar la Epistola către Romani*, 5, 18, în P.G., LXXIV, 789.

[29] *Ibidem*, în P.G., LXXIV, 789.

[30] Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre cele de o fiinţă; Contra Anomeilor*, 12, în P.G., XLVIII, 810.

[31] Pr. Prof. Dr. DUMITRU STĂNILOAIE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1978, p. 493.

[32] Cf. Pr. Drd. STELIAN TOFANĂ, *Învierea Mântuitorului Hristos – chezăşia învierii noastre*, în Ortodoxia, XXXVIII (1986), nr. 3, p. 130-131.

[33] Pr. N. CHIŢESCU, Pr. Prof. ISIDOR TODORAN şi Pr. Prof. I. PETREUŢĂ, *Teologia dogmatică şi simbolică*, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1958, p. 511.

[34] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Homélies sur l'épitre aux Ephésiens. Homélie XX*, 3, în Oeuvres complètes de Saint Jean Chrysostome, trad. par l'Abbé J. Bareille, tom., XVIII, Paris, 1872, p. 385.

[35] *Ibidem*.

[36] Pr. Dr. IOAN MIRCEA, *Nunta*, în *Dicţionar al Noului Testament*, Edit. I.B.M., 1995, p. 360.

[37] NICOLAE, Mitropolitul Banatului, *Învăţături ale Bisericii Ortodoxe*, Timişoara, 1987, p. 245.

[38] Apud P. EVDOKIMOV, *Sacrament de l'amour*, Paris, 1962, p. 175.

[39] *Ibidem*, p. 175.

[40] *Ibidem*.

[41] Arhim. CLEOPA ILIE, *Despre credinţa ortodoxă*, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1981, p. 159.

[42] Pr. Prof. Dr. D. STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 3, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1978, p. 183.

[43] *Ibidem*, p. 180.

[44] Apud Pr. D. STĂNILOAE, *Op. cit.*, p. 180; cf. P.G., LXII, 135.

[45] Apud P. EVDOKIMOV, *Sacrament de l'amour*, Paris, 1962, p. 119.

[46] Pr. Prof. D. STĂNILOAE, *Op. cit.*, p. 184.

[47] Sf. SIMEON AL TESALONICULUI, *Despre cinstita nuntă (Povăţuirea către miri)*, cap. 282, apud, Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă, Edit. Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1962, p. 304-305.

[48] P.G. FLOROVSKY, *Révelation, Expérience, Tradition (Fragmentes théologiques)*, în La Tradition. La Pensée orthodoxe, no. XVII/5, Edit. L'Age d'Homme, 1992, p. 55.

[49] Pr. Drd. STELIAN TOFANĂ, *Unitatea creştinilor în eforturile de apărare a păcii şi vieţii în lume după Noul Testament*, în S.T., XXXVIII (1985), nr. 5-6, p. 369.

[50] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri, Partea a II-a, Stromatele*, II, 137, 1, trad. Pr. D. Fecioru, P.S.B., 5, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1982, p. 181.

[51] *Ibidem*, III, XII, 82.4, trad. Pr. D. Fecioru, P.S.B., 5, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1982, p. 223.

[52] *Ibidem*, p. 224.

[53] METODIU DIN OLIMP, *Banchetul sau Despre castitate*, II, 2, trad. de Pr. Prof. Constantin Corniţescu, în P.S.B., 10, Bucureşti, 1984, p. 53.

[54] *Ibidem*, II, 2, p. 53.

[55] *Ibidem*, II, 1, p. 53.

[56] *Ibidem*, II, 1, p. 52.

[57] *Ibidem*, II, 1, p. 53.

[58] *Ibidem*, II, 1, p. 53.

[59] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Pedagogul*, II, X, 83, 1-3, trad. Pr. D. Fecioru, în vol. Clement Alexandrinul, „Scrieri". Partea întâi, P.S.B., 4, I.B.M., Bucureşti, 1982, p. 278.

[60] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Despre feciorie*, 14, în P.G., XLVIII, 544.

[61] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Om. Fac.* I, XVIII, IV, în P.G., LIII, 153.

[62] Idem, *Om. Mt.*, LIX, VII, în P.G., LVIII, 583.

[63] TEOFIL AL ANTIOHIEI, *Trei cărţi către Autolic*, II, 14, în P.S.B., 2, p. 313.

[64] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Om. Evr.*, XXIV, în P.G., LXIII, 168 (trad. rom., p. 287).

[65] Iov, 18, 17.

[66] I Regi, 24, 22.

[67] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Om. Despre vorba apostolului...*, P.G., LXIII, 46.

[68] Idem, *Om. Fac.* I, XXI, IV, în P.G., LIII, 180, trad. cit., p. 251.

[69] Pr. Prof. Dr. NICOLAE NECULA, *Biserică şi cult pe înţelesul tuturor*, Edit. Europartner, Bucureşti, f.a., p. 154.

[70] *Ibidem*, p. 155.

[71] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Lauda lui Maxim. Cu ce femeie trebuie să ne căsătorim*, trad. Pr. Dr. D. Fecioru, în M.M.S., LVI (1980), nr. 3-5, p. 357.

[72] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Om. Fac.* XV, în P.G., LIII, 120 (trad. rom., p. 168).

[73] Idem, *Om. I Cor.*, XXXIV, în P.G., LXI, 290 (trad. rom. p. 473).

[74] *Ibidem*, XXV, 4, în P.G., LXI, 210-211.

[75] Diacon CONSTANTIN VOICU, *Teologia muncii la Sfântul Ioan Gură de Aur şi actualitatea ei* (Teză de doctorat), Sibiu, 1975, p. 93.

[76] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Om. I Cor.*, XXXIV, în P.G., LXI, 291-292.

[77] Vezi Diac. CONSTANTIN VOICU, *Teologia muncii...*, p. 92-100.

[78] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentar la Epistola către Efeseni*, XX, trad. Arhim. Th. Athanasiu, Iaşi, 1902, p. 210-211; Cf. P.G., LXII, 148.

[79] Pr. GH. T. TILEA, *Probleme fundamentale în opera moral-socială a Sfântului Ioan Gură de Aur. III. Familia creştină*, Bucureşti, 1947, p. 15.

[80] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Epistola I către Tesalonicieni, Om. V, 5*, în P.G., LXII, 499-500; Cf. Pr. GH. T TILEA, Op. cit., p. 5-6.

[81] Pr. GH. T. TILEA, *Probleme fundamentale...*, p. 3.

[82] Cf. Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Om. la Geneză*, XIV, 4 în P.G., LIII, 116; *Om. XV*, 1-3, în P.G., LIII, 118-122.

[83] Pr. GH. T. TILEA, *Op. cit.*, p. 4.

[84] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri, Partea a II-a, Stromatele*, III, XII, 82.1, trad. D. Fecioru, P.S.B., 5, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1982, p. 223.

[85] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Op. cit.*, III, XII, 85.2, p. 225.

[86] *Ibidem*, III, XII, 4, p. 222.

[87] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Op. cit.*, III, XII, 82.4, p. 223.

[88] Sfântul IUSTIN MARTIRUL ŞI FILOZOFUL, *Apologia Întâia*, XXIX, trad. Pr. Prof. Olimp M. Căciulă, în Apologeţi de limbă greacă, P.S.B., 2, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1980, p. 44.

[89] Apud. Pr. Dr. IOAN DURĂ, *Trei învăţături duhovniceşti din „Limonariu" lui Ioan Moshu* (545-619), în Mărturie Ortodoxă (Revista Comunităţii Ortodoxe Române din Olanda), VII (1988), nr. 11, p. 16.

[90] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromatele*, III, XII, 90, 5, trad. Pr. D. Fecioru, în vol. „Clement Alexandrinul, Scrieri, Partea a II-a", P.S.B., Edit. I.B.M., Bucureşti, 1984, p. 227.

[91] *Ibidem*, III, XI, 67, 1, p. 216.

[92] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentar la Epistola către Evrei*, XXX, trad. Th. Atanasiu, Ep. Romanului, Bucureşti, 1923, p. 352-353; Cf. P.G., LXIII, 210.

[93] A se vedea, de exemplu, Sfântul CIPRIAN, *De habitu virginum*, în PL, IV, 439-464; METODIU DE OLIMP, *Banchetul sau Despre castitate*, IV, 1-2, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Corniţescu, în vol. Sfântul Grigore Taumaturgul şi Metodiu de Olimp, Scrieri, P.S.B., 10, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1984, p. 68, 69.

[94] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR*, Om. Fac.* I, XVIII, IV, P.G., LIII, 153 (trad. rom., p. 214).

[95] *Ibidem*, XVIII, III, în P.G., LIII, 153 (trad. rom., p. 213).

[96] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Despre feciorie*, 14, în P.G., XLVIII, 544.

[97] Idem, *Om. Fac.* (1) XVIII, IV, trad. cit., p. 214; cf. P.G., LIII, 154.

[98] Idem, *Cuvântul*, IV, 1, la Fac., în P.G., LIV, 594.

[99] Idem*, Om. Fac.* (II), LIX, III, trad. cit., p. 260; cf. P.G., LIV, 517.

[100] *Ibidem*; cf. P.G., LIV, 518.

[101] Idem, *Om. Efes.* XX, trad. cit., p. 191; cf. P.G., LXII, 135.

[102] *Ibidem*; c.f., P.G., LXII, 135.

[103] *Ibidem*.

[104] *Ibidem*; c.f. P.G., LXI, 289.

[105] Idem, *Om. Efes.* II, trad. cit., p. 19-20; cf. P.G., LXII, 20.

[106] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri. Partea a II-a. Stromatele*, III, XII, 90.4, trad. D. Fecioru, P.S.B., 5, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1982, p. 227.

[107] Sfântul VASILE CEL MARE, *Comentar la psalmi*, trad. Pr. Olimp Căciulă, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1943, p. 171.

[108] *Nouveau Dictionaire Biblique*, revisé et argumenté, Editions Emmas, Suisse, 1992, p. 820.

[109] *Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă*, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1992, p. 400.

[110] Pr. Prof. Dr. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Vol. 3, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1978, p. 183.

[111] NICHIFOR CRAINIC, *Ortodoxia, concepţia noastră de viaţă*, în S.T., XLV (1954), nr. 3-4.

[112] PAUL EVDOKIMOV, *Femeia şi mântuirea lumii*, Edit. Christiana, Bucureşti, 1995, p. 159.

[113] LITURGHIER, *Rugăciunea dinaintea Sfîntei Împărtăşanii*, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1974, p. 248 ş.u.

[114] PAUL EVDOKIMOV, *Op. cit.*, p. 158.

[115] DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, *Familia Creştină – Biserica de Acasă*, în Familia creştină azi, Edit. Trinitas, Iaşi, 1995, p. 6.

[116] ANNE-MARIE PELLETIER, *Le Cantique des Cantiques*, în „Cahiers-Evangile", nr. 85, p. 59.

[117] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentar la Sfânta Evanghelie de la Luca*, Edit. Pelerinul Român, Oradea, 1998, p. 83.

[118] ILIE MINIAT, Episcop de Kalavrita, *Didahii şi Predici*, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Fecioru, Edit. Buna Vestire, Bucureşti, 1995, p. 392.

[119] JACQUES JULLIEN, *Demain la famille*, Edit. Mame, Paris, 1992, p. 23 ş.u.

[120] ILIE MINIAT, *Episcop de Kalavrita*, Op. cit., p. 393.

[121] Pr. Prof. ILIE MOLDOVAN, *Adevărul şi frumuseţea căsătoriei* („Teologia iubirii", II), Alba-Iulia, 1996, p. 91.

[122] Pr. Prof. VASILE MIHOC*, Căsătoria şi familia în lumina Sfintei Scripturi. Naşterea de prunci, scop principal al căsătoriei*, în M.A., XXX (1985), nr. 9-10, p. 586.

[123] Pr. Prof. I. BRIA, *Credinţa pe care o mărturisim*, Bucureşti, 1987, p. 306.

[124] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere* (I), trad. Pr. D. Fecioru, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1987, p. 62,

[125] Sfântul MACARIE EGIPTEANUL, *Scrieri*, trad. de Pr. Prof. Dr. Constantin Corniţescu, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1992, p. 37.

[126] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Om. X*, în P.G., LXII, 366.

[127] PAUL EVDOKIMOV, *Op. cit.*, p. 158.

[128] *Culegere de predici la taina cununiei*, Edit. M.B., Timişoara, 1995, p. 14.

[129] Pr. Asist. D.G. POPESCU, *Ecleziologia romano-catolică după documentele celui de-al doilea Conciliu de la Vatican şi ecourile ei în teologia contemporană (Teză de doctorat în teologie)*, în Ortodoxia, XXIV (1972), nr. 3, p. 337.

[130] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu (Omilie) la I Timotei*, IX, trad. Arh. Th. Ploeşteanul, Bucureşti, 1911, p. 80; cf. P.G., LXII, 547.

[131] G. COMŞA, *Tineretul României*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Arad, 1933, p. 67.

[132] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Homélies sur l'épître aux Ephesièns. Homélie XXI*, 1, in Oeuvres Complètes de Saint Jean Chrysostome, trad. par l'Abbé J. Bareille, tom. XVIII, Paris, 1872, p. 401.

[133] Dr. NICOLAE MLADIN, Mitropolitul Ardealului, *Studii de Teologie Morală*, Edit. Arhiepiscopiei, Sibiu, 1969, p. 356.

[134] Vezi, Pr. At. NEGOIŢĂ, *Ideile umanitare ale creştinismului*, în S.T., III (1951), nr. 5-6, p. 349.

[135] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la epistola către Romani*, VIII, 26, în Teologia Morală Ortodoxă, Bucureşti, 1979, p. 357.

[136] STEPHANE-MARIE BARBELLION, *Itineraire chretien pour la famille*, Editions Droguet-Ardant, Paris, 1993, p. 291 ş.u. (trad. n.).

[137] Pr. Asist. V. RĂDUCĂ, *Căsătoria. Taină a dăruirii şi a desăvârşirii persoanei*, în S.T., XLIV (1992), nr. 3-4, p. 137.

[138] Pr. Prof. Dr. D. ABRUDAN, Diac. Prof. Dr. EM. CORNIŢESCU, *Op. cit.*, p. 175.

[139] Prof. Dr. CONSTANTIN C. PAVEL, *Eroismul în lumina moralei creştine*, în S.T., XLIV (1997), nr. 3-4.

[140] ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, Mitropolitul Ardealului, *Tâlcuri noi la texte vechi*, Edit. Pronostic S.R.L., Bucureşti, 1996, p. 72.

[141] Sfântul MACARIE EGIPTEANUL, *Omilii Duhovniceşti*, trad. Pr. Prof. Dr. C. Corniţescu, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1992, p. 216.

[142] *Ibidem*, 216.

[143] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Op. cit.*, p. 213.

[144] Pr. Asist. D.G. POPESCU, *Op. cit.*, p. 347.

[145] NICOLAE, Mitropolitul Ardealului, *Studii de Teologie Morală*, Sibiu, 1969, p. 356.

[146] Vezi Pr. Dr. C. COMAN, *Ortodoxia sub presiunea istoriei*, Interviuri, Edit. Bizantină, Bucureşti, 1995, p. 276.

[147] Vezi GHERASIM CRISTEA, Episcopul Râmnicului şi Argeşului, *Un paşoptist de seamă. Preotul Radu Şapcă*, Edit. Episcopiei Râmnicului şi a Argeşului, Râmnicu-Vâlcea, 1988, p. 256.

[148] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri. Partea a doua, Stromatele*, II, 92, 3-93, 1, trad. Pr. D. Fecioru, P.S.B., 5, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1982, p. 159.

[149] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, De Anna Sermo, I, 3, în P.G., 55, 636; *Adversus oppugnatores vitae monasticae*, III, 16, în P.G., XLVIII, 76.

[150] *Ibidem*, I, 4, în P.G., LIV, 637.

[151] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere* (I), XXI, III, trad. Pr. D. Fecioru, în P.S.B., 21, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1987, p. 722-723; cf. P.G., LVIII, 601.

[152] Ibidem, *Adversus oppugnatores...*, III, 8, în P.G., 47, XLVII, 262-263; Cf. Pr. GH. T. TILEA, *Probleme fundamentale în opera moral-socială a Sfântului Ioan Gură de Aur. III. Familia Creştină*, Bucureşti, 1947, p. 12.

[153] *Învăţătură a celor 12 Apostoli*, IV, 9, trad. Pr. D. Fecioru, în P.S.B., 1, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1979, p. 27.

[154] Sfântul CLEMENT ROMANUL, *Epistola către Corinteni* (I), XXI, 6-8, trad. Pr. D. Fecioru, în P.S.B., 1, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1979, p. 49.

[155] Cf. Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu (Omilia) la I Tim. IX*, trad. Arh. Th. Ploeşteanul, Bucureşti, 1911, p. 80; cf. P.L., LXV, 547.

[156] Idem, *Comentariu (Omilia) la Evrei*, XX, trad. Th. Athanasiu, Ep. Romanului, Bucureşti, 1923, p. 256; cf. P.G., LXIII, 148.

[157] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Epist. ad Timoth., OM. IX*, 2, în P.G., LXII, 546-547; Cf. Pr. GH. T. TILEA, *Op. cit.*, p. 16.

[158] *Constituţiile Apostolilor*, IV, 11, trad. I. Mihălcescu, Chişinău, 1928, p. 109.

[159] *Ibidem*, p. 109-110.

[160] *Ibidem*, p. 110.

[161] Sfântul VASILE CEL MARE, *Omilia a XXII-a către tineri*, IV, în Scrieri. Partea Întâia. Omilii şi Cuvântări, trad. D. Fecioru, P.S.B., 17, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1986, p. 571.

[162] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Homélies sur l'épitre aux Ephesiens. Homélie XXI*, 1, in Oeuvres complètes de Saint Jean Chrysostome, trad. par l'Abbé J. Bareille, tom. XVIII, Paris, 1872, p. 403.

[163] *Ibidem, Homélie XXI*, 3, 407.

[164] *Ibidem*, *Homélie XXI*, 4, 410.

[165] *Ibidem*.

[166] N. BERDIAEV, *Adevăr şi Revelaţie. Prolegomene la critica revelaţiei*, trad. I. Gyurcsik, Edit. de Vest, Timişoara, 1993, p. 81.

[167] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Om. XXXVII*, 5, în Scrieri, Partea a II-a, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1987, p. 53.

[168] Pr. Prof. G. GALERIU, *Cuvânt introductiv*, în G. Habra, Iubire şi senzualitate, Edit. Anastasia, Bucureşti, 1994, p. 3.

[169] ABD-RU-SHIN, *Dans la Lumiere de la verite*, Edit. Message du Graal, Paris, 1991, p. 92.

[170] Fericitul AUGUSTIN, *De Ordine*, II, 16, în P.L., XXXII, 1015.

[171] Sfântul GRIGORIE DE NISSA, *Marele Cuvânt Catehetic*, II.1, apud L. MERDIER, *Discours Catehetique*, Paris, 1908, p. 16.

[172] Mgr. LEON ARION, *Pericopa despre femeia cea păcătoasă din Sfânta Evanghelie după Ioan*, VII, 53 – VIII, II, în S.T., XVIII (1965), nr. 9-10, p. 538.

[173] *Ibidem*, p. 539.

[174] GIOVANNI PAPINI, *Viaţa lui Iisus*, Bucureşti, 1928, p. 289.

[175] Mgr. LEON ARION, *Op. cit.*, p. 540.

[176] Fericitul AUGUSTIN, *De trinitate*, cap. XIII, în P.L., XIII, 1027.

[177] *Nouveau Dictionaire Biblique*, revisé et augmenté, Edit. Emmas, Suisse, 1992, p. 820.

[178] Dr. VASILE GHEORGHIU, *Sfânta Evanghelie după Matei cu comentarii*, Cernăuţi, 1925, p. 558.

[179] Pr. Prof. Dr. C. CORNIŢESCU, D. CORAVU, *Rugăciunea domnească, Studiu filologic, istorico-teologic şi exegetic* (Teză de doctorat), Atena, 1979, în Ortodoxia, XXXII (1980), nr. 4, p. 635.

[180] *Ibidem*, p. 635.

[181] Cf. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN, *Familia creştină*, în Biserica şi problemele vremii, Edit. Dacia Traiana, Sibiu, 1947, p. 113.

[182] Pr. Prof. Dr. DUMITRU RADU, *Atitudinea moralei creştine ortodoxe faţă de avort, divorţ, abandonul copiilor, imoralitate etc.*, în Ortodoxia, XLVI (1994), nr. 2-3, p. 88.

[183] J.M. HUSSEY, *The orthodox church*, în The Byzantine Empire, New York, 1986, p. 27.

[184] *Din învăţăturile Sfântului Nectarie despre vieţuirea monahicească*, tr. de Pr. Dr. Ioan Dură, în Ortodoxia, XLVI (1994), nr. 2-3, p. 141.

[185] KAY W. SHURDEN, *Woman*, în Holman – Biblie Dictionnary, Nashville – Tennessee, 1991, p. 144.

[186] ARTHUR SCHOPENHAUER, *Viaţa, Amorul, Moartea*, trad. de Constantin Pestreanu, Oradea, 1994, p. 59.

[187] DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine*, IV, 7, în PG, III, 701; vezi şi trad. rom., Iaşi, 1993, p. 83.

[188] Sfântul GRIGORIE DE NISSA, *Să facem pe om*, în P.G., XLIV, 272-273.

[189] PANAYOTIS NELLAS, *Omul, animal îndumnezeit*, trad. de Ioan I. Ică jr., Sibiu, 1994, p. 67.

[190] Diac. P.I. DAVID, *Caută şi vei afla. Predici*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Calinic, Episcopul Argeşului şi Muscelului, Edit. Episcopiei Argeşului, Curtea de Argeş, 1996, p. 129.

[191] Protosinghel OLIVIAN BINDIU, *De la cuvânt la faptă. Predici*, Bucureşti, 1991, p. 28.

[192] ORIGEN, *Scrieri alese*, trad. de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga şi Zorica Laţcu, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1981, p. 44.

[193] *Actele martirice*, tipărit cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Studiu introductiv, traducere, note şi comentarii de Pr. Prof. Ioan Rămureanu, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1982, p. 108.

[194] *Ibidem*, p. 45.

[195] Pr. Lector MIHAI VIZITIU, *Familia în învăţătura Mântuitorului şi a Sfinţilor Apostoli*, în „Familia creştină azi", Edit. Trinitas, Iaşi, 1995, p. 27.

[196] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere. Omilia a XV-a*, cap. III, în P.S.B., 21, trad. Pr. D. Fecioru, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1987, p. 172.

[197] *Ibidem*, cap. II, p. 168.

[198] *Ibidem*, cap. III, p. 172.

[199] *Ibidem*.

[200] Apud. Pr. Asist. NICOLAE D. NECULA, *Doctrina şi viaţa religioasă a Bisericii copte reflectate în textele ei liturgice (rugăciune şi imne) (Teză de doctorat)*, în Ortodoxia, XXVIII (1976), nr. 3-4, p. 564.

[201] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Homélies sur les deux Epîtres aux Corinthiens. Homélie XXXIV*, 3, in Oeuvres Complètes de Saint Jean Chrysostome. Trad. par l'Abbé J. Bareille, tom. XVII, Paris, 1872, p. 169.

[202] *Ibidem*, p. 168.

[203] *Ibidem*, p. 169.

[204] *Ibidem*, p. 171.

[205] J. BLANK, *Frauen in den Jesusüberlieferung*, in Die Frau im Urchristentum, Edit. Herder, Freiburg – Basel – Wien, f.a., p. 58.

[206] *Ibidem*.

[207] Cf. E. SCHÜSSLER FIORENZA, *Die Rolle der Frau in der urchristlichen Bewegung*, in Concilium, 12 (1976), p. 3-9.

[208] Cf. R. GEIGER, *Die Stellung der geschiedenen Frau in der Umwelt des Newen Testaments*, in Die Frau im Urchristentum, Edit. Herder, Freibourg, Basel, Wien, f.a., p. 173.

[209] De reţinut că în diferitele versiuni, româneşti, ale textului de la Col. 4, 15, traducerea este eronată, fiindcă nu este vorba de „Nimfas şi Biserica din casa lui", ci de Nimfa, o femeie, şi Biserica din casa ei. (A se vedea, de pildă, Noul Testament cu Psalmi. Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod, sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Iustin, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1983; cf. NESTLE-ALAND, *Novum Testamentum Graece*, Edit. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1988, p. 530; *Die Bibel. Einheitsübersetzung der heiligen schrift*, Edit. Katholische Bibelanstalt, Stuttgart, 1980, p. 1317.

[210] G. Lohfink ţinea să precizeze că Iunias este nume de femeie. El adaugă că, până în antichitatea târzie, nu s-a întâlnit acest nume pentru persoane masculine (bărbaţi) (*Weibliche Diakone im Neuen Testament*, in Die Frau im Urchristentum, Edit. Herder, Freibourg – Basel – Wien, f.a., p. 928).

[211] IGNATIE, *Către Smirneni*, cap. XIII, trad. Pr. D. Fecioru, în P.S.B., 1, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1979, p. 186.

[212] *Ibidem*.

[213] Sfântul IGNATIE, *Către Policarp*, cap. VIII, trad. Pr. D. Fecioru, în P.S.B., 1, ..., p. 190.

[214] Cf. G. DANTZENBERG, *Zur Stellung der Frauen in den paulinischen Gemeinden*, in Die Frau in Urchristentum, Edit. Herder, Freibourg – Basel – Wien, f.a., p. 183.

[215] *Ibidem*, p. 188, 192-193.

[216] *Ibidem*, p. 221.

[217] Cf. J. BLANK, *Frauen in den Jesusüberlieferung*, in Die Frau im Urchristentum, Edit. Herder, Freiburg – Basel – Wien, f.a., p. 10.

[218] *Ibidem*, p. 54.

[219] *Ibidem*, p. 53.
[220] *Ibidem*, p. 48.
[221] *Ibidem*.
[222] Cf. R. GEIGER, *Die Stellung der geschiedenen Frau in der Umwelt des Newen Testaments*, in Die Frau im Urchristentum, Edit. Herder, Freibourg – Basel – Wien, f.a., p. 140.
[223] *Ibidem*, p. 141.
[224] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Homélies sur l'épître aux Ephésiens. Homélie XX*, 6, in Oeuvres Complètes de Saint Jean Chrysostome, trad. par. l'Abbé J. Bareille, tom. XVIII, Paris, 1872, p. 390-391.
[225] J. BLANK, *Op. cit.*, p. 63.
[226] Pr. Dr. IOAN MIRCEA, *Dicţionar al Noului Testament*, Edit. I.B.M., Bucureşti, p. 552.
[227] Cf. J. BLANK, *Op. cit.*, p. 42.
[228] Sfântul VASILE CEL MARE, *Epistola 199. Către Amfilohiu*, XVIII, Pr. T. Bodogae, P.S.B., 12, I.B.M., Bucureşti, 1988, p. 401.
[229] *Ibidem*, XXIV, p. 404.
[230] *Ibidem*.
[231] *Constituţiile Sfinţilor Apostoli*, III, 1, trad. Pr. I. Mihălcescu, Chişinău, 1928, p. 87.
[232] *Ibidem*.
[233] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentar la Sfânta Evanghelie de la Luca*, Edit. Pelerinul Român, Oradea, 1998, 240-241.
[234] PAUL EVDOKIMOV, *Vârstele vieţii spirituale*, Edit. Christiana, Bucureşti, 1993, p. 170.
[235] NICOLAE CABASILA, *Tâlcuirea dumnezeieştii Liturghii şi Despre viaţa în Hristos*, trad. rom., Bucureşti, 1989, p. 177.
[236] PAUL EVDOKIMOV, *Iubirea nebună a Lui Dumnezeu*, trad. rom., Bucureşti, 1995, p. 32-33.
[237] PAUL EVDOKIMOV, *Vârstele vieţii...*, p. 177.
[238] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Scrisori către Serapion*, în P.G., 588A, p. 127.

[239] Pr. Dr. IOAN MIRCEA, *Dicţionar al Noului Testament*. Edit. I.B.M., Bucureşti, 1995, p. 174.

[240] Pr. Prof. Dr. ION BRIA, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă*, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1994, p. 170.

[241] *Ibidem*, p. 245.

[242] *Învăţătura de credinţă ortodoxă*, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1952, p. 95-96.

[243] Pr. Prof. MIRCEA CHIALDA, *Preacurata Fecioară Maria, Maica Domnului*, în S.T., XXX (1981), nr. 5-6, p. 332.

[244] Proloagele, Vol. I, Edit. Bunavestire, Bacău, 1995, p. 366.

[245] Pr. IOAN MIRCEA, *Cuvânt la Naşterea Maicii Domnului*, în „Glasul Bisericii", nr. 9-10, 1971, p. 792.

[246] Pr. Prof. MIRCEA CHIALDA, *Op. cit.*, p. 333.

[247] Diac. Lector IOAN I. ICĂ, *Mărturisirea de credinţă a lui Mitrofan Kritopulos*, Sibiu, 1973, p. 258.

[248] Pr. BORIS RĂDULESCU, *Fecioara Maria – Născătoare de Dumnezeu*, în Glasul Bisericii, XXXV, nr. 9-10 (1976), p. 925.

[249] Pr. GH. PERVA, *Femeia în lumina creştinismului*, Edit. Diecezană, Arad, 1940, p. 9.

[250] Sf. CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cetehezele*, IV, 25, trad. Pr. D. Fecioru, Col. Izvoarele Ortodoxiei, 6, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1943, p. 123-124.

[251] Sfântul VASILE CEL MARE, *Epistola 199, Către Amfilohiu*, XVIII, trad. Pr. Prof. T. Bodogae, P.S.B., 12, I.B.M., Bucureşti, 1988, p. 401.

[252] *Ibidem*.

[253] *Ibidem*, p. 401-402.

[254] *Ibidem*, p. 402.

[255] *Ibidem*.

[256] *Ibidem*.

[257] *Ibidem*, XIX, p. 402.

[258] *Constituţiile Apostolilor*, IV, 14, trad. I. Mihălcescu, Chişinău, 1928, p. 111.

[259] Cf. J. BLANK, *Frauen in den Jesusüberlieferung*, in Die Frau im Urchristentum, Edit. Herder, Freiburg – Basel – Wien, f.a., p. 39.

[260] *Ibidem*.

[261] R.P. COULET, *Le Problème de la famille*, vol. I. *La Crise du foyer*, Edit. Spes, Bordeaux, 1924, p. 13.

[262] Cf. HRISTOS ANDROUTSOS, *Sistem de Morală*, trad. Dr. I. Lăncrăjan şi Prof. Ermis Mudopoulos, Sibiu, 1947, p. 300.

[263] Cf. H. LESÊTRE, *Mariage*, în P. Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, col. 770.

[264] Cf. FUSTEL DE COULANGE, *La cité antique*, Paris, 1927, p. 90-100.

[265] Cf. Mgr. GHEORGHE PAPUC, *Viaţa creştină după Epistolele Sfântului Apostol Pavel*, în S.T., VII (1955), nr. 5-6, p. 359.

[266] Pr. Prof. Dr. DIONISIE STAMATOIU, *Despre parabolele Mântuitorului*, în Mitropolia Olteniei, XLIX (1997), nr. 1-3, p. 132.

[267] Cf. Protos. Lector Dr. JUSTINIAN CÂRSTOIU, *Împărăţia cerurilor, scopul final al omului*, în S.T., XLIX (1997), nr. 3-4, p. 166.

[268] Pr. Prof. Dr. DIONISIE STAMATOIU, *Istoricul interpretării Sfintei Scripturi*, în M.O., XLVII (1995), nr. 1, p. 28.

[269] Pr. Prof. CONSTANTIN GALERIU, *Preoţia, taină şi slujire în viaţa Bisericii*, în Ortodoxia, XXXIV (1982), nr. 4, p. 540.

[270] *Studiul Noului Testament*, întocmit de P.C. Deacon NICOLAE I. NICOLAESCU, P.C. Pr. GRIGORIE MARCU şi P.C. Pr. SOFRON VLAD, Ediţia a doua, Edit. I.B.M., 1977, p. 130-131.

[271] Pr. Prof. Dr. D. STĂNILOAE, *Sfânta Tradiţie. Definirea noţiunii şi întinderea ei*, în Ortodoxia, XVI (1964), nr. 1, p. 47.

[272] FERICITUL AUGUSTIN, *De Trinitate...*, în P.L., XIII, 1027.

[273] Mgr. CONSTANTIN I CORNIŢESCU, *Studiu comparativ între marele cuvânt catehetic al Sfântului Grigorie de Nissa şi manualul către Laurenţiu al Fericitului Augustin*, în Ortodoxia, XVI (1964), nr. 1, p. 122.

[274] PAUL EVDOKIMOV, *Femeia şi mântuirea lumii*, Asociaţia filantropică medicală creştină Christiana, Bucureşti, 1995, p. 181.

[275] HR. ANDRUTOS, *Simbolica*, Edit. Centrul Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955, p. 321.

[276] IRINEU MIHĂLCESCU, *Op. cit.*, p. 275.

[277] Sfântul GRIGORIE CEL MARE, *(Dialogul), Cartea regulei pastorale*, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1996, p. 35.

[278] PAUL EVDOKIMOV, *Taina iubirii...*, p. 164.

[279] Pr. Asist. LIVIU STREZA, *Biserica, locaş de închinare*, în Ortodoxia, XXXIV (1982), nr. 4, p. 569.

[280] Lector Dr. CEZAR VASILIU, *Participarea şi activitatea profesorilor români de teologie la dialogurile interconfesionale*, în Ortodoxia, XXXI-II (1981), nr. 4, p. 548.

[281] Pr. Prof. ION BRIA, *Credinţa pe care o mărturisim*, Bucureşti, 1987, p. 305.

[282] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariile sau Explicarea Epistolei către efeseni*, trad. De Arhim. Atanasiu, Iaşi, 1902, Om. XX, p. 194.

[283] AL. SCHMEMAN, *Pour la vie du monde*, Edit. Desclée, p. 102.

[284] Părintele GALERIU, *Jertfă şi Răscumpărare*, Edit. Harisma, p. 144.

[285] Pr. Prof. D. STĂNILOAE, *Ortodoxia românească şi patria*, în Ortodoxia, XXXII (1980), nr. 4, p. 591.

[286] PAUL EVDOKIMOV, *Înnoirea spiritului*, Edit. Pandora, Târgovişte, 1997, p. 181.

[287] *Aghiasmatar*, tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod şi cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ediţia a cincea, Edit. I.B.M., Bucureşti, 1992, p. 88.

[288] Idem, p. 185.

[289] Pr. Prof. Dr. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 3, Bucureşti, 1978, p. 180.

[290] *Ibidem*, p. 193.

[291] Pr. Prof. Dr. GRIGORE MARCU, *Sfântul Apostol Pavel despre modelul de vieţuire creştinească*, în S.T., II (1957), nr. 1-2, p. 8.

LISTĂ DE ABREVIERI

B.O.R.	– Revista „Biserica Ortodoxă Română", Bucureşti
B.S.	– Colecţia „Bibliotheca Sacra"
I.B.M.	– Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
M.A.	– Revista „Mitropolia Ardealului", Sibiu
M.B.	– Revista „Mitropolia Banatului"
M.O.	– Revista „Mitropolia Olteniei", Craiova
M.M.S.	– Revista „Mitropolia Moldovei şi a Sucevei"
I Om.	despre Căsătorie – Sfântul Ioan Gură de Aur, *La cuvântul Apostolului*: Din pricina aprinderii fiecare să-şi aibă femeia sa" (I Cor. 7, 2), P.G., LI, 207-218, tradusă în româneşte de N. Marinescu, *Studii omilitice asupra celor trei cuvântări ale Sfântului Ioan Chrisostom despre căsătorie şi traducerea lor*, teză pentru licenţă, Bucureşti, 1908.
A II-a Om.	despre Căsătorie – Idem, La (cuvintele): „Femeia este legată prin lege atâta vreme cât trăieşte bărbatul ei. Iar dacă bărbatul ei va muri, este liberă să se mărite cu cine vrea, numai întru Domnul. Dar mai fericită este dacă române aşa" (I Cor. 7, 39-40), P.G., LI, 217-226, tradusă în româneşte de M. Marinescu, Op. cit., Bucureşti, 1908.

A III-a Om. despre Căsătorie – Idem, *Lauda lui Maxim şi ce soţii să ne alegem*, P.G., LI, 225-242, tradusă în româneşte de M. Marinescu, Op. cit., Bucureşti, 1908.

Om. Evr. – Idem, *Comentariu la Epistola către Evrei*, P.G., LXIII, 9-236; traducere în româneşte, în vol.: *Comentariile sau explicarea Epistolei către Evrei a celui întru sfinţi Părintele nostru Ioan Chrisostom* (expusă din însemnări, după moartea lui, de Constantin Presviterul Antiohiei), trad. din limba elină, de Theodosie Athanasiu, episcop al Romanului, *Viaţa şi activitatea Sfântului Ioan Chrisostom*, Bucureşti, 1923.

Om. Fac. (I) – Idem, *Omilii la Facere*, P.G., LIII, 23-386, traducere în româneşte în vol.: *Scrieri, partea întâia, Omilii la Facere (I)*, trad., introd., indici şi note de Pr. D. Fecioru, Col. P.S.B., 21, I.B.M., Bucureşti, 1987.

Om. Fac. (II) – Idem, Omilii la Facere, P.G., LIV, 385-580, traducere în româneşte, în vol.: Scrieri, partea a doua, Omilii la Facere (II), trad., introd., indici şi note de Pr. D. Fecioru, Col. P.S.B., 23, I.B.M., Bucureşti, 1994.

P.G. – Colecţia lui J.P. Migne, „Patrologia Graeca"

P.L. – Idem, „Patrologia Latina"

P.S.B. – Colecţia „Părinţi şi Scriitori Bisericeşti"

R.T. – „Revista Teologică"

S.T. – Revista „Studii Teologice", Bucureşti

Aprecieri critice la adresa teologului Leon Dură (selectiv)

† TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Cucernicia Voastră,

Am primit cu multă bucurie duhovnicească ultima carte a Prea Cucerniciei Voastre, „Ortodoxia, amfora Patriarhului Iacov", pe care aţi avut dragostea să ne-o dăruiţi.

Mulţumindu-Vă pentru acest volum, Vă împărtăşim părinteasca noastră binecuvântare".

Bucureşti, nr 74/11 marite 2003

† Dr. ANTONIE
MITROPOLIT AL TRANSILVANIEI

„...Rog pe Dumnezeu să vă binecuvânteze străduaniile şi să vi le încununeze cu roade bogate, de folos sufletului şi vieţii".

1 martie 2002

† TEOFAN
MITROPOLITUL OLTENIEI

„Cucernice Părinte,

Am primit cercetările teologice pe care le semnaţi în volumul „Ortodoxia, Amfora Patriarhului Iacov".

Mulţumesc pentru gândul bun şi pentru dedicaţie.

Dumnezeu să vă rostuiască însutit osteneala scriitoricească!"

4 martie 2003

† NICOLAE
MITROPOLIT AL BANATULUI

„Părinte Profesor,

Am primit cărţile „Mărturisirea" şi „Urcuşuri apofatice ale minţii" pentru care Vă mulţumesc.

Bunul Dumnezeu să Vă ajute să publicaţi şi altele tot atât de interesante şi valoroase.

Cu sincere bune doriri, "".

16 septembrie 2001

† BARTOLOMEU VALERIU ANANIA
ARHIEPISCOPUL VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI

„P.C. Pr. Leon Dură,

Vă mulţumesc călduros pentru noua carte, „Ortodoxia, Amfora Patriarhului Iacov" şi, în aşteptarea altora, Vă doresc tot binele de la Dumnezeu, Părintele nostru".

17 martie 2003

† GHERASIM
EPISCOPUL RÂMNICULUI

„Prea Cucerniciei Sale,

Prea Cucernicului Părinte Prof. Dr. Leon Dură

Este bine cunoscută şi preţuită activitatea Prea Cucerniciei Voastre de a oferi lucrări ziditoare de suflet,

între acestea „CÂNTAREA CÂNTĂRILOR”, carte gândită pentru adevăr şi morală, familia fiind în centrul preocupărilor Prea Cucerniciei Voastre.

Vă mulţumesc pentru carte şi Vă doresc mult succes în continuare.

Cu Arhiereşti binecuvântări.”

512/9 februarie 2004

† CALINIC
EPISCOP AL ARGEŞULUI ŞI MUSCELULUI

„Prea Cucernice Părinte Profesor,

Vă mulţumesc pentru cartea pe care ne-aţi trimis-o, „Balada Meşterului Manole interpretată autentic”.

Rugăm pe bunul Dumnezeu să vă binecuvinteze cu darurile Sale cele bogate spre folosul duhovnicesc al păstoriţilor de la parohie şi al studenţilor teologi de la Facultatea de Teologie Ortodoxă Sfânta Muceniţă Filoteia din Piteşti”.

Curtea de Argeş, nr. 2615/29.07.2003

ACADEMICIAN PROFESOR
DR. NICOLAE CAJAL

„Domnului Pr. Prof. Dr. Leon Dură

Am primit cele două volume: „Urcuşuri Apofatice ale Minţii” şi „Mărturisirea”, pentru care vă mulţumesc.

După ce le voi citi (nu promit prea repede) le voi transmite Bibliotecii Centrului nostru de Istorie, urmând să fie folosite, cu siguranţă şi de alţi cititori”.

Bucureşti, nr. 208/13 febr. 2001

*

* *

Secretar Eparhial
Protos. Paisie Teodorescu

„Prea Cucernice Părinte,

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Daniel a primit cu bucurie volumele „Urcuşuri apofatice ale minţii" şi „Mărturisirea", apărute la Editura Logos din Râmnicu Vâlcea.

Vă mulţumim şi vă felicităm pentru activitatea rodnică pe care o desfăşuraţi.

Din încredinţarea Înalt Prea Sfinţitului Daniel."

27 aprilie 2001

Vicar Administrativ
Pr. Emilian Groşenoiu

Secretar Eparhial
Pr. Ioan Dincă

„Cu prilejul aniversării Zilei Numelui, Prea Sfinţitul GHERASIM, EPISCOPUL RÂMNICULUI, Vă transmite urări de sănătate, împliniri duhovniceşti şi Arhiereşti binecuvântări.

Din încredinţarea P.S. Episcop."

14 martie 2003

Pr. Ion Predescu
Catedrala Episcopală Rm. Vâlcea

„Prea Cucernice Părinte Leon

Mişcat sufleteşte de gestul P.C. Voastre, materilizat prin primirea cărţii „Ortodoxia, Amfora Patriarhului Iacov", oferită cu prietenie;

Mulţumesc sincer că te-ai gândit iarăşi la mine şi te felicit pentru tenacitatea de care dai dovadă în cele ale scrisului.

„Noianul milostivirii să nu piară,
Să curgă când fapta bună fac" (pag. 65)

Iar în ciuda celor care-ţi stau împotrivă, eu cred cu tărie că: Piatra pe care n-au băgat-o în seamă ziditorii a ajuns (sau va ajunge) în capul unghiului.

Cu sinceritate şi prietenie."

18 februarie 2002

Pr. Alexandru Stănciulescu-Bârda
– Scriitor, Teolog şi Editor –

„Dragă Părinte Leon,

Am primit noua D-ale carte, „Ortodoxia, Amfora Patriarhului Iacov", Îţi mulţumesc pentru carte şi-ţi mulţumesc că ai scris-o! Trebuia scrisă de multă o asemenea lucrare.

Asist cu admiraţie la înălţarea fraţilor Dură. Este perioada lor de aur. Dă, Doamne, să fie cât mai îndelungată şi plină de rod.

Dumnezeu să-ţi dea zile şi sănătate, ca să dai la lumină alte asemenea nestemate".

Pr. Nicolae State-Burluşi
– Editor-publicist –

„Nespusa bucurie a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos să reverse asupra Dumneavoastră viaţă bună, pace, sănătate, belşug de bucurii duhovniceşti şi bună sporire în toate”.

Cu preţuire,

2 mai 2003

*

* *

Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu
Membru corespondent al
Academiei Române

«Dragă Părinte Leon,

Mulţumesc pentru carte şi te felicit pentru străda-niile pe care le depui întru slujirile teologiei noastre.

Succes şi putere de muncă şi în viitor.

Cu dragoste,»

10 feb. 2004

Decan,
Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan

„Prea Cucernice Părinte,

Praznicul Naşterii Domului, Începutul Noului An şi Bobotează ne hărăzesc plăcutul prilej de a îndrepta spre Prea Cucernicia Voastră şi familie, alese gânduri şi ura-rea de sănătate şi bucurii duhovniceşti.

Rugăm pe Dumnezeu să Vă facă parte de purtarea Sa de grijă.

Întru mulţi şi fericiţi ani!”

decembrie 2002

Dan Romaşcanu
– director editor –
În „Dorul”, (mai) 2003
Danemarca

„Leon Dură, „Ortodoxia, Amfora Patriarhului Iacov”, Editura Logos, Râmnicu Vâlcea, 2003.

O colecţie de cincisprezece eseuri pe teme religioase cu ample note bibliografice, introducerea autorului şi o postfaţă de Prof. Emilian Corniţescu (...)”.

Romeo Stana
– Redactor şi Editor –
În „FOAIE”, (august) 2001
New York – USA

„Un subtil tratat despre filosofia peregrinării omului între laic şi divin, pe un drum întortocheat şi dificil, cu un mesaj optimist:

«Omul, superior a fost creat de Dumnezeu,
superior trebuie să rămână, chiar dacă
lupta pentru existenţă se dă în afara
grădinii Eden.»”

Pr. Theodor Damian
- Scriitor, teolog şi editor –
New York, USA

„Iubite Părinte Leon,

Îţi mulţumesc pentru cartea trimisă şi frumoasa dedicaţie, te felicit pentru roadele unei munci de caltiate aşa cum şi la ceilalţi membri ai familiei Sf. Tale o găsim cu prisosinţă.

Să Vă dea Dumnezeu la toţi, pe mai departe, sănătate şi mereu înnoite realizări şi bucurii.

Cu preţuire."

20 ianuarie 2004

*
* *

Prof. Universitar Dr.
Răzvan Tehodorescu
Academician

„...Cu mulţumire pentru volum..."

*
* *

Vera Maria Neagu
– Redactor-editor –
În „Viaţa Cultelor", (iunie) 2003

„Pr. dr. Leon Dură semnează, sub titlul: „Ortodoxia, Amfora Patriarhului Iacov", o culegere de 25 eseuri teologice, hrănite din literatura patristică, dar bazân-

du-se mereu pe Sfânta Scriptură, aşa cum o vădesc desele citate atât din Vechiul, cât şi din Noul Testament. Cartea a apărut în editura „Logos" din Râmnicu Vâlcea (editura autorului), cu binecuvântarea P.S. Episcop Calinic Argatu al Argeşului şi Muscelului."

Preşedinte
ing. Mihai Sporiş
„SOCIETATEA CULTURALĂ «ANTON PANN» RÂMNICU VÂLCEA
DIPLOMĂ DE ONOARE
Se onorează să mulţumească şi să felicite pe
Preot LEON DURĂ
Pentru contribuţia deosebită în afirmarea spiritualităţii şi culturii vâlcene."

31 decembrie 2000

Preşedinte
Mihăiţă Mihai-Lovişte
– **Scriitor, om de TV** –
„SALONUL LITERAR VÂLCEA
DIPLOMĂ DE MERIT
Se acordă Părintelui Lector Universitar Dr.
LEON DURĂ
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfânta Filoteia" – Piteşti
UNIVERSITATEA PITEŞTI
Pentru contribuţii deosebite la îmbogăţirea culturii vâlcene."

septembrie 2003

În „Curierul de Vâlcea”
(19-20 iunie) 1999, pag. 2

„Preotul LEON DURĂ a câştigat premiul I al unui concurs naţional. Cu „Icoana Sfântului Român”, preotul Leon Dură a câştigat premiul I al concursului: Ai suflet tânăr? Nu ştii dacă ai talent? Lasă-ne pe noi să aflăm!”

Juriul a fost format din Laurenţiu Ulici, Varujan Vosganian, Adrian Iorgulescu, Alex Mihai Stoenescu, Diana Coriciuc, Ana Maria Iordache, şi Ciprian Septimiu Caceu.”

Marin Bulugea, Scriitor
În „Olteanu” (18-24 martie 2003)

„Cartea «Ortodoxia, Amfora Patriarhului Iacov” – 2003, a preotului dr. Leon Dură este o invitaţie la meditaţie, dar şi la rugăciune, care ne ajută să păstrăm, mereu, legătura cu Dumnezeu!”

Ramona Nuţ, publicist
În „Buletin Ştiinţific” –
Universitatea Piteşti
(ianuarie-iunie), 2003

„O care deosebită ne-a atras atenţia, ea poartă un titlu metaforic: „Ortodoxia, Amfora Patriarhului Iacov”, are un limbaj literar foarte elevat şi o documentaţie minuţioasă, ceea ce dovedeşte că părintele Leon Dură nu este numai un om de litere, ci şi un cercetător în domeniul biblic, de fapt această simbioză între literatură şi creştinism constituie atracţia cărţii.”

*

* *

Director,
Prof. Dr. G. Strempel
Membru de Onoare
al Academiei Române
„ACADEMIA ROMÂNĂ
BIBLIOTECA
...Vă mulţumim pentru interesul arătat acestei instituţii de cultură.
Cu deosebită stimă.”

13 februarie 2002

Director
KISS JENÖ
„BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ COVASNA
...Vă mulţumim pentru volumul donat bibliotecii noastre. Vă urăm multă sănătate şi succes în continuare.”

28 decembrie 1998

Director de Specialitate,
Consilier Adrian Gheorghiu
„BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ CONSTANŢA
Sfinţiei Sale Preot Leon Dură
Vă mulţumim deosebit pentru gestul de a trimite bibliotecii noastre un exemplar din volumul pe care l-aţi scris cu atâta har, „Ab majorem Dei gloriam”.
Cu cele mai bune urări şi cu întreaga consideraţie.”

20 februarie 2002

Director
Silvestru Voinescu
„BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ ARGEŞ

Am primit lucrarea dumneavoastră cu autograf şi vă mulţumim pentru nobilul dumneavoastră gest şi vă dorim Sfintele Sărbători de Paşti să vă aducă multă sănătate şi împliniri."

19 aprilie 2002

Director
Prof. Dumitru Lazăr
„BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ «ANTIM IVIREANUL» VÂLCEA

Prea Cucernice Părinte dr. Leon Dură,

...Aţi intrat, prin donaţia făcută, în familia adevăraţilor ctitori ai Bibliotecii Judeţene Antim Ivireanul Vâlcea. (...)

Faptul că aţi răspuns îndemnului de a da cărţii cât vă lasă inima, pentru a-i face casă, aşa cum o merită, relevă înalta Dumneavoastră conştiinţă cetăţenească, iubirea de carte, care ne-a făcut pe toţi oameni, şi respectul pentru instituţia noastră. (...)

Dumnezeu să vă ajute!"

6 noiembrie 2001

*
* *

Ioan Razeş
– om de cultură –

„Leon Dură: Ortodoxia, amfora patriarhului Iacov

Între multiplele manifestări prin care s-a etalat până în prezent pr. Leon Dură – poezie, proză, teatru, eseu – cercetarea teologică este aceea care îl „prinde" cel mai bine, „centrându-i" personalitatea şi asigurându-i „respiraţia cea mai firească. (...)"

În „Lumina Lumii", (An XII) 2003

Ion Măldărescu şi Emilian Frâncu
Profesori – Oameni de cultură
În „Mica Enciclopedie", 2002
Rm. Vâlcea

„Spirit extrem de mobil, erudit şi talentat mânuitor al comentariilor cu conţinut preferenţial filosofic-religios, pr. Leon Dură este plin de amuzament. Prefăcut naive şi abil mascate sub vălul inocenţei adolescentine, pe care o afişează cu dezinvoltură, întrebările sale sunt uneori subtile, alte ori însoţite de aura de jubilaţie a alchimistului care a descoperit piatra filosofală. Intervenţiile sale aduc, nu de puţine ori, în pragul exasperării pe unii conducători-moderatori ai întâlnirilor publice, spre amuzamentul sau iritarea auditoriului, după caz."

Grigore Predişor

„Sărbătorile de iarnă şi Anul Nou, îmi oferă plăcutul prilej de a vă transmite, Dumneavoastră şi Familiei, cele mai sincere urări de sănătate, fericire, mult noroc şi împlinirea tuturor dorinţelor.

Cu cele mai alese sentimente de stimă şi respect.
La mulţi ani!"

Decembrie 2000

Petre Petria
– scriitor, publicist –
„Familiei Pr. dr. Leon Dură,
...Ploaia de lumină lină
Peste suflete-n grădină;
în grădina de la mama din Fedeleşoiu."

12 decembrie 2002

– prozator-epigramist –
„Epigramă pentru Pr. Leon Dură:
Părinte, evitaţi o dramă
Sfinţia voastră-i cumpănită;
Feriţi-vă de epigramă
Vă poate duce în ispită."
Nichi Ursei

februarie 1998

CUPRINS

I. NUNTA DIN CANA 7

II. VIAŢA, DAR AL LUI DUMNEZEU 25

III. ARHIEREU ŞI MARTOR 43

NOTE BIBLIOGRAFICE 123

LISTĂ DE ABREVIERI 141

Aprecieri critice la adresa
teologului Leon Dură (selectiv) 143